

GEOGRAPHICA SLOVENICA

17

RADO GENORIO

SLOVENCİ V KANADI
SLOVENES IN CANADA

UDK 911.3:325.252(=863)(71)=863

Institut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani
Institute of Geography of the University Edvard Kardelj of Ljubljana

LJUBLJANA, 1989

*TISK GEOGRAPHICE SLOVENICE 17 JE OMOGOČILA
RAZISKOVALNA SKUPNOST SLOVENIJE*

UREDNIKA – EDITOR

METKA ŠPES

UREDNIŠKI ODBOR – EDITORIAL BOARD

*VLADIMIR KLEMENČIČ, RADO GENORIO, TATJANA OGRINC,
PETER REPOLUSK IN METKA ŠPES*

PREVODI V ANGLEŠČINO – TRANSLATION INTO ENGLISH

Jean McCollister

LEKTORIRANJE SLOVENSKEGA TEKSTA

Mihael Bregant

*Založil Inštitut za geografijo
Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani,
Trg francoske revolucije 7*

Tekoči račun: 50100-603-40302

*Published by Institute of geography
of the University Edvard Kardelj of Ljubljana,
Trg francoske revolucije 7*

ODGOVORNI UREDNIK – RESPONSIBLE EDITOR

RADO GENORIO

TISK – PRINTED BY

*VB&S d.o.o. LJUBLJANA
Milana Majcna 4*

NAKLADA 600 IZVODOV

KAZALO

Predgovor	5
Foreword	6
Uvod	7
Teoretična in metodološka izhodišča geografskega proučevanja migracij	11
Geografske razsežnosti izseljevanja Slovencev po svetu	43
Kanada kot imigracijska dežela	55
Geografske razsežnosti izseljevanja Slovencev v Kanado	75
Mobilnost in način poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu	121
Stiki slovenskih priseljencev v Kanadi z matično domovino	131
Institucije slovenskih priseljencev v Kanadi	141
Literatura in drugi viri	155
Slovenes in Canada (Summary)	167
Opombe nekaterih anketirancev	175
Do sedaj izšle številke Geographice Slovenice	181

PREDGOVOR

V sedemdesetih letih je slovenska geografija v okviru teoretskih in metodoloških osnov geografskega proučevanja razširila svoje delo tudi na področje slovenskega izseljenstva po svetu. Med sistematično zastavljena dela so že v tedanjem načrtu stopila v ospredje vsa tista področja delovanja, kjer so se Slovenci po svetu še posebej uveljavili. Naša zasnova koncepta že tedaj ni temeljila samo na opisih življenja, temveč na odpiranju vprašanj o vzrokih in posledicah naselitve Slovencev po svetu in na odpiranju vprašanj ustvarjalne povezanosti slovenskega življa izven matične Slovenije z domovino.

Knjiga Rada Genoria o Slovencih v Kanadi je prvi poizkus geografske monografije o Slovencih v eni od prekomorskih dežel. Pri tem ne gre prezreti prizadevnosti avtorja, ki nas v pričujočem delu seznanja z vsemi prizadevanji slovenskih geografov pri proučevanju izseljenske problematike in v razmerju do teorije in metodologije proučevanja tega pojava v svetovni geografiji. O tem priča pregled uporabljene domače in tuje znanstvene literature.

Dragocenost pričujočega dela je tudi v tem, ker je bilo temeljno raziskovanje opravljeno ob sodelovanju kanadskih znanstvenih ustanov ter ob sodelovanju izseljenskih institucij in posameznikov, kar je razvidno iz vsebinsko pestrih pripomb anketiranih Slovencev. Knjiga je dragocena tudi zato, ker je pisana v znanstvenem jeziku, toda tako, da je razumljiva strokovnjakom drugih strok. Torej je tehten prispevek h konceptu interdisciplinarnega proučevanja problematike izseljenstva. Dostopna pa bo tudi širši javnosti doma in po svetu, ki jo ta problematika še posebej zanima. Z obširnim povzetkom v angleščini pa tudi mednarodni znanstveni javnosti.

Ljubljana, december 1989

dr. Vladimir Klemenčič
red.univ.prof.

FOREWORD

In the 1970s Slovene geography, in the framework of the theoretical and methodological bases for geographical research, expanded its work in the field of Slovene emigration around the world. In the foreground of the plan at the time were all those areas of activity where Slovenes were particularly outstanding. Our plan of the concept already at the time was not based just on a description of their lives but rather on the raising of questions relating to the causes and consequences of Slovene settlement throughout the world and the creative association of the Slovene element outside Slovenia with the homeland.

Rado Genorio's book on Slovenes in Canada is the first attempt at the geographical monograph on Slovenes in one of the overseas countries. With this book he acquaints us with the sum of the efforts of Slovene geographers engaged in the study of Slovene emigration as well as the theory and methodology of research on this phenomenon in world geography as attested to by the survey of foreign and domestic literature utilized.

The value of the present work also lies in the fact that it was done as an exhaustive research project with the cooperation of Canadian scientific institutions as well as emigrant institutions and individuals, which is evident from the diverse content of the comments of the Slovenes surveyed with a questionnaire. The book is of value since it is written in scientific language but in such a way as to be understandable to specialists in other fields. Thus it is a solid contribution to the concept of the interdisciplinary study of emigration. It will also be accessible to the wider public at home and abroad, who have a particular interest in this subject, while a lengthy summary in English acquaints the international scientific public with its contents.

Ljubljana, December 1989

Dr. Vladimir Klemenčič
Full University Professor

UVOD

Pričujoča knjiga sodi v okvir geografije mednarodnih migracij. Zaradi splošne širine in kompleksnosti predmeta raziskave sem se pri delu omejil na primer migracije Slovencev v Kanado in s tem skušal izdelati metodološki in teoretski okvir za proučevanje tovrstne problematike v prekomorskih deželah. Preden preidemo k obravnavi teoretskih vidikov proučevanja in k posredovanju rezultatov empiričnih raziskav, je potrebno na kratko opredeliti predmet, način in namen pričujočega dela:

1. Dosedanje geografske raziskave migracijske problematike so se dotaknile izseljenstva v prekomorskih deželah samo v nekaterih sekvencah, v zadnjih letih predvsem ob poglobljenem študiju migracijskega cikla "začasno" zaposlenih v tujini. Razne novinarske impresije in drugi delni vtisi, ki so nastali ob bežnem kontaktu posameznikov s številnimi kolonijami naših rojakov v prekomorskih deželah, nikakor ne morejo in tudi ne smejo vplivati na naše predstave o številnih problemih iz življenja slovenskih in drugih jugoslovanskih izseljencev onstran oceanov.

Neizpodbitno dejstvo je, da so vse premalo razjasnjeni selitveni tokovi v prekomorske dežele, regionalno poreklo izseljencev, način poselitve, število izseljencev in njihovih potomcev, socialna in prostorska mobilnost izseljencev v novem okolju, izseljenska institucionalnost itd. Nekateri izmed omenjenih procesov in pojavnih oblik izseljenstva so bili prisotni v dosedanjih raziskavah le v neznatnem obsegu ali pa je bil pristop pri njihovem obravnavanju izrazito deskriptiven, brez temeljne analize ustreznih virov informacij. Vzrok za tako stanje je potrebno poiskati tudi v dosedanjih gledanjih na to problematiko, v nedostopnosti do ustrezne dokumentacije ter na drugi strani še v premajhni iniciativnosti znanstvenih in drugih družbenih institucij. V načrtnem proučevanju izseljenstva je opazen določen premik na bolje šele po prvem simpoziju o problematiki jugoslovanskega izseljenstva, ki je bil v Zagrebu leta 1976.

* Ker je v ljudski in strokovni rabi uveljavljena beseda izseljenstvo za naše zunanje migracije trajnega karakterja, v empiričnem delu teksta uporabljam omenjeno domačo besedo kot sinonim za to specifično gibanje prebivalstva v prostoru.

2. Zaradi kompleksnosti problematike je bilo tudi v tem primeru potrebno upoštevati nekatere izsledke drugih disciplin, da bi bilo lažje razumevanje geografskih vidikov raziskave. Ker gre v pričujočem primeru za proučevanje selitev na večje razdalje, posredi pa so še nacionalne in politične meje ter različni družbenoekonomski sistemi, je interdisciplinarni pristop za bolj poglobljeno razumevanje problematike toliko večjega pomena. Nekateri deli knjige so tako namenjeni tudi političnim, sociološkim in ekonomskim vidikom mednarodnih selitev, vendar le kot pomožni element pri geografskem tolmačenju migracij. V osrednjem delu knjige sem se osredotočil le na geografske vidike selitev (selitveni tokovi, regionalni izvor, način poselitve v območjih priseljevanja, regionalna porazdelitev izseljenskih jeder itd.). Ker so v primeru prekomorskih selitev manj prisotni povratni tokovi, sem več prostora namenil procesom in pojavnim oblikam v območjih priseljevanja ter predvsem v jedrih z najvišjo koncentracijo priseljencev.

Zaradi neznatnega obsega povratnih tokov sem namenil določeno pozornost le stikom, ki jih izseljenci občasno vzdržujejo z matično domovino. Opredelil sem regionalne karakteristike obiskovalcev in njihovo prostorsko funkcijo v času delovanja v Sloveniji. Vsekakor gre za bistveno drugačno funkcijo, če primerjamo ta pojav s pojavnimi oblikami in funkcijo vračanja z "začasnega dela" v tujini.

3. Pričujoče delo je zasnovano teoretično in empirično. V prvih poglavjih razpravljam o temeljnih teoretičnih in metodoloških izhodiščih proučevanja mobilnosti prebivalstva; o vlogi proučevanja procesov in različnih koncepcijah v družbeni geografiji. Posebno mesto sem namenil teoretski in metodološki koncepciji socialnogeografskega proučevanja mobilnosti prebivalstva. V empiričnem delu naloge je obravnavana problematika izseljevanja in pojavne oblike tega procesa v posameznih obdobjih. Ta pristop je omogočil tudi lažje razumevanje današnje prostorske situacije oziroma procesov, ki spreminjajo socialnogeografsko strukturo izseljencev v Kanadi. Kljub temu, da je večja pozornost namenjena procesom, ni zanemarjena razlaga struktur kot logične posledice delovanja procesov. Sprega: struktura-proces-struktura(sistem) je vsekakor prisotna v empiričnem delu naloge.
4. Namen takega pristopa je prispevati nekaj teoretičnih in metodoloških izhodišč za nadaljnje geografsko proučevanje izseljenske problematike. Pričujoča študija bi pri tem lahko služila kot nekakšno izhodišče. Vsekakor so rezultati velikega pomena za splošno širjenje spoznanj o etnični in izseljenski problematiki; pomembni pa so tudi za družbeno prakso, ki se

ukvarja s tovrstno problematiko in seveda za širšo izseljensko in domačo javnost, ki jo ta predmet še posebej zanima.

Zaradi splošnega pomanjkanja ustreznih virov informacij in domače literature, sem se moral v toku raziskovalnega dela poglobljati tudi v tuje vire. To je še posebej prišlo do izraza pri razvijanju teoretske in metodološke koncepcije dela. Doma smo posvečali temu vidiku manj pozornosti, pa čeprav je bila problematika izseljenstva prisotna v slovenski geografiji že v obdobju pred drugo svetovno vojno.

Za pomoč pri zasnovi raziskave, ki tvori osnovo pričujoče knjige se zahvaljujem kolegom prof.dr. Vladimirju Klemenčiču ter prof.dr. Vladislavu Tomoviću, prof.dr. Walterju Watsonu in prof.dr. Clarku Thompsonu za pomoč v času mojega terenskega dela in strokovnega izpopolnjevanja na kanadski univerzi Brock v St. Catharinesu.

Avtor

TEORETIČNA IN METODOLOŠKA IZHODIŠČA GEOGRAFSKEGA PROUČEVANJA MIGRACIJ

Proučevanje prostorskih procesov v geografiji in prostorska mobilnost prebivalstva

Proučevanje procesov je bilo v geografiji dolgo časa zapostavljeno. Čeprav uporabljajo vse znanosti, ki se ukvarjajo z družbeno problematiko, skoraj iste podatke, je njihova aplikacija po posameznih vedah bistveno različna. Problematika migracij prebivalstva je predmet številnih družboslovnih in humanističnih znanosti: ekonomije, sociologije, geografije, psihologije, prava, zgodovine, lingvistike in podobno. Pristopi k proučevanju so različni. Zgodovinarji analizirajo historično komponento migracijskega procesa; sociologi in psihologi vpliv migracij na sociološke in psihološke spremembe v obnašanju migrantov, spremembe v vrednostnem sistemu zaradi spreminjenega socialnega okolja, akulturacijo in asimilacijo v imigracijskih okoljih; ekonomisti proučujejo migracije v skladu s potrebami tržišča in spremljajo pozitivne in negativne vplive migracij; pravniki analizirajo emigracijsko in migracijsko zakonodajo; medtem ko geografi analizirajo obseg in dinamiko migracijskega procesa, demografsko strukturo migracijske populacije ter prostorske komponente migracij, pri čemer poudarjajo učinke migracij na demografski razvoj in fizionomske spremembe v prostoru (Mikačič V., 1984; 5). Geograf proučuje družbo po njenih zunanjih pokrajinskih učinkih, sociolog pa po njeni notranji strukturi.

Proučevanje prostorskih procesov je dobilo pomembno mesto v geografiji že v potdesetih letih, v Sovjetski zvezi pa že desetletje prej. Čeprav se je tedaj zavzemalo za ta koncept le malo geografov, je kljub temu proučevanje tako imenovane "tretje dimenzije" (procesov) zavzelo pomembno mesto v delih sovjetskih, ameriških, britanskih, skandinavskih in tudi nemških geografov (posebno v okviru socialnogeografske šole). Kmalu je dobila omenjena "dimenzija" pomembno vlogo tudi v slovenski oziroma jugoslovanski geografiji. V Sovjetski zvezi je že v štiridesetih letih Grigorijev uveljavil metodo fizično-geografskega procesa. Trdil je, da naloga fizične geografije ni samo v

proučevanju vnanje sfere zemeljske oble, temveč tudi proučevanje fizično-geografskega procesa, ki se v njej vrši. Pojem procesa je razširil tudi čez okvire fizične geografije in ga prenesel na ekonomsko in politično geografijo. S tem v zvezi govori o geografskem procesu, s čimer označuje zapleteni kompleks socialnogeografskih procesov v njihovih medsebojnih učinkih s fizičnogeografskim procesom. Izraz geografskega procesa pa je kulturna pokrajina (Ilešič S., 1979; 60). Čeprav teoretske predpostavke v zvezi s socialnogeografskim procesom takrat še niso bile uporabljene v konkretnih empiričnih raziskavah, je vseeno pomembna že njegova teoretska in pojmovna opredelitev oziroma nov metodološki pristop k proučevanju.

Med ameriškimi geografi je vredno omembe Ackermanovo delo (1958) *Geography as a Fundamental Research*, v katerem je opredelil vlogo procesov pri geografskem proučevanju. Poudaril je, da geografsko proučevanje še ni v fazi, ko bi eksperiment z integracijo podatkov o naštetih fenomenih in številnih procesih šteli za temeljno geografsko delo. Teoretsko so opredelili vlogo procesa tudi Berry (1964), Brookfield (1964), Hagget (1965), Wolpert (1964) in drugi. Prva dva sta o vlogi procesov le teoretizirala; svojih pogledov nista razvijala v okviru tako imenovanih "case studies".

Vsekakor tega ne moremo trditi za Wolperta, ki je ob proučevanju procesov razvijal tudi geografski bihejviorizem. Medtem ko mu nekateri očitajo, da je v svojem večkrat citiranem delu *Behavioral Aspects of the Decision to Migrate* bolj opredelil formalne strukture oziroma, "kaj migrant dela", kot pa, "zakaj to dela", je dobil vidik, "zakaj to dela" ali "ravna", ustrezno mesto v njegovem delu *The Decision Process in Spatial Context*. Wolpert hkrati predlaga migracijski model, ki temelji na vedenju posameznikov v prostoru. Trdil je, da sta izvorna in namembna točka pomembni le v okvirih, v katerih sta zaznani po aktivnih agensih v prostoru. Njegova postavka temelji na kritiki dotedanjih modelov, ki so vse preveč poudarjali razdalje in ekološke karakteristike prostora ne pa vedenjskih parametrov migrantov (Wolpert J., 1970; 300).

Svojestven prispevek k proučevanju procesov je dala tudi skandinavska šola, ki na prebivalstvo ni gledala kot na statično značilnost v prostoru, temveč kot na kompleks oscilirajočih delcev s kratkimi vozlišči, ki povezujejo kraj bivanja, dela in rekreacije, ter daljšimi vozlišči, ki povezujejo stara območja bivanja z novimi območji migracij. V podobni luči je potrebno gledati tudi na ostale komponente regionalnega sistema. Vsaka oblika gibanja v prostoru povzroča določene spremembe na zemeljski površinski sferi. O tem pa ne gre delati razlik med družbenimi in naravnimi procesi (Hagget P., 1965; 32). Prostorski procesi vsebujejo široko paleto akcij, rezultat pa so vedno nove strukture oziroma spremembe regionalnih sistemov. Procesni vedno znova

rušijo obstoječe strukture in sisteme in oblikujejo nove. Procesualni pristop je še toliko pomembnejši, ker nam sama razlaga sprememb v prostoru in času poda le strukturne spremembe, ne pa tudi vzroke teh sprememb. Omenjena koncepcija je verjetno nastala kot kritika na pretirani strukturalizem v kulturni geografiji (Wilkie R., 1968; 18).

Za tovrstna proučevanja je vsekakor pomemben razvoj socialnogeografske koncepcije, ki se je razvijala kot rezultat diskusij o glavnih smereh antropogeografije (Schaffer F., 1969; 12). Korak bliže k omenjeni koncepciji je pomenilo uvajanje funkcijske metode (funkcijska antropogeografija) v geografijo, za kar gre v prvi vrsti pripisati zaslugo Bobeku (1948). Z opredelitvijo temeljnih funkcij ljudskega obstoja (razmnoževanje in življenje v skupnosti, bivanje, delo, oskrba, izobraževanje, udeležba v prometu itd.) je bil namreč storjen značilen preobrat v razvoju antropogeografije. Ob upoštevanju dejstva, da je nosilec funkcij in stvarnih prostorskih struktur človek, oziroma določena socialna skupina, je bil izvršen obrat k socialni geografiji (Bobek H., 1948; 120). Posamezniki v prostoru ne delujejo izolirano, temveč povezani v določeni skupini skupaj zaznavajo, ocenjujejo in reagirajo v vseh funkcijskih oblikah človekovega razvoja. Tako se je razvila socialna geografija kot "znanost o prostorsko – organizacijskih oblikah in prostorsko – oblikujočih procesih osnovnih funkcij obstoja ljudskih skupin in družb" (Ruppert K. – Schaffer F., 1969; 120).

Objekt socialne geografije ni v prvi vrsti pokrajina (kot izhodišče) – v smislu izseka zemeljske površinske sfere in kot skupek vseh abiotičnih in biotičnih pojavov – temveč je večja pozornost namenjena socialnim skupinam v njihovi prostorski aktivnosti (Rudiger F., 1977; 15), z njihovim načinom ravnanja in iz tega izhajajočih pokrajiniotvornih procesov. Tako sta se izoblikovala v okviru socialne geografije dva vidika;

- strukturalni in
- procesualni.

Strukturalna komponenta definicije socialne geografije temelji na dojemanju regionalno zdiferenciranih oziroma različno izraženih prostorskih vzorcev osnovnih funkcij obstoja socialnih skupin – družbe. Procesualna komponenta definicije pa usmerja interes na nastajanje novih oziroma na spremembo obstoječih prostorskih struktur. Vsekakor je potrebno poznati silnice, ki vplivajo na diferenciacijo prostora. Geografske enote je veliko lažje razumeti kot odsev reagiranja – prostorskega ravnanja družbenih skupin (Hartke W., 1970; 107). Prostorske strukture in procesi so odsev istovrstnega ravnanja socialnih skupin; pri tem pa so strukture samo trenutni presek stanja v razvoju.

Socialnogeografska koncepcija je uporabna pri obravnavanju različnih geografskih fenomenov; še posebej, če upoštevamo dejstvo, da je njen interes usmerjen v procese in njihove zakonitosti, ki učinkujejo prostorsko (Ganser K., 1966; Thomale E., 1974). Prav zaradi tega se zagovarja tudi trditev, da se socialna geografija ukvarja z razlago procesov v kulturni pokrajini.

Kot taka pa je še posebej uporabna pri proučevanju prostorske mobilnosti prebivalstva. Mobilnost prebivalstva pa razumemo kot dejavnik, ki najbolj očitno kaže spremembe v socialnogeografski strukturi. Tej problematiki pa je tudi socialna geografija posvetila dovolj pozornosti.

Teoretični konceptiji ustrezno empirično študijo je izdelal Schaffer (1968; 17). Pri tem je najprej ponazoril situacijo, ki privede do prostorskih procesov. Trdi, da najprej nastanejo:

1. spremembe v vrednosti predstav; tj. vrednost, ki ga neka socialna skupina pripisuje socialnim, ekonomskim in naravnim dejstvom, se lahko hitro spremeni. S tem se spremeni
2. način gospodarskega in socialnega ravnanja,
3. kar inducira nove socialne in ekonomske procese, ki po
4. določenem času zaobsežejo konsistentne vzorce in privedejo do novih socialnogeografskih struktur.

Ob tej teoretični opredelitvi je potrebno opozoriti še na vlogo informacij, ki kot eksterni dejavnik vpliva na spremembe v predstavah. Informacije so vseskozi igrale važno vlogo pri selitveni mobilnosti prebivalstva. Vendar je potrebno upoštevati, da je lahko vrednotenje informacij oziroma dejstev, ki jih navajajo, v okviru posameznih skupin prebivalstva različno. Lahko govorimo o hierarhičnosti ocen.

Na kratko lahko označimo omenjeno teoretsko opredelitev s sledečo shemo:

STRUKTURA ⇒ INFORMACIJA ⇒ OCENA ⇒ RAVNANJE ⇒ PROCES ⇒ STRUKTURA

Ob tej teoretski opredelitvi situacije, ki privede do prostorskih procesov, pridobi proučevanje prostorske mobilnosti še bolj na pomenu. Mobilnost prebivalstva v bistvu odseva te spremembe (socialne, ekonomske, prostorske) in je uporabna kot indikator ali kot dejavnik tipiziranja (Klemenčič V., 1968; 1972). Migracije dobijo tako tudi v socialni geografijo ključen položaj; še posebej, če pripisujemo proučevanju prostorskih procesov določeno prednost. Migracije vršijo spremembe v prostorski strukturi, vodijo k novim

oblikam in prostorski organizaciji osnovnih funkcij človekovega obstoja (delo, bivanje, oskrba, udeležba v prometu, rekreacija itd.).

Končno je Schaffer, kot tipičen predstavnik socialnogeografske šole, opredelil tudi sledečih šest aspektov prostorske mobilnosti:

- diferenciacijo prostorske mobilnosti po obsegu in po območjih;
- določene socialno-ekonomske procese, ki sprožijo prostorsko mobilnost;
- važne posledice prostorske mobilnosti;
- uporaba prostorske mobilnosti za opredeljevanje določenih stopenj socialnoekonomske transformacije;
- vgrajevanje prostorske mobilnosti v tok: struktura – proces – sistem in s tem ločevanje določenih socialnogeografskih problemskih situacij;
- sintezo prostorske mobilnosti z ostalimi socialnogeografskimi procesi v določene tipe procesov socialnogeografske transformacije.

Socialnogeografska koncepcija je dobila precej privržencev tudi v slovenski oziroma jugoslovanski geografiji. Dinamika procesov preobrazbe slovenske pokrajine v obdobju po drug svetovni vojni in še posebej v zadnjih dveh desetletjih je postavljala nove zahteve po iskanju učinkovitih pristopov k raziskovanju procesov oziroma pokrajinske stvarnosti. Pri tem so nekateri namenili večji poudarek procesom, drugi pa prostorskim strukturam (Klemenčič V., 1968, 1972, 1980; Klemenčič M., 1975; Medved J., 1974; Pak M., 1980). Sprejeta je bila kot nov način gledanja v geografiji in kot koncept pri obravnavanju specifičnih prostorskih problemov. Na drugi strani pa je starejša šola slovenskih geografov gledala na nagel prodor socialnogeografske koncepcije z nezaupanjem in ji je očitala dezintegracijsko vlogo pri razvoju geografske znanosti (Ilešič S., 1979; 274).

Opredelitev migracij in prostorske mobilnosti

V geografiji prebivalstva predstavlja prostorska mobilnost prebivalstva vse pomembnejše raziskovalno področje. Migracija oziroma prostorska mobilnost je prav tako pomembna komponenta dinamike prebivalstva kot sta rodnost in umrljivost. Prebivalstvo je v nenehnem gibanju, zato ga ne smemo imeti za nekaj statičnega, temveč ga moramo razumeti kot kompleks oscilirajočih delcev. Rodnost, umrljivost in migracije v medsebojnem ravnotežju determinirajo prebivalstveni razvoj, stagnacijo ali nazadovanje. Geografske študije prebivalstva obravnavajo način, kako je prebivalstvo razporejeno v prostoru in času, ter množico dejavnikov, ki spreminjajo te prostorsko – časovne oblike. Učinkom migracij in prostorske mobilnosti posvečajo geografi vse več pozornosti, medtem ko demografi obravnavajo prebivalstvo zgolj skozi statistiko rojstev, smrti in porok ter ponavadi ignorirajo vpliv

migracij in prostorske spremembe. Mnogi demografski modeli ne upoštevajo učinka migracij, medtem ko se pri geografskih proučevanjih premalo upošteva demografski vpliv na migracije, temveč predvsem odnos med gibanjem prebivalstva, razdaljo in interakcijskim prostorom (Woods R., 1982; 2).

V primerjavi z naravnim gibanjem je definiranje mehanskega gibanja prebivalstva veliko bolj problematično. Migracije prebivalstva namreč implicirajo dejavnike, ki so težko predvidljivi. Učinke migracij je namreč mogoče identificirati v dveh različnih območjih: v izvornem območju kot posledico emigracije in v namembnem območju kot posledico imigracije. Nasproti temu se rodnost in umrljivost prebivalstva odvijata in identificirata v istem območju (Wertheimer – Baletić, 1982; 190).

V sodobni geografiji je prostorska mobilnost eden od pomembnih prostorskih procesov, ki skupaj z geografsko lokacijo in prostorsko strukturo predstavlja glavni predmet geografskih analiz. Geografa najbolj zanima prostorska mobilnost kot dejavnik pri formiranju funkcionalne regije. Te se determinirajo na osnovi prostorskih interakcij (prostorska mobilnost, pretok blaga, pretok informacij) in predstavljajo regije prostorske organiziranosti (Oliviera-Roca M., 1987; 3).

Vendar problematike migracij ni mogoče razumeti brez predhodnega razumevanja mobilnosti in aktivnosti prebivalstva v geografskem prostoru. Ta se kaže v nenehnem gibanju s težnjo, da se zadovoljijo zahteve, ki so posledice določene ravni življenjskega standarda. Kljub velikemu številu del različnih geografov, ki so se pojavila v zadnjih dveh desetletjih, se je pokazalo, da še vedno nimamo adekvatnega konceptualnega okvira za celovito proučevanje populacijskih gibanj. Vzrok temu je potrebno iskati v različnih pristopih k proučevanju prostorske mobilnosti. Med različnimi mikro in makroanalitičnimi pristopi je zanimiv koncept, ki ga je v začetku sedemdesetih let razvil ameriški geograf Zelinsky (1971). Ta predlaga proučevanje prostorske mobilnosti znotraj konceptualnega okvira, ki obravnava migracije in druge oblike prostorske mobilnosti povezane z ekonomskim razvojem, modernizacijo in urbanizacijo. Imenoval ga je "hipoteza tranzicije prostorske mobilnosti". Razne faze prostorske mobilnosti primerja s teorijo demografske tranzicije, ki jo sicer imenuje "vitalna tranzicija", ker upošteva samo komponente naravne rasti prebivalstva. Za prvo fazo, "predmoderno tradicionalno družbo", je značilna omejenost skoraj vseh oblik prostorske mobilnosti. V fazi "zgodnje tranzicijske družbe" se odvijajo množične migracije iz vasi v mesto. V tretji fazi, v "pozno tranzicijski družbi", je migracija vas – mesto v upadanju, v porastu pa so krožna prostorska gibanja (ang. circulation). V fazi "razvite družbe" še nadalje upada pomen migracij iz podeželja v mesto; na veljavi pridobivajo medmestna migracijska gibanja. V zadnji fazi, v "su-

perrazviti družbi, migracije izgubljajo na pomenu zaradi porasta drugih oblik mobilnosti in komunikacij (Oliveira-Roca M., 1987; 9). Brez dvoma je s hipotezo o mobilnosti skozi prostor in čas napravil veliko uslugo nadaljnjim razmišljanjem o pomenu te interakcije za razvoj stroke na tem izrazitem interdisciplinarnem področju.

Že iz doslej navedenega lahko zaključimo, da predstavljajo migracije samo eno od oblik prostorske mobilnosti prebivalstva. Termin je latinskega izvora (*migrare* – selitev) in pomeni selitev oziroma preseljevanje. Kompleksnost in raznolikost migracijskega procesa povzroča nastanek različnih definicij migracij. Med množico kriterijev, ki opredeljujejo migracije, se najpogostejše pojavlja “menjava kraja stalnega bivališča”. Ko gre za obravnavo migracij v širšem smislu, se upoštevajo tudi administrativno-politične meje, razdalja in čas bivanja.

Logično je, da vsak premik v geografskem prostoru ni migracija. O migraciji lahko govorimo šele takrat, ko se z menjavo stalnega bivališča spremeni tudi odnos do prostorske strukture. Vprašanja o prilagoditvi na novo prostorsko strukturo in motive, ki stojijo za njo, lahko razumemo le, če upoštevamo vse oblike prostorske mobilnosti. Potrebno pa je tudi razumevanje imobilnosti, ki pomeni v pogledu stalnega bivališča “status quo”. Prostorska mobilnost ni vezana samo na premagovanje razdalj, saj nastopa v vseh oblikah človekovega delovanja v prostoru. Prav tako pa se v prostoru različno kažejo tudi učinki oblik mobilnosti.

Za opredelitev migracij v okviru prostorske mobilnosti sta uporabna koncept in tipologija nemškega geografa Schymika (1975). Tudi pri njegovi opredelitvi je v ospredju kriterij “menjave stalnega bivališča” oziroma, kot je navedel v svoji tipologiji:

PROSTORSKA MOBILNOST PREBIVALSTVA

I. Horizontalna oziroma prostorska mobilnost (migracije, selitve)

Kriterij: Popolna menjava stalnega bivališča (ni vezano na administrativne meje)

1. Izseljevanje (zunanje migracije)
2. Regionalna mobilnost oziroma notranje migracije
 - a) interregionalna mobilnost
 - b) intraregionalna mobilnost

II. Razpršeno bivanje (decentralizirana poselitve)

1. Kriterij: Parcialna menjava stalnega bivališča

1. Pendlerstvo med primarnim in sekundarnim bivališčem
2. Sezonsko pendlerstvo (sezonske migracije)
3. Turizem

2. Kriterij: Ciklična gibanja

1. Pendlerstvo zaradi dela in izobraževanja (dnevne migracije)
2. Nakup
3. Prosti čas

III. Postopaštvo

Kriterij: Brez stalnega bivališča

Že bežen pogled na Schymikovo tipologijo pokaže, da opredelitev migracij oziroma mobilnosti izhaja iz prostora in časa. Lahko ločimo med oblikami, ki so trajne in so vezane na popolno menjavo stalnega bivališča, kot tudi selitve, ki so periodičnega in cikličnega značaja. V tem kontekstu turizma, izobraževanja, vsakodnevnega odhajanja na delo v mesto ne moremo opredeliti kot migracije, saj ne zadevajo spremembe stalnega bivališča. Teritorialni obseg in čas sta običajna kriterija pri klasifikaciji migracij (mednarodne, medregionalne, urbane, ruralno – urbane, intraurbane, začasne, trajne in podobno). Ko govorimo o motivih, smo že pri drugi klasifikaciji (ekonomske, politične, družinske).

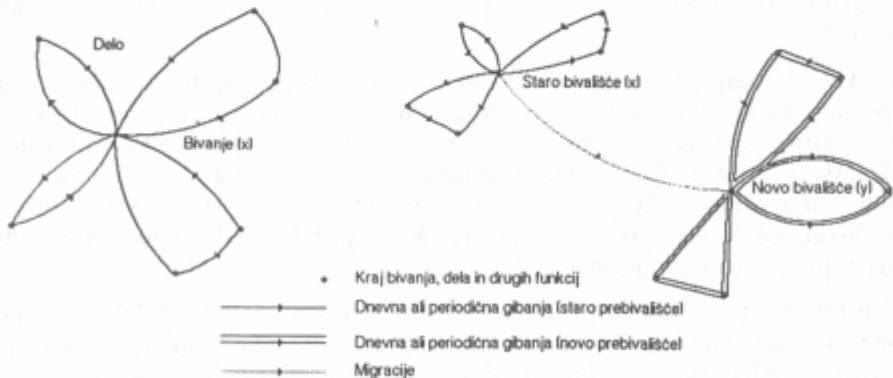
V današnji literaturi obstaja včasih nejasnost glede opredelitve začasnih migracij. Nekateri jih razumejo kot posebno obliko sezonskih migracij, drugi spet navajajo, da je to kar sezonska migracija. Resnica je verjetno nekje vmes. Začasne selitve so lahko sezonske, če so časovno vezane na eno sezono. V praksi se je izkazalo, da ta oblika traja tudi dlje in je zaradi specifičnih lastnosti čisto nekaj svojstvenega. Pod sezonskimi migracijami razumemo vse tiste premike, ki so časovno vezani na eno sezono ter se periodično ponavljajo (primer sezonskega zaposlovanja v severovzhodni Sloveniji). Poleg tega je ta oblika v pretežni meri vezana na agrarno strukturo.

Vse te razmejitve med posameznimi tipi migracij so rezultat različnih izhodišč posameznih avtorjev oziroma posameznih strok. To izhaja iz velike interdisciplinarnosti tega pojava, saj se ukvarjajo z njim različne znanosti, ki imajo pri opredeljevanju različne metodološke pristope. Ti pa so vseskozi v skladu z aspekti teh ved. Osnovno izhodišče je povsod v razlikovanju med vertikalno odnosno socialno mobilnostjo in horizontalno odnosno prostorsko mobilnostjo. V sociološki literaturi se pojavlja tudi termin horizontalna mobilnost, ki ni sinonim za prostorsko mobilnost oziroma migracije, temveč

pomeni smer socialne mobilnosti. Socialna mobilnost je v sferi družbe. Tudi tu gre za določeno individualno ali kolektivno premikanje glede na socialno pozicijo. Rezultat pa je vsekakor sprememba v strukturni mreži dane družbe ali njenega posameznega segmenta. Glede na smer razlikujemo tudi tu horizontalno in vertikalno mobilnost. Pri horizontalni mobilnosti posamezniki ne menjajo svojega statusa. Ta ni ne višji ne nižji. Vertikalna mobilnost pa poteka navzgor in navzdol po statusni lestvici (Goričar J., 1972; 270).

Migracije so lahko tudi izrazna oblika socialne mobilnosti. Hkrati z menjavo bivališča se spremeni odnos do prostora in s tem tudi socialni status. Torej migracije lahko spet vplivajo na socialno mobilnost. V imigrantski družbi so migranti lahko v svojih mobilnostnih možnostih diskriminirani, ker imajo deprivilegiran položaj etnične manjšine (Klinar P., 1972; 1).

Pri vsem tem izvajanju je kriterij permanentne in temporarne menjave stalnega bivališča razumljiv kot najpomembnejši pri opredeljevanju migracij v okviru prostorske mobilnosti prebivalstva, ne pa tudi za samo prostorsko mobilnost. Za migracijo ne moremo šteti vsakega nakupa ali oddih, niti ne vsake selitve v okviru kakega stanovanjskega naselja. O migracijah lahko govorimo le takrat, ko migrant pretrga svoj odnos do prostora, kjer je živel doslej, in se preseli v prostor, ki je kvalitativno drugačen. Pogoj je torej prekinitev vseh socialno-ekonomskih odnosov v stari družbi in prostoru ter prilagoditev novemu socialnemu, ekonomskemu in geografskemu okolju (Slika 1).

Vir: Ogden P., 1984; 3. *Migration and Geographical Change*

Slika 1: Shematični prikaz razlikovanja med dnevnim ali periodičnim gibanjem prebivalstva in migracijami

Različni tipi mobilnosti in z njimi proces prostorske prerazporeditve prebivalstva so dosegli izredne dimenzije ter so postali pomemben vzročno – posledični dejavnik družbenega razvoja geografskih območij. Še posebej v pogledu urbanizacije in industrializacije na eni strani ter deagrarizacije ter deruralizacije na drugi strani.

V pričujočem kontekstu se uporablja termin migracija (selitev) kot ožji in prostorska mobilnost kot širši pojem mehanskega gibanja prebivalstva. Pod terminom migracija (emigracija, imigracija) razumemo vse spremembe kraja stalnega bivanja, ne glede na trajnost ali začasnost pojava oziroma procesa in ne glede na večjo ali manjšo oddaljenost znotraj ali preko administrativno političnih meja. Z ozirom, da migracijska gibanja na eni strani obsegajo emigracijo in na drugi imigracijo, jih lahko pojmujeemo kot nosilce pozitivnih in negativnih prostorskih sprememb v emigracijskih in imigracijskih območjih (Mikačič V., 1984; 5).

Definiranje geografskega proučevanja migracij

Obstaja definicija, da so migracije relativno permanentno gibanje prebivalstva iz ene lokacije v prostoru k drugi,... kot posledica odločitev posameznikov oziroma določene skupine prebivalstva na osnovi hierarhično določenih vrednot in kažejo spremembe v prostorsko – interakcijskem sistemu migrantov (Mangalam J. Schwarzweller H., 1975; 175). So temeljni proces spreminjanja prostorskih struktur oziroma človekove prostorske organiziranosti (način poselitve) in socialno-ekonomskega ustroja nekega območja.

Vsekakor sodijo migracije med najkompleksnejše komponente v rasti in spremembi števila prebivalstva. Migracijski proces je še posebej interes geografije, ker je neločljivo povezan s prostorskimi karakteristikami (Demko G., 1970; 286). Gledano z mednarodnega vidika je omenjena problematika prisotna že v precejšnjem številu študij s področja geografije prebivalstva. Vendar so zaradi različnih konceptov v družbeni geografiji tudi pristopi geografov k obravnavanju migracij različni.

Lee (1966; 50) obravnava predvsem moteče ovire, kot so: razdalja, fizične pegasje, meje; hkrati pa upošteva tudi stopnjo življenjskega cikla ter faktorje, povezane z izvirnim in namembnim območjem. Njegov koncept se nanaša predvsem na utemeljevanje obsega in smeri migracij ter na nekatere karakteristike migrantov.

Nasprotno pa je Wolpert (1970; 300) namenil veliko več pozornosti parametrom vedenja migrantov. Že predhodno smo omenili, da je pri tem izhajal iz

znanih bihejviorističnih koncepcij in da je ta pristop razvijal tudi pri proučevanju migracij. Njegov model vsebuje tri temeljne vidike migracijskega vedenja:

- prostorsko namembnost ("place utility") – v okviru tega je razvil tezo, da je migracija posebna oblika prilagajanja posameznika ali skupine na zaznavne spremembe v okolju; posameznik se odloči za tisto lokacijo v prostoru, ki je po svojih karakteristikah v prednosti pred ostalimi;
- posameznikovo vedenje – pri tem gre za povezavo s potencialnimi viri informacij o akcijskem prostoru posameznika; ta vidik se nanaša neposredno na človeka oziroma njegovo učinkovitost pri zbiranju informacij in na njegovo sposobnost učinkovitega ter nepristranskega vrednotenja akcijskega prostora;
- življenjski cikel – na udeležbo v migracijskih tokovih vpliva tudi stopnja v življenjskem ciklu; prav tako pa tudi: spol, rasa, izobrazba, dohodek in status, ki že predhodno diferencirajo možnosti posameznikov.

Omenjeni pristop je bil deležen velike pozornosti, vendar pa je prikladnejši pri proučevanju notranjih migracij, kar je pravilno ugotavljal tudi avtor. Zaradi nekaterih idealističnih pogledov in pretirane orientacije na posameznika pa ni ravno uporaben kot splošni model geografskega proučevanja migracij.

Morill (1965; 33) je pri študiju migracij upošteval predvsem: karakteristike migrantov, motivacije, značilnosti namembnega območja in njegovo atraktivnost; izključil pa je značilnosti izvirnega območja ter vpliv migracij na namembno in izvirno območje.

Sovjetski geografi obravnavajo migracije v skladu z ekonomsko-geografsko koncepcijo. Na prebivalstvo gledajo kot na produkcijsko silo, ki ima velik pomen pri ekonomskem planiranju. V svojih delih se omejujejo le na med-regionalne in regionalne migracije. Premeščanje delavcev iz nerazvitih v razvite dežele je namreč negativen pojav in ga je prekinila socialistična revolucija. Po njihovem mnenju je mogoče delovno silo plansko razporediti v okviru socialističnih dežel. Ob takih gledanjih je vsekakor potrebno upoštevati tudi dejstvo, da administrativno plansko razporejanje delovne sile prizadene svobodo in prostovoljnost migracij in zožuje možnost mednarodnih komunikacij; hkrati pa zaviralno vpliva na sproščanje ustvarjalnih pobud (Klinar P., 1976; 37).

Socialnogeografske značilnosti proučevanja migracij so že omenjene v okviru predhodnega podpoglavja. Če na kratko povzamem rezultate empiričnih raziskav Schafferja (1968, 1970), sledi ugotovitev, da je pozornost namenil predvsem urbanim migracijam in pri tem proučeval: vpliv migracij

na demografski proces in njihovo vlogo pri prognoziranju števila prebivalstva; odnos migracij in socialnogeografskih struktur; vlogo migracij v kompleksu socialnogeografskih procesov itd. Prav tako pa je ob raziskovanju karakteristik migrantov (socialnogeografskih skupin) upošteval tudi značilnosti izvornih in namembnih območij ter vpliv migracij na njihovo spreminjanje.

Skupno izhodišče vseh raziskav je v pojmovanju migracij kot gibanja prebivalstva iz enega območja v drugo; tako med posameznimi okoliši v mestu kot tudi med državami. Proučevanje migracij preko državnih in nacionalnih meja pa je bilo v geografiji vsekakor zapostavljeno. Razlog je potrebno poiskati tudi v pomanjkanju ustreznih podatkov (Roseman C., 1978; 251). Rezultat tega je slabše poznavanje prostorskih vidikov mednarodnih migracij.

Če hočemo upoštevati vse vidike migracijskega procesa, je potreben širši pristop k obravnavanju problematike. Ustrezna pot za doseg tega cilja je, da hipotetično opredelimo geografske prispevke v okviru tako imenovane "set theory" (Olsson G., 1965). V okviru omenjene teorije so migracije definirane kot permanentno gibanje posameznikov (ali skupine) P iz lokacije v prostoru A k lokaciji v prostoru B . Če označimo gibanje med točko A in točko B kot M , sledi matematični izraz:

$$M = f(A, B, P);$$

ali v okviru postavljene teorije, kjer vsako migracijsko študijo omejimo z G :

$$G = \{A, B, P\}$$

Postavljena hipoteza potemtakem določa (po definiciji, da je $G = 2^3$ ali 8), da G podaja vsoto osmih pripadajočih področij migracij. V okviru vseh teh se lahko pojavijo sledeči vidiki obravnave pri proučevanju migracij:

$\{A\}$; $\{B\}$; $\{P\}$; $\{A, B\}$; $\{A, P\}$; $\{B, P\}$; $\{A, B, P\}$ in postavka $\{0\}$
(Gade O., 1970; 73).

Dosedanja geografska proučevanja migracij so zadevala nekatera od omenjenih vidikov migracij ali pa tudi vse hkrati. Kratek oris posameznih področij proučevanja v okviru danih postavk nam bo v grobem ponazoril vsebino proučevanj:

1) $\{P\}$ – *Karakteristike migrantov*. Tovrstne študije so obravnavale predvsem demografske, socialne in ekonomske karakteristike migrantov. Večina empiričnih raziskav je potrdilo, da je največja koncentracija migrantov v starostni skupini 15 – 29 let. Prav tako so tovrstne študije potrdile povezanost migracij s socialno in ekonomsko mobilnostjo posameznikov (Schaffer F., 1970; Klemenčič V., 1968, 1970, 1972). Obstajajo tudi študije, ki so

pokazale, da sodelujejo v migracijskih tokovih predvsem nekvalificirani delavci; ali pa študije, ki so zagovarjale tezo, da se obseg migracij poveča z dosego višje izobrazbe (kvalifikacij), ker se s tem povečajo tudi ambicije posameznikov (Gade O., 1970; 73).

2) */A/ in /B/ – Kraji bivanja.* Študije, ki zadevajo izvorno območje in namembno območje, podajajo predvsem geografske karakteristike krajev bivanja, kot so: število in gostota prebivalstva, socialno-ekonomska struktura prebivalstva, fizičnogeografska situacija in drugo. V ospredje stopa proučevanje regionalnega razvoja v povezanosti z migracijami. Ugotavljajo se posledice, ki se značilno kažejo v regionalni strukturi in hkrati tudi vplivi na bodočo rast. Večinoma se ti komponenti, ki zadevata stari oziroma novi kraj bivanja, ne obravnavata ločeno, temveč zaradi boljše primerjave kar skupaj – v okviru postavke.

3) */A, B/ – Emigracijsko in imigracijsko območje.* Večina teh študij poudarja ekonomsko-geografski vidik migracij. Ekonomski motivi so osnovno gibalno prebivalstva v prostoru. Migracije so tako glavni mehanizem prilagajanja na prerazdelitev ekonomskih možnosti, ki jih povzročata tehnološki razvoj in ekspanzija naravnih virov. Migracija je v tem pogledu funkcija socialno-ekonomskih razlik v prostoru. Večinoma se obravnavajo v okviru teorije "push – pull". Faktorji privlačenja oziroma odbijanja nakazujejo določeni socialni skupini prebivalstva razliko v možnostih zaposlovanja med dvema prostoro različnih socialno-ekonomskih značilnosti, med katerima ni subjektivnih, niti objektivnih ovir za mobilnost prebivalstva (Gosar A., 1979; 23). V okviru teh postavk je poudarek na korelaciji med migracijsko stopnjo in stopnjo ekonomske razvitosti območij. Študije, ki pri tem bazirajo na političnih, kulturnih ali naravnih dejavnikih pa so maloštevilne; tiste, ki so povezovala ta proces z naravnimi dejavniki pa so tudi starejšega datuma (Browne L., 1933). V obdobju klasičnih migracij, na sorazmerno nižji razvojni stopnji, je bil ta vidik vsekakor pomembnejši kot danes.

4) */A, P/ – Migrant in emigracijsko območje.* Študije, ki upoštevajo omenjena vidika so večinoma empiričnega značaja. Obravnavajo migracije v povezanosti z drugimi procesi (npr. depopulacijo) v določenih območjih. Rezultati so lahko:

- demografski (zaradi pretiranega razseljevanja mladega in predvsem ženskega dela prebivalstva se pojavlja deficit mladega prebivalstva, ki močno zniža stopnjo rodnosti. Demografski razvoj vodi v stagnacijo oziroma v nazadovanje števila prebivalstva; v korelaciji s tem se pojavlja ostarela struktura prebivalstva in razkroj kulturne pokrajine);

- socialni (migracije pomenijo določeno socialno tradicijo; sorodniki in prijatelji, ki so že predhodno odšli, so vsekakor določena sila privlačevanja za tiste, ki so ostali);
- ekonomski (nižja stopnja industrializacije, negotovost v kmetijskem gospodarstvu, zmanjšani eksistenčni pogoji zaradi zmanjšanega standarda, neustrezne možnosti zaposlovanja itd. so vsekakor važne postavke, ki vplivajo na migracije);
- politični (revolucionarne spremembe v izvornem območju prisilijo posameznike, da emigrirajo zaradi možnih represalij ali zaradi nasprotovanja novemu sistemu);
- psihološki in drugi. Od narave posameznih območij je pač odvisno, katerim vidikom se namenijo največ pozornosti. Zaradi mnogovrstnosti dejavnikov migracij v prostoru in času so tudi študije in rezultati, ki obravnavajo migrante in emigrantsko območje skupaj, različne.

5) */B, P/ – Migranti in migracijsko območje.* Tovrstne študije se nanašajo bolj na proučevanje posledic migracij v imigracijskih območjih. Poudarek je na redistribuciji prebivalstva, načinu poselitve in zlasti na vplivu migracij na regionalni razvoj imigracijskih dežel.

6) */A, B, P/ – Emigracijsko in imigracijsko območje ter migranti.* Ta vidik proučevanja je najpopolnejši, zelo razširjen pri teoretikih, vendar pa zelo težaven pri izvajanju empiričnih študij. V okviru teoretskih razglabljanj je velik poudarek na geografski razdalji (Lee E., 1965; Mangalam J., 1968). Deloma sodi sem tudi Wolpertov bihejvioristični pristop. Migrant se namreč odloči za alternativo, ki zmanjšuje negotovost.

Pregled geografskih prispevkov s področja migracij nam je pokazal, da so geografi favorizirali proučevanje intraregionalnih migracij. Določeno vlogo je pri tem igrala tudi problematika ustreznih podatkov. Vendar pa je potrebno poudariti, da je le neznatno število geografov postavilo teoretični okvir svojim empiričnim raziskavam. Vsekakor pa so slednje naredili tisti, ki so proučevali v okviru */A, B, P/ – tridimenzionalnega vidika migracij* (Gade O., 1970; 76). Slednje lahko trdimo tudi za urbane migracije oziroma za migracije znotraj velikih mestnih aglomeracij. Nastali so tudi različni simulacijski modeli, ki pa so bili le deloma operacionalizirani.

Definiranje geografskega proučevanja mednarodnih migracij

Migracije prebivalstva so globoko zakoreninjene v zgodovini in sedanjosti funkciji modernih družb. Pri tem so odigrale pomembno vlogo zlasti mednarodne migracije. Družbe prekomorskih dežel so zasnovane na množičnem priseljevanju, nekoč predvsem iz Evrope, sedaj vse bolj iz azijskih in afriških dežel.

Nekoč razvita in pretežno agrarna Evropa je dala osnovo sodobnim civilizacijam prekomorskih dežel. Danes taista Evropa gosti okrog 15 milijonov delavcev — migrantov iz njenih južnih območij in Azije. V obdobju 1800—1950 se je okrog 60 milijonov Evropejcev naselilo v prekomorskih deželah; od tega dva od treh v ZDA. Okrog 10 milijonov Italijanov se je naselilo na tujem v obdobju 1846—1932. Obstajajo ocene, da je bilo 7.7 milijona ljudi v intraevropskih migracijah posledica prve svetovne vojne; medtem ko je druga svetovna vojna povzročila množičen premik prebivalstva z okrog 25 milijonov ljudi (Ogden P., 1984; 2).

Malo je prostorskih gibanj prebivalstva, ki povzroča tako evidentne in temeljne prostorske učinke, kot so mednarodne migracije. Zaradi tega imajo izredno, čeprav večkrat prezrto, historično — geografsko vrednost v pogledu difuzije kultur, ekonomskega razvoja ter socialnih in prostorskih sprememb. Od predhistoričnih migracij, skozi suženjstvo, množično izseljevanje v "Novi svet" v 19. in prvi polovici 20. stoletja, množično priseljevanje v zahodno-evropska industrijska središča po letu 1950 in vse do "bega možganov", so pojavne oblike le-teh povzročile markantnejše učinke v imigracijskih območjih kot v emigracijskih. Večina prekomorskih dežel (ZDA, Kanada, Avstralija, Nova Zelandija, posamezne dežele Latinske Amerike) so v pretežni meri spremenjene po množični imigraciji.

Po drugi svetovni vojni se je analogno povečanemu obsegu mednarodnih migracij spremenila tudi njena oblika. Lahko rečemo, da mednarodno gospodarstvo karakterizirajo današnje migracije v svetu. Močno se je povečal obseg migracij iz nerazvitih dežel in dežel v razvoju v industrijsko razvite dežele z razvito tehnologijo in razvitim tržnim gospodarstvom. Seveda se je spremenila tudi smer izseljevanja. Pri tem družbe prekomorskih dežel znatno zaostajajo v privlačenju tuje delovne sile, kar je v nasprotju s predvojnimi stanjem in s privlačnimi faktorji visoko razvitih centrov Evrope. Sodobne migracije v industrijsko razvite države Evrope po vzrokih spominjajo na klasično migracijo iz vasi v mesto (Komarica Z., 1970; 20).

Predvsem gre tu za tokove nekvalificirane in polkvalificirane delovne sile ter v določenem obsegu tudi za odliv kvalificirane delovne sile in "bega možganov". Vsi ti migracijski tokovi so ekonomsko pogojeni, so objektivne narave, ker je emigracija ekonomska nujnost. Pri visokokvalificirani delovni sili in pri odlivu možganov pa se pojavljajo tudi subjektivni vzroki, ki jih gre iskati predvsem v pogojih dela, nagrajevanja oziroma višjega standarda.

Upoštevač definicije predhodnih podpoglavij, so mednarodne migracije oblika prostorske mobilnosti prebivalstva s permanentno ali temporarno

menjavo stalnega bivališča (sezonske migracije), preko političnih meja posameznih držav.

V nasprotju s študijami notranjih migracij je geografsko proučevanje mednarodnih migracij veliko bolj omejeno in komplicirano. Vzrok temu je že omenjeno pomanjkanje ustreznih virov informacij. Prav tako pa je verjetno iskati vzrok tudi v pojemažoji pomembnosti bazičnih prostorskih spremenjivk (kot je npr. distanca) pri gibanju prebivalstva preko državnih meja. To velja tako za predhistorična migracijska gibanja kot tudi za sodobna. Preko državnih meja še vedno potekajo tudi ilegalna in druga neregularna gibanja. Na mednarodni ravni je veliko bolj kot na kakšnem drugem nivoju očitna tudi razlika med svobodnimi in nasilnimi selitvami. Prvi so odšli na tuje, ker je bila doma brezupna ekonomska situacija, nekateri so dobili zemljo, ki je njim in njihovim družinam nudila večje možnosti, drugi so iskali novih možnosti ali so se izogibali spremembam, tretji so se spet izogibali vojaški obveznosti ali pa so iskali več političnih in verskih svoboščin (Ogden P., 1984; 35). Vse to nas navaja k zaključku, da gre iskati motive za migracije na mednarodni ravni v emigracijskih (izvornih) in imigracijskih (namembnih območjih) oziroma v kompleksu dejavnikov potiskanja in privlačenja. V geografski oziroma migracijski teoriji se ti dejavniki obravnavajo v okviru znanega "push–pull" modela. Pri tem so seveda izjema nasilne migracije, inspirirane s političnimi prilikami širšega značaja.

Pomemben prispevek k razvoju omenjene teorije je dal že omenjeni Lee (1966; 47–57), ki je dejavnike, povezane z migracijskim procesom razdelil v štiri kategorije:

1. dejavniki v izvornem območju,
2. dejavniki v namembnem območju,
3. vmesne ovire in
4. dejavniki osebne narave.

Izvorno in namembno območje karakterizirajo pozitivni učinki (+ v shemi), ki vzpodbujajo migracije, negativni učinki (– v shemi), ki odvrčajo migracije, in nevtrali faktor (0), do katerega so ljudje indiferentni. Vsak kraj v izvornem in namembnem območju ima številne privlačne, odbijajoče in nevtralne dejavnike (Slika 2). Med obema pa je široka paleta vmesnih ovir (razdalje, prometna sredstva, imigracijska in emigracijska zakonodaja, nacionalne kvote imigrantov, fizične bariere ipd.). Njegova teorija je še posebej relevantna pri proučevanju mednarodnih migracij in predstavlja konceptualno bazo za izdelavo modela le-teh. Čeprav mnogi navajajo, da Leejeva teorija ne omogoča empiričnega testiranja, ker ne eksplicira konkretnih

spremenljivk in njihovega vpliva na migracije, so manjši poizkusi ameriških geografov na konkretnih primerih ovrgli to trditev (Constantinou S. — Diamantides N., 1985; 353).

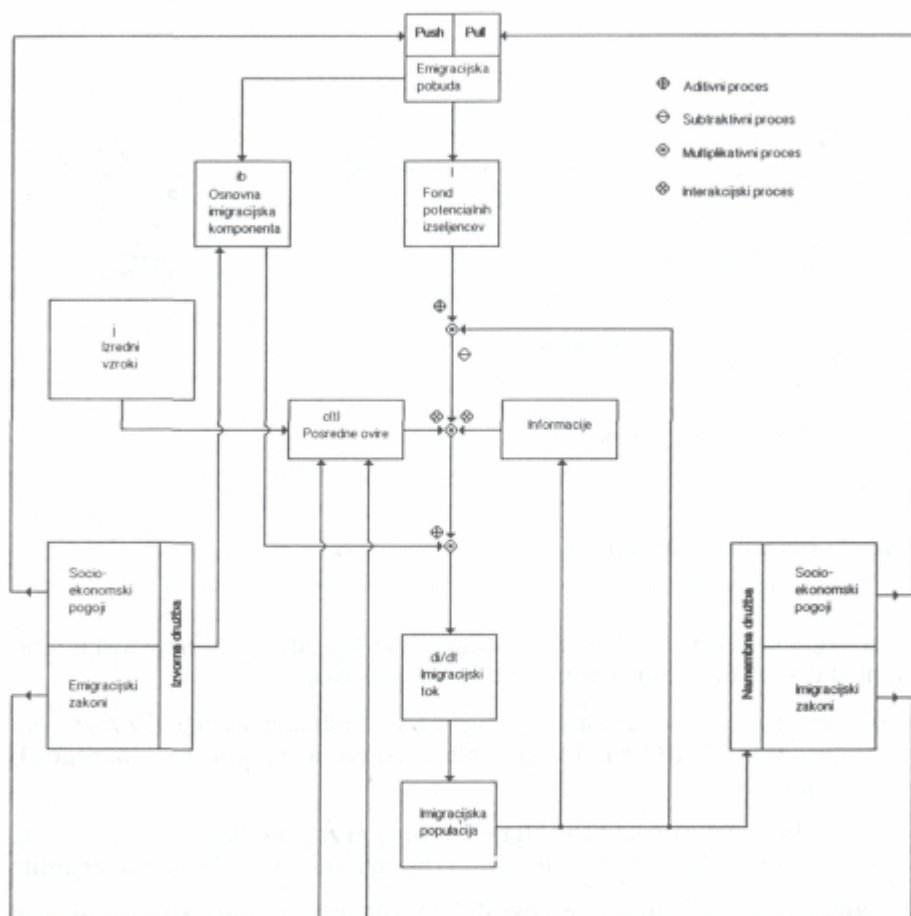
Vir: Lee E., 1966; 48: A theory of migration

Slika 2: Dejavniki migracij

Dosedanje raziskave mednarodnih migracij kažejo, da je intenzivnost migracij med dvema državama odvisna od več dejavnikov:

1. obstoječi socialnoekonomski pogoji v izvorni državi, združeni z zaznavno izboljšanimi okoliščinami v namembni državi, ustvarjajo fond potencialnih migrantov;
2. že ustaljeni priseljenci privabljajo ostale, jim zagotavljajo stroške selitve, obljublajo podporo in jih moralno vzpodbujajo ob soočanju z neznanim;
3. imigracijska zakonodaja v novi državi, omejitve v stari ali odnosi med državama (npr. vojne) lahko pospešijo ali zavrejo migracijski proces.

Študije torej tudi tu omenjajo "push" faktorje, ki povzročajo izseljevanje in "pull" faktorje, ki ljudi privlačujejo v namembno državo. Koncept mednarodnih migracij lahko prikažemo z enostavnim "push—pull" modelom (Constantinou S. — Diamantides N., 1985; 353—355). Ta konceptualni okvir vsebuje šest ključnih vidikov (Slika 3):

Vir: Constantinou S.- Diamantides N. 1985, 354: Modeling Interantional Migration. Determinants of Emigration from Greece top the United States, 1820-1980.

Slika 3: Model mednarodnih migracij

1. množico potencialnih izseljencev povzroča že namcra preselitve;
2. ko se določen del te množice naseli v novi državi, se začenja med izvirno in namembno državo izmenjava informacij, kar povzroča verižne migracije;
3. emigracijska zakonodaja v izvorni državi in imigracijska zakonodaja v namembni državi vplivata na obseg migracijskih tokov;
4. odnosi med državama lahko zavrejo ali pospešijo migracije;
5. sodelovanje med državama je vmesni faktor, ki vpliva na naravo migracijskih zakonov in izjemne dogodke;
6. vedno obstaja tudi množica potencialnih izseljencev z drugačnimi vzroki od tistih, ki so že sklenili migracijski tok.

Navedeni koncept je mogoče po Constantinou in Diamantidesu prikazati z enačbo:

$$di/dt = C_i (I - i) + i_b + r_i \quad (1)$$

kjer je:

di/dt = intenzivnost priseljavanja, to je število izseljencev tekom leta (t);

I = fond potencialnih izseljencev;

$i = i(t)$ = skupno število oseb iz fonda, ki se letno izseli (t);

$c = c(t)$ = vmesni faktor, to je učinek na osnovi di/dt migracijske (emigracijske, imigracijske) politike obeh držav, skupaj z njenim izvrševanjem in uveljavljanjem;

i_b = osnovni nivo letnega priseljavanja, ki odraža drugačne vzroke izseljevanja od tistih — značilnih za posameznike znotraj fonda potencialnih izseljencev; in

$r_i = r_i(t)$ = naključna fluktuacija števila izseljencev, določena posredno z modelom ocene napake.

Izmenjava informacij med priseljenci v novi državi (i) in njihovimi sorodniki in prijatelji, ki so ostali doma ($I - i$) močno vpliva na nadaljnje tokove izseljevanja. Obseg kroženja informacij se kaže v multiplikativni strukturi modela. Migracijski model v enačbi (1) postane diferencialna enačba znanega logističnega zakona, če vmesni faktor pustimo konstanten, toda če $c(t)$ variira s časom, ima izraz obliko Bernoullijeve diferencialne enačbe. V prirastku fonda potencialnih izseljencev (I) in na osnovi vsakoletnega toka (i), se vmesni faktor $c(t)$ pokaže kot kontrolni element modela. Čeprav

analitične forme vmesnega člena a priori ne poznamo, lahko na značaj njegove dinamike sklepamo iz časovno odvisnega dela enačbe modela, ki jo zapišemo kot:

$$c(t) = \frac{di/dt}{i(I-i)} \quad (2)$$

Dokler di/dt ni nič, je $c(t)$ velik, če je (i) ali $(I-i)$ majhen. To je primer na začetku in na koncu migracijskega valovanja. Doslej je model prilagojen le komponentam stalnih razmer emigracije, dobljenih iz prvih dveh osnov njegove strukture. Po tem bi se morale spremenljivke ujemati s tretjo domnevo in kazati izredne dogodke (vojne, politične premike, migracijsko zakonodajo), ki lahko učinkuje na selitve. Upravičeno je namreč pričakovati, da bo fond potencialnih izseljencev (I) odvisen od sprememb.

Spremembe v teritoriju izvirne države ali dolgotrajna ekonomska pozicija so preveč omejeni, da bi učinkovali na I . Te dolgoročne spremembe so lahko približno ocenjene, če razdelimo zgodovinski potek na primerjalna obdobja in pustimo I konstanten znotraj vsakega.

Pri pričujočem modelu so vmesni faktorji temeljnega pomena, kar sta ugotovila tudi Constantinou in Diamantides ob proučevanju determinant izseljevanja Grkov v ZDA. Hkrati sta dokazala uporabno vrednost in relativnost Leejevih štirih osnovnih dejavnikov migracij. Tisti, ki so povezani z izvirnim in namembnim območjem, ustvarjajo fond potencialnih izseljencev (I) . Moteče ovire pa sta predstavila z vmesnim faktorjem $c(t)$. Osebni faktorji, ki se ne morejo zaobseči v agregatni obliki, pa so del razlike $p(r)$, ki ostane ob upoštevanju ostalih treh.

Posamezni aspekti pričujočega enostavnega modela, ki se je pri geografskih raziskavah že uveljavil tako pri nas kot v svetu, so tudi teoretična osnova oziroma predpostavka pričujočega dela. Pri tem so upoštevani faktorji, ki so povezani z izvirnim in namembnim območjem, vmesne moteče ovire (migracijska zakonodaja, politične spremembe) in tudi osebni faktorji. Zaradi pomanjkanja ustreznih podatkov, ki se nanašajo na Slovence, pričujočega koncepta ni bilo mogoče izraziti v predstavljeni matematični obliki. Vsekakor pa to ni razlog, da ga ne bi testirali pri tovrstnih študijah na drugih primerih, kjer je baza podatkov za posamezne spremenljivke zadovoljiva.

Opredelitev pojma izseljenstvo

Gibanje prebivalstva v geografskem prostoru je vsekakor važna determinanta v razvoju človeštva. Posebna oblika gibanja prebivalstva so že omenjene

mednarodne migracije. Zgodovinsko gledano so te selitve posebna družbeno-ekonomska kategorija, specifična predvsem za obdobje zadnjih sto let, in se po obsegu, smeri selitvenih tokov, pojavnih oblikah in funkciji precej razlikujejo od kolonizacije, invazije in drugih oblik gibanja prebivalcev v geografskem prostoru. Glavni vzrok teh selitvenih tokov, ki so bili v začetku večinoma usmerjeni v prekomorske dežele, je bil ekonomski; politični je bil večinoma na drugem mestu. Splošni karakter teh selitev je bil v množični udeležbi delovne sile, ki je vsled splošne nezaposlenosti oziroma obubožanosti iskala ustrezne virov dohodkov, da bi zagotovila eksistenco sebi in pripadajočim družinskim članom. V večini primerov so odhajali v tujino z namenom, da se že po nekaj letih vrnejo domov ter s prisluženim denarjem revitalizirajo skromno kmetijsko gospodarstvo. V tem pogledu so imeli tudi ti klasični tokovi izseljevanja, ki jih pri nas registriramo v obdobju predindustrijske in deloma tudi industrijske družbe, ko se že razkrajala stara agrarna družba, značaj "začasnosti".

Splošna razširjenost množičnega preseljevanja delovne sile je kmalu našla ustrezno mesto v zakonodaji dežel izseljevanja in dežel priseljevanja. V skladu z navedenimi dejstvi ter ob upoštevanju specifičnega načina transporta (vožnja preko oceana je tudi po uvedbi parnika trajala več tednov) je bilo tudi začetno pojmovanje selitvenega fenomena. Izseljenci so bili označeni kot posebna kategorija potnikov, ki je deležna posebne pozornosti in zaščite (Čizmić I. — Mikačić V., 1974; 2).

Vsem začetnim in tudi nekaterim poznejšim definicijam izseljenstva, ki so bile uzakonjene v imigracijskih ali emigracijskih deželah so skupni kriteriji, med katerimi je potrebno opozoriti predvsem na sledeče: delo, čas, smer potovanja in način potovanja. Tako je bil izseljenec oseba, ki v skupini v zadnjem razredu na ladji ali vlaku potuje v prekomorsko deželo (Grečić V. — Jovanović M., 1978; 274). Argentinski zakon o imigraciji in kolonizaciji (12. člen zakona št. 817) iz leta 1876 šteje za priseljence potnike drugega in tretjega razreda na ladji. Avstrijski načrt izseljenskega zakona iz leta 1904 je obravnaval izseljenca kot osebo, ki odide z domačega državnega teritorija v inozemstvo v nameri, da si tam zagotovi eksistenco. Zakon o izseljevanju iz stare Jugoslavije je pojmoval za izseljenca osebo oziroma državljana, ki se seli v prekomorsko deželo zaradi telesnega dela ali pa k svojim sorodnikom, ki so se predhodno izselili v enakih okoliščinah. Omenjena definicija se razlikuje od odredbe iz leta 1921, ki je za izseljenca imela vsako osebo — državljana, ki se seli v prekomorsko deželo zaradi zaslužka, potuje v tretjem ali temu adekvatnem razredu in v podpalubju; lahko pa potuje tudi k sorodnikom, ki so se predhodno izselili v enakih okoliščinah (Čizmić I. — Mikačić V., 1974; 3).

Tudi imigracijske dežele v svojih zakonodajah niso postavile definicije, ki bi bila splošno veljavna. Urad za imigracijo Združenih držav Amerike je štel za priseljenca ("immigrant") tujca, ki je uradno sprejet v deželo z zadnjim stalnim bivališčem izven teritorija Združenih držav Amerike ter z intenco, da se v tej deželi stalno naseli. Bivanje v deželi, ki traja 12 mesecev ali več, je permanentno. Ameriška zakonodaja pozna v glavnem le pojem tujca ("alien"), to je vsaka oseba, ki ni rojena ali naturalizirana na njenem teritoriju. Kanadčani pa upoštevajo za priseljenca vsako osebo, ki pride v deželo z namenom stalne naselitve; vse ostale kategorije prišlekov pa spadajo v skupino "non-immigrant".

Fenomen migracij (emigracij ali imigracij) so relativno zgodaj obravnavali tudi na raznih konferencah ali posvetovanjih o migracijah. Na mednarodni konferenci o imigracijah, ki je bila leta 1924 v Rimu, so ugotovili, da se v tem terminu skrivata dva različna fenomena:

- priselitev z namenom nastanitve za daljše obdobje ali za stalno v kaki drugi deželi,
- mednarodna menjava dela in delavcev, ki kot temporaren in fluktuacijski fenomen sledi oscilacijam na mednarodnem tržišču delovne sile.

Po drugi svetovni vojni (1949) je Mednarodna organizacija za delo izdala konvencijo o migracijah in ciljih zaposlovanja. V tem dokumentu se uporablja termin "delavec – migrant", definicije izseljenstva pa v njem ne zasledimo. Omenjena konvencija ("Migration for Employment Convention") je bila pri nas ratificirana leta 1968. Termin "delavec – migrant" pa se nanaša na osebe, ki se selijo iz ene dežele v drugo zaradi zaposlovanja (Grečič V. – Jovanović M., 1978; 274).

Tudi povojna jugoslovanska zakonodaja ni dala definicije izseljenstva. Opredelitev tega fenomena najdemo sicer v nekaterih publikacijah, ki pa imajo večinoma enciklopedični značaj. V Enciklopediji Leksikografskega zavoda (1967; 198) je zapisano: "Splošno gledano je izseljenec oseba, ki trajno ali začasno zapusti svojo deželo v nameri, da išče delo ali boljše življenjske pogoje." Podobne definicije zasledimo tudi v raznih leksikonih. Tako je v Priručnem leksikonu (1967) definiran izseljenec kot oseba, ki prostovoljno zapusti matično domovino ter se izseli v tujino. Še najprikladnejšo definicijo pa sta postavila Ivan Čizmić in Vesna Mikačić, ki trdita, da bi pod pojmom izseljenec morali upoštevati vsako osebo, ki zapusti domovino z namenom, da se ne vrne – kriterij "animus non revertendi".

V zadnjih dveh desetletjih so mednarodni selitveni tokovi, v katere se je vključilo več kot milijon Jugoslovancev, povzročili, da je tudi v pogledu teoretskega opredeljevanja selitev nastalo precej novosti. Po drugi strani pa

se je še bolj zameglila definicija izseljenstva oziroma predvsem njena časovna komponenta. Za obliko začasnega zaposlovanja v tujini se uporablja termin "delavec na začasnem delu v tujini" (v strokovni in novinarski publicistiki se je uveljavil tudi termin "zdomec", ki pa ne ustreza pojavnim oblikam začasnega zaposlovanja). Kriterij začasnosti pa imajo tudi nekatere definicije izseljenstva. Napačna bi bila trditev, da so imeli klasični selitveni tokovi pred prvo svetovno vojno in med obema vojnoma že v svoji začetni fazi tendenco po trajni izselitvi. Analize motivov izseljevanja so tako v primeru klasičnih selitev kot tudi v primeru sodobnih pokazale, da se je pri prvem odhodu le manjši delež izseljencev izrekel za trajno izselitev v tujino. Seveda pa jih je zaradi delovanja različnih dejavnikov v deželi priseljevanja in tudi v matični deželi velik delež ostal v tujini in se ne nameravajo vrniti. Raziskave kažejo, da tudi novejša ekonomska izseljevanje, ki smo ga označili za "začasno", že kaže znake potencialnega izseljenstva; za znatni del izseljenstva pa že sedaj lahko trdimo, da se ne bodo vrnili. Za trajne migracije je namreč značilno, da se imigranti odločijo ostati v novi družbi za stalno, vključujejo se v višje stopnje asimilacije, z novo družbo se identificirajo in dosežejo popolnejšo adaptacijo ter integracijo v novi družbi (Klinar P., 1976; 45). Pri opredeljevanju izseljenstva je vsekakor odločujoča komponenta "trajnost"; posameznik (ali socialna skupina) se izseli in se ne vrne v matično domovino. Tako tudi v primeru pričujočega dela uporabljamo termin izseljenec v podobnem smislu, kot ga opredeljujeta Čizmič in Mikačičeva. Pri pombo imamo lahko le na tisti del njune definicije, ki se nanaša na "namen". Že prej smo omenili, da imamo v začetni fazi selitvenega procesa le neznatno število oseb, ki se izseli z namenom, da se kasneje ne bodo vračali. Objektivna situacija v emigracijskih in imigracijskih deželah določa čas bivanja večine ekonomskih izseljencev.

Sklep. Za izseljence bomo šteli vse osebe, ki so se v določenem času naselili v Kanadi, ne glede na vzrok izselitve iz Slovenije (ker gre v tem primeru za rojene v Sloveniji, lahko govorimo tudi o "prvi generaciji" naših izseljencev v Kanadi; s tem jih razlikujemo od rojenih v tujini — druga, tretja generacija). Vsekakor je ta opredelitev smiselna, ker je v tej deželi še vedno zastopana tako imenovana "prva generacija". V primeru druge, tretje ali celo četrte generacije pa bi že bolj ustrezala oznaka "slovenski Kanadčani"; v kolikor je še prisotna zavest o etnični pripadnosti oziroma izvoru.

Izseljenska problematika v slovenski geografiji

Proučevanje mednarodnih migracij se je v svetovni geografiji utrdilo v zadnjih dvajsetih letih in zavzema vse vidnejše mesto v geografiji prebivalstva. Interes geografov se je na tem področju dela še posebej povečal ob

koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let, kar lahko pripišemo tudi spremembam v stroki in spremenjenemu karakterju migracij. Tako je v zadnjih letih vse večja pozornost posvečena posameznikom, v procesu, ki ustvarja nove prostorske oblike in povzroča prostorsko interakcijo. Kot del splošnega oživljanja akademskega interesa za mednarodne migracije je skupina britanskih geografov ob podpori njihovega geografskega inštituta (Institute of British Geographers) formirala delovno skupino za proučevanje "bega možganov" oziroma visoko kvalificirane delovne sile v mednarodnih migracijah. Čeprav se ob tem ni pojavila kaka nova "velika teorija", niti se verjetno ne bo, je močna empirična tradicija dovolj trdna osnova za nadaljnji razvoj stroke na tem področju (Gould W., 1988; 381).

Ob tem, ko ugotavljamo, da je znanstvena literatura o migracijah vse obsežnejša tudi v geografiji, velja pripomniti, da posamezni aspekti migracij še vedno niso celovito obdelani, kar je bilo posredno navedeno tudi v poglavju o geografski teoriji migracijskih proučevanj. Ta konstatacija velja zlasti za dela, ki obravnavajo emigracijsko komponento migracijskega procesa. Da temu aspektu ni bilo posvečeno dovolj pozornosti, je verjetno potrebno iskati vzrok v splošnem družbenem in gospodarskem zaostajanju emigracijskih dežel za imigracijskimi (Mikačič V., 1984; 9). Omenjena posplošena ocena, ki sloni na rezultatih empiričnih analiz dosedanjih interdisciplinarnih raziskav o migraciji, lahko velja tudi za jugoslovansko družboslovno in humanistično znanost, nikakor pa ne moremo te ocene prenesti na slovensko geografsko znanost. Slovenska geografija je izseljenski problematiki vsekoli posvečala določeno pozornost. Slednja je bila usmerjena bolj v emigracijski (čeprav kot sestavina širših razprav o prebivalstvenem razvoju) kot pa v imigracijski vidik migracij. Imigracijska komponenta s podrobnejšo geografsko analizo je prisotna v novejših delih, ki obravnavajo socialnogeografsko problematiko slovenskega izseljenstva v Kanadi (Genorio R., 1981) in Avstraliji (Klemenčič V., 1988).

Prve razprave in članki o slovenski izseljenski problematiki so prišle izpod peres geografov že v času med obema vojnoma. Osvetljevale so problem izseljevanja iz Slovenije ali njenih posameznih območij (Jezeršek C., 1930; Maučec M., 1933; Šuklje M., 1937). Pri prvem avtorju (glej navedbo v oklepaju) je bil poudarek na statistiki izseljevanja, medtem ko je pri drugem in tretjem avtorju poudarek na prikazu splošnih demografskih, socialnih in ekonomskih razmer v območju izseljevanja oziroma v silnicah, ki so v tem območju (Prekmurje, Žumberak) pospeševale razseljevanje prebivalstva.

Po dolgotrajnem iskanju podatkov je tik pred vojno Slava Lipoglavšek-Rakovec podala pregled geografske razprostranjenosti slovenskih naselbinskih jeder po svetu. Delo je bilo kasneje objavljeno v Geografskem vestniku

(1950) in je bilo večkrat citirano, kar vsekakor kaže na splošno pozitivno vrednost in uporabnost te študije. Njena pomanjkljivost pa je v tem, ker v omenjenem primeru ni bila izvedena analiza podatkov raznovrstnih statistik imigracijskih dežel in tudi ustrezna analiza podatkov takratne jugoslovanske statistike.

V okviru povojnih prizadevanj na tem področju ne gre prezreti Melikove knjige *Amerika in ameriška Slovenija*, ki je nastala po avtorjevem obisku v Združenih državah Amerike (Melik A., 1956). Čeprav je v knjigi precej potopisnih poglavij, pa vsebuje prikaz nekaterih glavnih karakteristik izseljevanja iz Slovenije (predvsem vzrokov, načina poselitve, organiziranosti izseljencev, njihovo ekonomsko aktivnost) že značilnosti znanstvene analize. Svoje poglede glede proučevanja izseljenske problematike pa je v knjigi izrazil z naslednjimi stavki:

“Naša dolžnost je, da si pridobimo čim točnejšo predstavo o naših izseljencih, ne le o tistih na vidnejših pozicijah ter v večjih krajih, temveč tudi o onih, ki so raztreseni po manjših naseljih, daleč stran od slovenskih društvenih in posvetnih ognjišč. Poleg poznavanja njegovega števila in naselij, kjer živijo, je važno tudi to, kako živijo, v kakšnem poklicu in poslu delujejo ter kakšen je njihov gospodarski in socialni položaj. Celotno sliko o njihovi strukturi nam predstavi še poznavanje procesov amerikanizacije in perspektiv za bodočnost.”

Tudi v zadnjih dveh desetletjih je prišlo izpod peres slovenskih geografov več razprav, ki obravnavajo slovensko izseljenstvo po svetu ali pa zgolj nekatere geografske vidike tega fenomena. Olas je razvijal metodologijo geografskega proučevanja izseljenstva na primeru sezonskega zaposlovanja prekmurskega prebivalstva ter v delu *Trajne migracije iz Sebebovec* (Olas L., 1957; 1960). Vsekakor pa se izseljenska problematika največkrat pojavlja v Klemenčičevih delih, bodisi kot element demogeografskega razvoja Slovenije ali pa kot element pri selitveni mobilnosti prebivalstva. V nekaterih razpravah pa je namenil pozornost vzročno posledičnem kompleksu izseljevanja (Klemenčič V., 1968; 1971; 1972; 1978; 1988).

Med mlajšimi geografi velja omeniti Ravbarja in njegovo delo *Slovenci po svetu* (1971). Na osnovi pregleda dostopne literature je podal novejšo prostorsko razmestitev slovenskih izseljencev po svetu (v prekomorskih deželah in v deželah Zahodne Evrope). Vendar je potrebno tudi pri tem delu pripomniti, da avtor ni uporabil podatkov uradnih statistik, temveč bolj poljudna dela, kar vsekakor zmanjšuje točnost navedb. Pri Gosarju se pojavlja izseljenska problematika le obrobno, v okviru raziskave migracijskega cikla začasno zaposlenih v deželah Zahodne Evrope (Gosar A., 1978; 1979).

Slovenski geografi so obravnavali tudi dejavnostno opredelitev slovenskih izseljencev v Veliki Britaniji (Vojvoda M., 1974); vzroke izseljevanja slovenskih izobražencev v tujino (Furlan I., 1974); v zadnjem času pa stopa znova v ospredje proučevanje socialno-geografskih vidikov slovenskega izseljenstva v prekomorskih deželah (Genorio R., 1979; 1980; 1983; 1988; Klemenčič V., 1980; 1988).

Ob navajanju temeljnih del ne smemo mimo prispevka ameriškega geografa slovenskega rodu Jožeta Velikonje, ki se je sicer veliko ukvarjal s problematiko italijanske imigracije v ZDA, v zadnjih letih (1985; 1988) pa je del svojih prizadevanj namenil tudi geografski analizi slovenskega izseljenstva v ZDA in Argentini.

Vsa omenjena dela so, razen redkih izjem, vse premalo prodrla v strokovnih krogih in tudi v domači in izseljenski javnosti. To nam znova potrjuje znano dejstvo, da brez poglobljenega dela pri pretresu obstoječe dokumentacije in iskanju nove, pri terenskem delu v deželah priseljevanja in tudi v območjih izseljevanja, in brez poglobljanja v tujo literaturo, ki je vsaj po problematiki sorodna, ne gre pričakovati rezultatov trajnejših znanstvenih vrednosti.

Navedeni pregled dosedanjega znanstvenega dela na tem področju nam je pokazal, da so bili obravnavani različni aspekti izseljenstva; razkril pa nam je tudi dejstvo, da nimamo monografije s področja geografskega proučevanja izseljenstva, zaradi česar nimamo razvite niti metodologije dela. Metode v navedenih delih so se sproti prilagajale posameznim problemom obravnavanja ali zasnovi razprav. Velikokrat je prisoten le demografski, sociološki ali ekonomski pristop k obravnavi. Gledano s socialnogeografskega vidika naj bi geografska proučevanja izseljenske problematike poudarjala predvsem prostorski vidik; predvsem prostorsko ravnanje izseljencev v novem okolju, sam selitveni tok pa v njegovi prostorski funkciji, pri čemer pa je potrebno upoštevati tudi čas. Prostorsko-časovni kontinuum je vseka-kor okvir, v katerem se mora obravnavati omenjena problematika, če hočemo ostati na pozicijah socialne geografije (ob poudarjenem socialno-ekonomskem vidiku). Težišče je usmerjeno v človeka (socialno skupino), ki je spričo njegovega delovanja v prostoru podvrženo nenehni transformaciji.

Tudi v jugoslovanski geografiji so raziskovalci relativno zgodaj odkrili pomen migracij v demografskih in fiziognomskih spremembah prostora, vendar so naše zunanje migracije dobile pomembnejše mesto šele v zadnjih petnajstih letih. Velik prispevek k proučevanju začasnega zaposlovanja v tujini oziroma učinkov le-tega v izvornih območjih je dal Ivo Baučič. Problematiko sodobnih jugoslovanskih zunanjih migracij je raziskoval s strokovnega in metodološkega vidika ter sodeloval pri empiričnih raziskovanjih.

Strinjam se z Gosarjevo trditvijo (1979; 24), da pri tem raziskave niso potekale koordinirano, niti niso enotne v metodološkem pogledu kot tudi v pristopih in rezultatih. Največ pozornosti je namenjeno karakteristikam migrantov in geografskim značilnostim izvornih območij.

Z izseljensko komponento migracij pa se v jugoslovanski geografiji soočamo šele v osemdesetih letih. Pred tem ustrezne geografske literature skoraj ni bilo, če izvzamemo posamezne parcialne razprave in članke, ki deskriptivno obravnavajo nekatere regionalne aspekte jugoslovanskega izseljenstva. Omenjajo se vzroki izseljevanja, posledice v prostorski strukturi izvornih območij ter ocene o številu in razprostranjenosti priseljencev v nekaterih prekomorskih deželah. Med temeljna dela sodita predvsem doktorski disertaciji Mikačičeve (1984) in Banovića (1985) na temo jugoslovanskih priseljenih v Avstraliji oziroma Novi Zelandiji. Zlasti Mikačičeva je z dodelano metodologijo in s konkretnim terenskim delom med priseljenci v metropolitanskih območjih Avstralije izdelala uporabno analizo stanja med prvo in drugo generacijo prišlekov iz Jugoslavije.

Vsekakor je kontinuirano proučevanje izseljenske problematike pomembno tudi za geografijo, saj s tem s sebi lastno metodo prispeva k širšem poznavanju izseljenske komponente migracijskega procesa. Po Ogdenu (1984; 2) je ta proces v svojem bistvu geografski fenomen, ker obravnava odnos med migracijami in geografskimi spremembami. Za sodobne slovenske oziroma jugoslovanske potrebe so še zlasti pomembne socialnogeografske analize, saj naša družboslovna znanost o tem ni dala pomembnejših empiričnih raziskav. Veliko več je bilo storjenega na temo izseljenstva v okviru nacionalnega programa humanističnih ved.

S pričujočo knjigo posegamo v problematiko na območju, ki je z naše strani po strokovni plati slabo obdelana. Dosedanja prizadevanja slovenskih in drugih jugoslovanskih strokovnjakov za etnična in migracijska vprašanja so bila usmerjena predvsem na izseljensko populacijo v Zahodni Evropi, ZDA, Avstraliji in Novi Zelandiji. Tako je eden od namenov tega dela vsaj deloma zapolniti nastalo vrzel in obogatiti našo geografsko znanost z novimi teoretičnimi pogledi in metodološkimi prijemi tovrstnega proučevanja. Hkrati bo vsebinsko zaokrožila novejša prizadevanja slovenske oziroma jugoslovanske geografije z empirično študijo na primeru, ki je doslej manjkal.

Metodološki pristop in problematika podatkov

Po teoretični opredelitvi geografskega proučevanja migracij ostaja le še korak do temeljnega dela knjige, ki na geografski način podaja rezultate

empiričnih raziskovanj. Ker gre v pričujočem delu za mednarodne selitve in učinke le-teh, ki so se odvijale v spreminjajočih se družbeno ekonomskih razmerah na Slovenskem in v Kanadi, je potrebno v obeh primerih upoštevati tudi moteče ovire selitev. Te so včasih kot političnogeografski dejavnik vplivale na potek izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Kanado in tudi obratno. V takem specifičnem okviru popolna naslonitev na neko teoretsko koncepcijo v okviru antropogeografije izgubi na pomenu. Po pristopu je vendar to delo še najbližje socialnogeografski koncepciji.

Pri predstavitvi migracijskega procesa so postavljeni v ospredje posamezni aspekti človekovega obstoja, ki vplivajo na spremembo v izvornem in namembnem območju. Vendar je to le en aspekt pričujočega dela. V ospredje je namreč postavljeno prostorsko ravnanje posameznika oziroma socialnogeografskih skupin prebivalstva v korelaciji z izvornim in namembnim območjem. Delo je v skladu z naslovom zasnovano tako, da je osnovna pozornost namenjena procesu izseljevanja oziroma priseljevanja Slovencev v Kanado v funkciji značilnosti kanadskega razvoja in slovenskega etničnega prostora. Kot posledica tega procesa je predmet obravnave nova slovenska skupnost v Kanadi, ki ji posvečam pozornost v drugem delu knjige. Osnovne socialnogeografske karakteristike slovenske skupnosti so prikazane z analizo parametrov razvoja slovenskih skupnosti v južnem Ontariu. Pristop je zasnovan na hipotezi, da vsaka socialnogeografska skupina na sebi svojstven način oblikuje prostor poselitve in ustvarja nov prostorsko-interakcijski sistem. Težišče knjige je torej na migracijskem procesu in na prikazu socialnogeografskih značilnosti razvoja slovenske skupnosti v namembnem območju in času. Empirični del je zasnovan na uradnih in neuradnih virih informacij ter predvsem na informacijah iz anket, izvedenih na terenu med priseljenci v Torontu, St. Catharinesu, Hamiltonu, Montrealu in Windsorju.

Podroben pregled dokumentacije s področja izseljenstva nam je predočil dejstvo, da o poteku izseljevanja Slovencev v Kanado ni veliko zapisanega, če ne upoštevamo poljudnih informacij, ki pa so večinoma nerealne. Tudi informacije, ki se nanašajo na število izseljencev (v povojnem obdobju so se gibale med 6.000 in 40.000), se močno izključujejo. Nič drugače ni pri cenitvah za vse jugoslovanske izseljence v Kanadi. Nekateri namreč navajajo, da je v Kanadi 300.000 Jugoslovancev ali celo več. Tovrstnih ocen ne gre jemati preveč resno, vsem po vrsti lahko očitamo premajhno mero strokovne kritičnosti ali pa podrejenost različnim političnim ciljem. V tem pogledu zaostaja tudi povojna izseljenska inteligenca, ki še vedno rajši zahaja v razne oblike politiziranja kot pa k tehtni analizi obstoječih virov informacij.

Da bi zadostili potrebam pričujočega dela, smo pri analizi selitev iz Slovenije v Kanado uporabljali:

- uradne podatke jugoslovanske in kanadske statistike,
- neuradne podatke institucij v SR Sloveniji, ki se ukvarjajo z izseljensko ali manjšinsko problematiko,
- podatke izseljenskih organizacij v Kanadi,
- podatke jugoslovanskih diplomatsko-konzularnih predstavništev v Kanadi,
- podatke ankete, ki smo jo izvajali v letu 1980 v metropolitanskih regijah Ontarija in Quebeca.

Pri globalnem proučevanju selitvenih tokov iz Slovenije ali drugih jugoslovanskih republik in pokrajin večkrat nastopajo težave zaradi neustreznih statističnih podatkov. Neposredne podatke o zunanjih selitvah imamo šele za dobo med obema vojnama in za obdobje po drugi svetovni vojni. Vendar so tudi ti podatki nepopolni ter ne zajemajo celotnega obsega zunanjih selitvenih tokov. Demografi zaradi tega večkrat uporabljajo tudi posredne podatke. Dobimo jih tako, da od dejanskega prirastka prebivalstva (to je razlike med številčnim stanjem prebivalstva ob dveh zaporednih stanjih) odštejemo njegov naravni prirastek (to je presežek živorojenih nad umrlimi; Vogel D., 1965; 269). Omenjena metoda, ki jo demografi upoštevajo za popolnejšo od neposredne (kjub nekaterim napakam), pa v primeru analize selitvenih tokov v eno izmed tradicionalnih dežel priseljevanja – v našem primeru je to Kanada – ne pride v poštev.

Neposredne statistične podatke o izseljevanju v Kanado smo dobili v različnih uradnih in neuradnih statistikah oziroma evidencah. Preverjali pa smo jih lahko tudi s podatki ankete. Opirali smo se na vire ustreznih jugoslovanskih in kanadskih institucij, in sicer za celotno dobo izseljevanja od konca 19. stoletja do danes. Kljub obsežnemu pregledu različnih statističnih publikacij je bila natančna določitev obsega izseljevanja Slovencev v Kanado skoraj nemogoča. Vprašljiva je namreč avtentičnost podatkov za posamezna obdobja izseljevanja. V kanadskih statističnih virih so Slovenci opredeljeni v skupini "Yugoslavs" ali "Others"; v publikacijah, ki se nanašajo na priseljevanje pred prvo svetovno vojno pa v skupini "Croatian and Slovenian". Tudi novejši kanadski popisi prebivalstva, ki sicer opredeljuje pripadnike etničnih skupnosti glede na izvor in materni jezik, ne dajejo zadovoljivih rezultatov. Tako kot v ameriških statistikah je pri opredeljevanju različnih etničnih skupnosti pravicata zmeda tudi v kanadskih statistikah. Te napake se vlečejo že od začetka tega stoletja in so rezultat slabega poznavanja političnih in etničnih razmer v Evropi. V ameriški statistiki se za prekmurske Slovence pojavlja tudi posebna jezikovna skupina "wendish" (Klemenčič M., 1980; 12).

Kanadska popisna statistika pa Jugoslovane v Kanadi razvršča glede na materni jezik v naslednje skupine: Slovenci, Hrvati, Srbi, Makedonci in Jugoslovani. V skupini "ostali Jugoslovani" so poleg tistih, ki se niso identificirali kot Slovenci, Hrvati, Srbi ali Makedonci tudi Črnogorci, Muslimani ter pripadniki jugoslovanskih narodnosti. Omenjeni primer nam dovolj zgovorno ponazarja zmedo pri opredeljevanju in njeno implikacijo pri znanstveno-raziskovalnem delu.

Ne glede na to smo s kombinacijo uradnih jugoslovanskih in kanadskih statističnih podatkov, podkrepjenih na nekaterih mestih z neuradnimi ter s podatki ankete, uspeli sestaviti pregled selitvenih tokov iz Slovenije v Kanado. Za obdobje po drugi svetovni vojni pa smo določili obseg selitev računsko, ker se podatki o številu priseljencev nanašajo le na Jugoslovane. Uradni podatki o priseljevanju v Kanado so na voljo v naslednjih kanadskih in jugoslovanskih statističnih publikacijah:

- Census of Canada,
- Immigration Statistics,
- Annual Report of the Department of Manpower and Immigration,
- Canada Yearbook,
- Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije,
- Popis prebivalstva SFRJ leta 1971 in 1981.

Za globalni prikaz selitvenih tokov iz Jugoslavije v Kanado so v okviru kanadske statistične oziroma imigracijske službe še najboljše podatki Ministrstva za delo in imigracijo (pod imenom tega vladnega oddelka so na voljo od leta 1966 naprej – starejši pa so na voljo v publikacijah vladnih oddelkov pod drugačnimi imeni).^{*} Podatki omenjene vladne službe in njenih predhodnic omogočajo vpogled v proces priseljevanja Jugoslovanov do današnjih dni.

Med neuradnimi viri so še posebej koristni podatki: Sekretariata za notranje zadeve SR Slovenije, Generalnega konzulata SFRJ v Torontu in različnih organizacij slovenskih izseljencev (društva, župnije). V sodelovanju s slovenskimi društvi nam je uspelo sestaviti kataster slovenskih gospodinjstev, kar nam je še posebej pomagalo pri proučevanju poselitvene strukture in rezidencialne mobilnosti v primeru metropolitanskih regij; navsezadnje pa

* Od leta 1966 jih najdemo v poročilih Departmenta of Manpower and Immigration; starejša pa so od Konfederacije naprej v letnih poročilih: Departmenta of Agriculture (1868–1892), Departmenta of the Interior (1893–1917), Departmenta of Immigration and Colonization (1918–1936), Departmenta of Mines and Resources (1937–1949) in Departmenta of Citizenship and Immigration (1950–1965).

tudi kot osnova pri posredovanju anketnih obrazcev, o katerih je potrebno spregovoriti še nekoliko več.

Z anketo smo skušali izpopolniti predvsem bazo podatkov; po vsebini je imela dvojni pomen:

- zbiranje podatkov za analizo nekaterih geografskih značilnosti slovenskega izseljenstva v Kanadi, ki nam jih pomanjkljive uradne in neuradne statistike niso omogočile;
- dopolnitev podatkov zaradi preverjanja analiz, ki so bile izvedene s pomočjo uradnih in drugih statistik.

Zaradi omejenih finančnih sredstev in prevelikih razdalj med posameznimi naselbinami v Kanadi smo se osredotočili na območja koncentracije naših izseljencev in njihovih potomcev (to je južni Ontario, kjer prebiva okrog tri četrtine rojakov). Naše predhodno delovanje v tem območju nam je olajšalo izdelavo koncepta ankete in diskusije, ki so ob sodelovanju strokovnjakov za migracije privedle do končne formulacije vprašanj.

Anketo smo priredili populaciji, ki je v tej deželi še vedno v prevladi; to je tako imenovani prvi generaciji (osebe rojene v SR Sloveniji oziroma na slovenskem etničnem ozemlju). Predhodno delo in številni stiki z našo skupnostjo v St. Catharinesu, Hamiltonu in Torontu so omogočili prireditev vprašanj populaciji, ki je prevladujoča. Območje našega testiranja je geografsko zelo raznoliko. Na razmeroma kratkih razdaljah je prisotna močna geografska diferenciacija. V neposrednem zaledju St. Catharinesa (oziroma na vsem "Niagarskem polotoku") je v prevladi "farmarski element"; V Hamiltonu je v ospredju industrijski (kanadski center črne metalurgije); medtem ko je v Torontu močno zastopan trgovsko-poslovni. V bistvu gre za tri različne funkcijske predele v okviru "zlate podkve", ki je hkrati najrazvitejši del Kanade.

Anketni obrazec smo priredili nosilcem gospodinjstev in obsega 48 vprašanj. Zasnova je interdisciplinarna, ker smo skušali dobiti tudi podatke, ki so čisto sociološke narave, hkrati pa pomembni za kompleksno razumevanje problematike slovenskega izseljenstva v Kanadi. Mi smo seveda v tem delu uporabili podatke, ki so neposredno povezani z geografskimi karakteristikami mednarodnih selitev.

Pred samo izvedbo ankete smo bili pred dilemo glede načina posredovanja anket nosilcem gospodinjstev. V glavnem smo imeli tri možnosti:

- neposredno anketiranje nosilcev gospodinjstev,
- posredno anketiranje s posredovanjem izseljenskih institucij (društva, župnije),

— posredovanje anketnih obrazcev po pošti.

V prvem primeru bi bila struktura anketiranih zelo enostranska. Skoraj v celoti bi izpadla povojna slovenska politična emigracija; razne tehnične ovire, ki jih zaradi disperzne poselitve pogojujejo predvsem razdalje med posameznimi gospodinjstvi, pa bi izključevale večje število gospodinjstev, ki jih je drugače možno vključiti v anketiranje. Odpadel je tudi drugi način, saj je k sodelovanju mogoče pritegniti le del institucij (na tem mestu je potrebno poudariti politični, ekonomski in regionalni karakter posameznih institucij). Tako smo se odločili za posredovanje anketnih obrazcev po pošti, ki je bil poleg tega kljub razmeroma visokim stroškom še vedno najcenejši, hkrati pa je zajel kar največje možno število gospodinjstev.

Namenoma smo upoštevali gospodinjstva s slovenskimi priimki, kjer je nosilec tudi pripadnik prve generacije. Ker je nosilec gospodinjstva posredoval podatke tudi za svoje otroke (število, kraj rojstva, šolska izobrazba, narodnost zakonca), smo dobili vpogled tudi v nekatere značilnosti druge generacije. Tako smo zavestno izločili del tretje generacije. Vendar je ta še vedno maloštevilna, če obenem upoštevamo, da je več kot 80 % slovenskih priseljencev prišlo v Kanado po drugi svetovni vojni. Tretja generacija povojnih izseljencev se rojeva šele sedaj, medtem ko je bilo število izseljencev pred drugo svetovno vojno premajhno, da bi v strukturi izseljencev lahko danes pomenila tretja ali celo četrta generacija relevantno generacijo. Naša hipoteza o prevladi prve generacije in tudi metodološki pristop pri formulaciji vprašanj sta ob omenjenih postavkah veliko razumljivejša.

Pri tem načinu anketiranja je stopnja odzivnosti anketiranih lahko problematična. Ta je v kanadskem primeru okrog 10 – 15 % (podatki strokovnjakov – sociologov, psihologov in geografov univerze Brock v St. Catharinesu). Tudi Tomović (1978) je v svoji raziskavi o srbskih priseljenicah v Kanadi uporabil podobno metodo in pri tem dobil 10 % pravilno izpolnjenih anket. Posredovanje anket po pošti zahteva predhodno jasno formulacijo vprašanj in navodil, da lahko posameznik pravilno odgovori na vsako vprašanje posebej. Pri tem načinu je rezultat po kvantiteti približno enak drugim načinom anketiranja (neposredno, preko institucij), vsekakor pa je kvaliteta bistveno boljša, ker imajo možnost sodelovanja vse strukture izseljencev. Od 1300 posredovanih anket po pošti se je vrnilo 248 izpolnjenih (ali 20 %), nepravilno izpolnjenih pa je bilo le 18. Na ta način smo dobili dovolj reprezentativen vzorec, ki je zadovoljil potrebam tega dela.

GEOGRAFSKE RAZSEŽNOSTI IZSELJEVANJA SLOVENCEV PO SVETU

Prekomorske migracije iz Evrope

Množično izseljevanje iz Evrope v prekomorske dežele se je začelo z industrijsko revolucijo na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Obsežen neposeljen prostor Novega sveta, lažje dosegljiv z uvedbo parnika, je naravnost privabljal evropsko prebivalstvo, ki se je nenadoma znašlo v težki ekonomski stiski ali pa je bilo podvrženo političnim represijam in verski nestrpnosti. Tekom celega 19. stoletja se je žarišče izseljevanja iz Evrope v prekomorske dežele pomikalo od Anglije, Škotske in Irske preko Skandinavije in Nemčije v osrednjo, južno in vzhodno Evropo (Italija, Španija, Portugalska, Avstro-ogrška monarhija, Rusija, Poljska). Časovno je mogoče to emigracijo razdeliti na "staro" in "novo". K prvi štejemo industrijske delavce iz razvitih kapitalističnih dežel, k drugim pa revno kmečko prebivalstvo, brez vsakršnih kvalifikacij, iz mediteranske in vzhodne Evrope (Derado K. — Čizmić I., 1982; 12). Slednji se je že sredi preteklega stoletja priključilo tudi prebivalstvo današnjega jugoslovanskega teritorija.

V konstelaciji tedanjih razmer v Evropi in Novem svetu — na eni strani je nagel porast agrarnega prebivalstva, agrarne prenaseljenosti in armade nezaposlenih industrijskih delavcev, na drugi pa so območja redke poselitve, osvajanje novih kmetijskih površin in eksploatacija naravnih virov za potrebe industrijskega razvoja — se je odvijalo obsežno mešanje prebivalstva. Evropa je postala izvoznik delovne sile, kapitala, inovacij in splošnih civilizacijskih vrednot v dežele onstran oceanov. V spreji splošnih dejavnikov potiskanja in privlačevanja ter specifičnih lokalnih prilik je bilo težišče procesa izseljevanja odvisno tudi od razpoložljivih medijev informiranja (Mikačić V., 1984; 24).

Množično izseljevanje iz Evrope se je zlasti intenziviralo sredi preteklega stoletja z letnim povprečkom okrog 350.000 oseb, od tega 70 % z britanskih otokov in iz Nemčije okrog 20 %. Po letu 1880 se je izseljevanje še stopnjevalo in je znašal povprečni letni odliv okrog 660.000 oseb. V obdobju 1895

– 1900 so dežele “stare” emigracije sodelovale samo še s 25,3 % udeležencev v skupni evropski emigraciji. Absolutni maksimum je bil dosežen v prvem desetletju tega stoletja, predvsem prav v letih 1906 – 1910, ko je letni povprečni odliv znašal 1.437.000 oseb. Pri tem so dežele “nove” emigracije sodelovale s 77,6 % (Derado K. – Čizmić I., 1982; 13; Grečič V., 1975). Med obema vojnama so bile omenjene številke prepolovljene, saj je v obdobju 1921 – 1926 znašal odliv v povprešju 630.000 oseb letno. Z veliko svetovno ekonomsko recesijo v letih 1929 – 1933 se je v dežele Novega sveta nekako končalo tradicionalno množično izseljevanje iz Evrope. Kasnejše izseljevanje, tudi do dvakrat manjše po obsegu, karekterizirajo drugačni vzroki, pojavne oblike in geografske smeri.

Sedanji jugoslovanski teritorij je bil v obravnavanem času na periferiji evropskih dogajanj in je bil vključen v omenjeni proces množičnega izseljevanja šele v drugi polovici 19. stoletja, intenzivno pa šele na prehodu v 20. stoletje, ko so informacije o prilikah v prekomorskih deželah dosegle tudi naše prebivalstvo. Proces množičnega izseljevanja je potekal prostorsko diferencirano. Najprej je zajel litoralna območja in se nato difuzno širil v notranjost ter zajel najprej predvsem tista geografska območja, ki so bila z izhodiščnimi točkami izseljevanja (prometno omrežje, bližina pristanišč) bolje povezana. Tako je v Sloveniji in na Hrvaškem omenjeni proces izseljevanja najprej zajel obalna in priobalna območja in območja dinarsko-kraškega sveta v zaledju pristaniškega Trsta in Reke, ki so bila agrarno prenaseljena, in v omejenih geografskih razmerah za ekonomski in socialni razvoj. Izseljevanje iz drugih južnoslovanskih dežel, samostojne Srbije in Črne gore ter Makedonije, ki se je nahajala v sestavu Otomanskega cesarstva, je bilo zaradi prostorske oddaljenosti od žarišč izseljevanja, slabših prometnih zvez in političnih razmer v začetku zelo slabo izraženo, čeprav so bili dejavniki potiskanja najizrazitejši. Večina izseljencev srbske narodnosti, ki so skupaj s Hrvati in Slovenci tvorili sestavni del južnoslovanskega izseljenškega toka, je izhajalo iz Vojvodine in Hrvaške, to je tistih območij, ki so do prve svetovne vojne pripadala Avstroogrski monarhiji (Mikačić V., 1984; 26).

Med deželami Novega sveta je bila za vse evropske priseljence pred prvo svetovno vojno najzanimivejša Amerika, sledile so Kanada, Brazilija, Argentina in Avstralija. Močnejše izseljevanje iz mediteranske in jugovzhodne

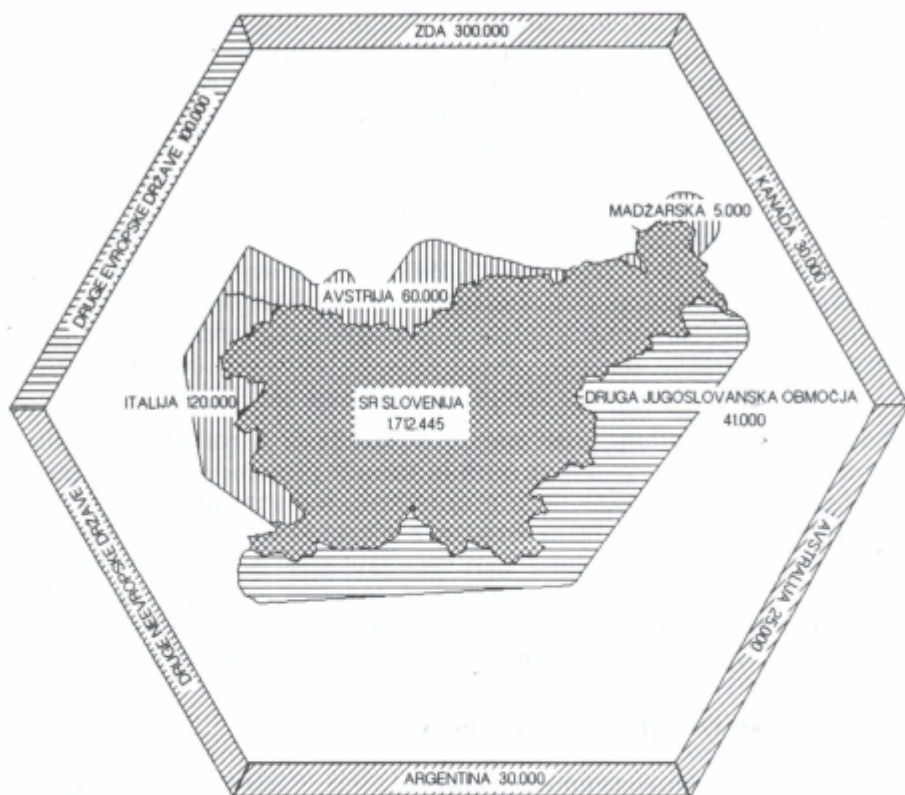
* Statistični podatki za izseljevanje iz Evrope v dežele Novega sveta so povzeti po knjigah navedenih avtorjev in po temeljnem viru: *The Determinants and Consequences of Population Trends*, United Nations, New York 1953.

Evrope v ZDA se je začelo koncem preteklega stoletja in doseglo višek tik pred prvo svetovno vojno. Po prvi vojni so ZDA s kvotnim sistemom (leta 1924) močno omejile priseljevanje, tako da je dežela v času med obema vojnama po številu priseljencev iz Evrope izgubila primat. Slednje velja tudi za južnoslovanske narode, ki so se v večjem številu izseljevali v Južno Ameriko, Kanado, Avstralijo in Novo Zelandijo. V obdobju med dvema vojnama se je iz tedanje Kraljevine Jugoslavije izselilo največ izseljencev iz Savske in Primorske banovine (53 %), iz Dravske banovine 12 % in iz ostalih šestih ter Beograda 35 % (Holjevac V., 1967; 51). Vse te selitve lahko v celoti še uvrstimo med klasične selitvene tokove, vsaj za čas pred svetovno ekonomsko recesijo. Na formiranje izrazitih emigracijskih območij so vplivale tudi verižne migracije, zlasti v tridesetih letih, ko je bila večina tradicionalnih imigrantskih dežel primorana omejiti priseljevanje zaradi krize.

Po drugi svetovni vojni je prišlo najprej do izseljevanja političnih beguncev in razseljenih oseb, v petdesetih letih in kasneje pa so prišli spet do izraza ekonomski faktorji izseljevanja. V prekomorske selitvene tokove se je vključevalo vse manj prebivalstva iz Evrope; z izjemo iz njenih južnih območij, kjer se je proces množičnega izseljevanja v prekomorske države pravzaprav šele začel (npr. izseljevanje Makedoncev v Avstralijo in Kanado). Tokovi izseljevanja iz manj razvitih območij mediteranske in jugovzhodne Evrope pa so se v vse večjem obsegu usmerili v razvite dežele zahodne Evrope.

Prekomorsko izseljevanje Slovencev

Izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja ima, kljub nekaterim skupnim potezam evropskega izseljenstva, določene posebnosti ter se po pojavnih oblikah, vzrokih, funkciji, učinkih in smereh razlikuje od tistega pri drugih evropskih in južnoslovanskih narodih. Nastanek slovenskega izseljenstva — kot posebne prostorske in družbene kategorije — je povezan z množičnim izseljevanjem s slovenskega etničnega ozemlja vse od srede 19. stoletja do začetka sedemdesetih let 20. stoletja (Slika 4). Ta zgodovinski in geografski proces množičnega odhajanja v tujino časovno sovпада z začetki razkroja klasične agrarne strukture na Slovenskem. Z njim povezan beg s podeželja oziroma beg v mesta na tujem je trajal v različnih smereh in oblikah vse do začetka prejšnjega desetletja, ko smo se v demografskem in deloma socialnem smislu približali razvitim evropskim narodom. Vendar je bilo že tedaj številčnejše izseljevanje v tujino vezano na obrobne slovenske pokrajine, predvsem pa na tiste, ki so v svojem razvoju zaostale za pretežno urbaniziranimi slovenskimi pokrajinami. Skoraj stoletno množično izseljevanje Slovencev po svetu je tesno povezano s teritorialnim krčenjem slovenskega

Legenda:

- območja avtohtone poselitve Slovencev v SR Sloveniji
- območja avtohtone poselitve Slovencev v sosednjih državah
- območja alohtone poselitve Slovencev v drugih jugoslovanskih republikah in pokrajinah ter drugih evropskih državah
- območja alohtone poselitve Slovencev v neevropskih državah

Slika 4: Območja avtohtone in alohtone poselitve Slovencev

etničnega prostora, depopulacijo in deruralizacijo slovenskega primorskega, dinarsko-kraškega in panonskega sveta.

Živko Šifrer je izračunal, da se je v obdobju med letoma 1857 in 1971 izselilo iz Slovenije (v sedanjih mejah) 544.328 oseb; od tega dobra polovica že pred prvo svetovno vojno (Tabela 1). Do tega izračuna je prišel s primerjavo med dejanskim in naravnim prirastom prebivalstva za razdobje med dvema popisoma. Razlika je posledica izseljevanja in jo lahko štejem za negativni selitveni saldo. Tako visoka izguba prebivalstva nas zagotovo uvršča v sam evropski vrh, to je med narode, ki so zaradi izseljevanja utrpeli največ škode. Začetki tega procesa namreč segajo v čas, ko je slovensko prebivalstvo stopalo v prvo fazo demografskega prehoda; ko je ob sorazmerno visoki rodnosti stopnja umrljivosti začela upadati. Kljub povečanemu naravnemu prirastku, ki bi nas lahko številčno močno okrepil, je bil končni učinek zaradi izseljevanja le polovičen. Dolfe Vogelnek (1974) ob tem pravilno ugotavlja, da smo z demografskega vidika gledano zamudili enkratno zgodovinsko priložnost, da bi se številčno okrepili. Ustvarjeno nesorazmerje med moškim in ženskim prebivalstvom ter med mladimi in starimi je bila preslaba osnova za našo nadaljnjo številčno rast.

Tabela 1: *Dejanski in naravni prirast prebivalstva Slovenije*

<i>Razdobje</i>	<i>Dejanski prirast</i>	<i>Naravni prirast</i>	<i>Migracijski saldo</i>
1857 – 1869	56 228	92 356	– 35 828
1870 – 1880	53 455	79 601	– 26 146
1881 – 1890	51 833	98 477	– 46 644
1891 – 1900	33 999	108 567	– 74 568
1901 – 1910	53 043	135 376	– 82 333
1911 – 1921	– 19 390	38 288	– 57 678
1921 – 1931	84 114	151 335	– 67 221
1931 – 1948	53 978	162 641	– 108 663
1948 – 1953	64 627	83 484	– 18 857
1953 – 1961	87 096	122 191	– 35 095
1961 – 1971	135 614	126 909	+ 8 705
Skupaj			
1857 – 1971	654 897	1 199 225	– 544 328

Vir: Šifrer Ž., 1974; 8: Izseljevanje s slovenskega ozemlja

Zaradi stoletnega izseljevanja Slovencev po svetu so se znotraj slovenskega etničnega prostora pojavila širša depopulacijska območja, kar se še danes kaže v njihovem demografskem, ekonomskem in prostorskem razvoju (Beneška Slovenija, Primorska, Notranjska, Dolenjska, Bela krajina, Prekmurje in posamezna območja Koroške in Štajerske). Omenjeni proces se še

vedno negativno kaže v razvoju nekaterih obrobni območij SR Slovenije, medtem ko so izgubo prebivalstva v osrednji Sloveniji, ob visoki stopnji industrializacije in urbanizacije, nadomestile kasnejše notranje selitve. Slovenija je postala iz tradicionalne dežele izseljevanja po letu 1960 predvsem dežela priseljevanja. Desetletje 1961 – 1971 prvič kaže pozitivni selitveni saldo, vendar na račun priseljevanja iz drugih jugoslovanskih republik in pokrajin, medtem ko je selitvena bilanca s tujino še naprej negativna.

Izseljevanje pred prvo svetovno vojno

V obdobju pred prvo svetovno vojno, ko je večina slovenskega etničnega ozemlja pripadala Avstroogrski in le manjši del, Beneška Slovenija, Italiji, se je "klasični eksodus" Slovencev vršil v času, ko je doseglo izseljevanje iz monarhije oziroma srednje Evrope svoj višek. Med takratne dejavnike potiskanja ali splošne geografske okoliščine, ki so pogojevale množično odhajanje v tujino, štejemo predvsem sledeče.

1. Na Slovenskem je bila v prevladi klasična agrarna struktura, za tedanje evropske razmere z nadpovprečnim deležem kmečkega prebivalstva in agrarno prenaseljenostjo (Klemenčič V., 1972; 134). Medtem ko je bila v večini zahodnoevropskih dežel zaradi industrijske revolucije družbena struktura z novimi produkcijskimi odnosi že spremenjena, je pri nas absolutno število kmečkega prebivalstva naraščalo, relativno število kmečkega prebivalstva pa le rahlo upadalo. Povsem rahlo je naraščal tudi delež mestnega prebivalstva (Tabela 2). Zaradi tega sta bila pritisk na zemljo in agrarna prenaseljenost vse očitnejša.
2. Slovensko etnično ozemlje je kljub geografsko in zlasti mednarodno tranzitni legi ostalo izven procesa tedanje evropske industrializacije. Prek našega ozemlja so vodile važne prometnice, ki so povezovale razvitejše predele Avstroogrske s pristaniškim mestom Trstom. Gradnja železniške proge Dunaj – Trst je sicer pritegnila nekvalificirano delovno silo, vendar je ta po izgradnji železnice ostala brez dela.
3. Slovensko etnično ozemlje je bilo podvrženo teritorialnim pritiskom neslovanskih narodov, predvsem Nemcev, in se je zaradi tega teritorialno krčilo.

Omenjeni vidiki so odigrali odločilno vlogo ob množičnem preseljevanju preko oceana ali pa v razvitejše predele kontinenta. Proces je bil sprožen kmalu po zemljiški odvezi iz leta 1848, ki je Slovincem omogočila svobodno prostorsko gibanje (Genorio R. – Klemenčič V., 1982; 24). Izseljevanje je bilo povsem ekonomsko in socialno pogojeno. Povečano število kmečkega

Tabela 2: *Rast in delež kmečkega ter mestnega prebivalstva Slovenije od leta 1869 do leta 1981*

<i>Leto popisa</i>	<i>Skupno število prebivalstva</i>	<i>Delež kmečkega prebivalstva (v %)</i>	<i>Delež mestnega prebivalstva (v %)</i>
1869	1.128.768	81,4	13,6
1880	1.182.223	79,5	15,0
1890	1.234.056	75,7	15,6
1900	1.268.055	73,2	17,5
1910	1.321.098	66,6	19,6
1931	1.385.822	59,2	22,7
1948	1.439.800	48,9	26,9
1953	1.504.427	40,4	29,1
1961	1.591.523	30,9	33,2
1971	1.725.088	18,2	38,7
1981	1.891.864	9,2	48,9

Vir: Klemenčič V., 1972; 138: Geografija prebivalstva Slovenije (dopolnjeno za leto 1981).

prebivalstva je izvajalo vse večji pritisk na skromna kmečka gospodarstva. Podeželje ni moglo preživljati vseh svojih prebivalcev z lastnimi kmetijskimi pridelki. Ker ni bilo možnosti zaposlovanja izven kmetijstva, se je začel beg s podeželja, ki je na Slovenskem zavzel katastrofalen obseg. Del družinskih članov si je moral iskati zaslužek v tujini; Slovenci so v svet odhajali "s trebuhom za kruhom". Ponekod je bilo težko reševati položaj skromnih kmečkih gospodarstev, ki so se vse bolj pogrezale v dolgove. Slednjim in oderuškim obrestim zaostalo kmetijstvo z nizko produktivnostjo ni moglo biti kos. S pojavom prodaje posesti na "boben" se je tudi na Slovenskem začela prvobitna akumulacija kapitala (Genorio R., 1985; 89).

Ker so mesta na celem etničnem teritoriju zmogla zaposliti razmeroma malo ljudi, ki so s kmetov silili proč, se je beg s podeželja sprevrgel v izseljevanje na tuje. Pri večjih narodih s sorazmerno razvito industrijo beg s podeželja niti ne pomeni škode, dokler ne oslabi kmetijstva. Predstavlja le poklicno preselitev prebivalstva. Toda naša oblika, ki se je uveljavila v izseljevanju v tujino, je prinašala pravo nacionalno nesrečo (Melik A., 1963; 337).

Neugodne socialne razmere so še zlasti prihajale do izraza po izgradnji železnice Dunaj – Trst. Delavci so izgubili zaposlitev, prizadeti pa so bili tudi številni "furmani" in drobni obrtniki, ker niso mogli konkurirati cenejšemu prevozu in cenejšim industrijskim izdelkom. Proces izseljevanja je potekal prostorsko diferencirano. Tam, kjer je prevladovala večja posest, je bilo izseljevanja manj; največ ga je bilo iz perifernih območij, kjer je zemlja

nudila najmanj pridelkov vse večjemu številu kmečkih prebivalcev. Izseljjevanje se je stopnjevalo tudi iz območij, kjer se industrija ni razširila. Tako je izseljevanje zavzelo največje razsežnosti na panonskem obrobju in dinarsko-kraškem svetu Primorske, Notranjske, Dolenjske in Bele krajine.

Navedenim in drugim razlogom množičnega "eksodusa" slovenskega prebivalstva sta se pridružili še politično zapostavljanje Slovencev v okviru habsburške monarhije in socialna tradicija. Protislovno vlogo je odigrala zlasti novozgrajena železniška proga, ki je Slovincem omogočila lažjo dostopnost do izhodiščnih pristanišč za potovanje preko oceana. V obravnavanem obdobju sta bili v prevladi predvsem: izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v okviru monarhije in v Westfalijo ter v prekomorske dežele, kjer so daleč pred vsemi prednjačile ZDA. Po podatkih ameriške imigracijske službe se je samo v letih 1900 – 1914 izselilo iz Avstroogrske v ZDA 450.042 Hrvatov in Slovencev oziroma kar 4.201.702 državljanov monarhije. Kako intenzivni so bili ti selitveni tokovi, nam pričajo podatki ameriških statistik za fiskalno leto 1912 – 1913, ko se je priselilo v ZDA kar 1.148.933 Evropejcev; od tega iz avstrijske polovice monarhije 148.933, iz ogrske pa 118.813. Tega leta se je izselilo tja kar 44.754 Hrvatov in Slovencev ter 4.775 Dalmatincev, Bosancev in Hercegovcev (Klemenčič M., 1981; 272). Četrтина vseh izseljencev je bila pravzaprav z etničnih ozemelj jugoslovanskih narodov v okviru Avstroogrske. Čeprav je pri omenjenih številkah potrebno upoštevati tudi povratne tokove, ki bi nam zmanjšali končno število dejansko izseljenih, nam vseeno kažejo izredne dimenzije bega s podeželja v ZDA. To je mogoče podkrepiti tudi s podatki ameriških popisov prebivalstva. Tako popis iz leta 1910 našteje 183.431 Slovencev glede na materni jezik, naslednji popis leta 1920 pa že 208.552 Slovencev; ob tem se Cleveland omenja kot tretje največje "slovensko" mesto (Klemenčič M., 1987; 51). Primerjava med številom izseljenih glede na dejansko število prebivalstva pokaže, da se uvrščamo med evropske narode, ki so zaradi izseljevanja pred prvo svetovno vojno utrpeli največjo izgubo prebivalstva (Šifrer Ž., 1974; 10).

Izseljevanje med obema vojnama

Izseljevanje Slovencev po svetu se je v nezmanjšanem obsegu nadaljevalo tudi v času med obema vojnama. Nova država Srbov, Hrvatov in Slovencev, ozemeljsko okrnjena z rapalsko pogodbo po neuspelem plebiscitu na Koroškem, ni odpravila tistih vzrokov, ki bi vsaj nekoliko zaustavili razseljevanje Slovencev s svojega dela državnega teritorija. Šifrer (1974; 19) dokazuje, da je bilo izseljevanje v tem obdobju celo najmočnejše. Namesto v ZDA, kjer je bilo po letu 1924 priseljjevanje omejeno na manjše kvote, so se

Slovenci izseljevali predvsem v države zahodne Evrope (Francija, Belgija, Nizozemska in Nemčija), od prekomorskih dežel pa še v Kanado in zlasti v države Južne Amerike. Po letu 1918 so se razmere nekoliko izboljšale ob povečani industrijski dejavnosti. Vendar je bilo to premalo, da bi se lahko zaposlili vsi viški delovnih moči s podeželja. Uveljavilo pa se je tudi izseljevanje v druge pokrajine znotraj Jugoslavije (Melik A., 1963; 340).

Še slabše se je godilo Slovencem pod Italijo, ko jih je krivična mejna črta ločila od etnične matice. Po pohodu "črnosrajčnikov" na Rim je bilo primorsko prebivalstvo oropano vseh pravic in obsojeno na gospodarski in kulturni propad. Fašističnemu zatiranju je sledil že omenjeni "eksodus" Primorcev v Južno Ameriko, zlasti v Argentino in v Jugoslavijo. Izseljevanje je bilo v skladu z raznarodovalnimi težnjami novih oblastnikov in so ga na najrazličnejše načine vzpodbujali. Zopet so odhajali predvsem mladi, ki so bili doma preganjeni zaradi sodelovanja v naprednem delavskem gibanju ali pa zgolj zaradi aktivnosti v kulturno-prosvetnih društvih (Genorio R., 1988; 188). Prenekateri je bil deležen udarcev "skvadrstov", požiganja in uničevanja imetja, bibliotek in inventarja slovenskih društev, ki so običajno pripadala Ljudskim odrom in Prosveti (Genorio R., 1986; 37).

V zgodovini slovenskega izseljenstva je to v nekem smislu najštevilčnejša politična emigracija, ki je na Primorskem zaobsegla do 50.000 oseb. Od tega se jih je skoraj polovica izselila v države Južne Amerike (Argentina, Brazilija, Urugvaj). V uvodniku decembrske številke kulturne revije "Njiva" (1939; 1), ki je izhajala v delavski naselbini Slovencev v Buenos Airesu v letih 1937 – 1943, lahko o značaju tega izseljevanja preberemo:

"Nekje čitamo, kako vleče mnoge Slovence v tujino strast po bogastvu. Morda je kakšna izjema, toda resnici na ljubo se nas je velika večina Slovencev iz Italije izselila, ker so nam tujci doma odrekli najmanjšo svobodo in košček kruha, katerega smo si znali vedno sami zaslužiti. To je prvi vzrok, zakaj se nas je po vojni toliko Primorcev izselilo. Kdor misli drugače in primerja predvojno izseljevanje Slovencev v Severno Ameriko z nami, je politično analfabet. Mi smo se izseljevali v času našega največjega ponižanja in zatiranja. Zato smo bolj podobni beguncem kot izseljencem."

Izseljevanje v prekomorske države se je v obravnavanem obdobju odvijalo predvsem v dvajsetih letih. V letih 1921 – 1929 se je izselilo iz Dravske banovine v različne izvenevropske države 17.013 prebivalcev (iz Jugoslavije pa 147.926). V naslednjih desetih letih (1929 – 1938) pa še 7.250 prebivalcev. Močnejši selitveni tokovi so bili v zadnjem desetletju pred vojno predvsem v gospodarsko razvite evropske države, kamor se je izselilo 48.559 prebival-

cev Dravske banovine (Klemenčič M., 1987; 45). Od slovenskih pokrajin so bile, ob že omenjeni Primorski, izrazito emigracijske ponovno predvsem Dolenjska, Bela krajina, Notranjska in Prekmurje, kjer se v primerjavi s prejšnjim obdobjem še ni bistveno zmanjšala agrarna prenaseljenost. Industrializacija pa je te robne pokrajine zaobšla.

Izseljevanje po drugi svetovni vojni

V prvih letih po drugi svetovni vojni je bilo izseljevanje Slovencev po svetu v pretežni meri pogojeno s političnimi vzroki in motivi; potekalo je posredno prek taborišč za politične begunce v sosednji Italiji in Avstriji. Osebe, ki so se med vojno in takoj po njej znašle zunaj meja SR Slovenije, so se izseljevale po svetu šele proti koncu štiridesetih in v začetku petdesetih let. Med takoimenovanimi političnimi begunci in "razseljenimi osebami" je prevladovala skupina, ki je zapustila Slovenijo v začetku maja 1945. V njej je bilo največ pripadnikov in sodelavcev okupacijskih sil ter oseb, ki so bile na različne načine povezane z njihovo dejavnostjo med NOB, pa tudi oseb, ki so nasledle močni protikomunistični propagandi in so se pridružile množici političnih beguncev in vojaških formacij na poti proti Avstriji in Italiji. V drugi skupini so bili pripadniki meščanskih strank, duhovščina, vojni ujetniki, osebe na prisilnem delu v Avstriji in Nemčiji, konfiniranci in drugi, ki so se znašli zunaj meja Slovenije v času vojne in se pozneje niso vračali (Genorio R., 1985; 91). K povojni politični emigraciji lahko štejemo tudi izselitev Kočevarjev in v nacistični okupaciji kompromitiranih nemških rojakov v Apaški ravnini ter še nekaj Nemcev iz obmejnih krajev (Melik A., 1963; 345).

Po raznih ocenah se je ob koncu vojne nehajalo v raznih zahodnoevropskih deželah okrog 200.000 jugoslovanskih državljanov (Čizmić I., 1976; 26). Bošković (1980; 65) navaja, sklicujoč se na podatke Organizacije združenih narodov iz leta 1946, da se je v zahodni Evropi tedaj nahajalo 126.000 jugoslovanskih emigrantov. Po vračanju vojaških formacij spomladi leta 1945 in repatriaciji v naslednjih dveh do treh letih je bilo v obdobju od 1.6.1947 do 31.12.1951 s posredovanjem Mednarodne organizacije za begunce (IRO) razseljenih 82.090 jugoslovanskih državljanov; od tega skoraj polovica v Avstralijo (28,4 %) in ZDA (21,0 %). Argentina jih je sprejela 10.105 oziroma 12,3 % (Tabela 3).

Po približnih ocenah je bilo v Avstriji v začetku pomladi leta 1947 (po vračanju vojaških formacij in delni repatriaciji) v raznih taboriščih 7.000 do 10.000 slovenskih političnih beguncev (od tega v Spittalu in Judenburgu 4.300), v Italiji pa 2.000 do 3.000 (Corsellis J., 1975; 68). Bošković navaja

Tabela 3: Glavne smeri izseljevanja političnih beguncev z jugoslovanskim državljanstvom (1.6.1947 – 31.12.1951)

Država	Število	Delež (v %)
Argentina	10.105	12,30
Avstralija	23.350	28,43
Braziliya	2.587	3,14
Čile	867	1,05
Francija	2.085	2,53
Kanada	9.828	12,00
V.Britanija	9.817	11,95
Venezuela	1.997	2,43
ZDA	17.123	20,97
druge	4.241	5,20
Skupaj	82.090	100,00

Vir: Mikačić V., 1984; 161: Jugoslovanski doseljenici u Australiji.

(1980; 65), da je bilo po podatkih iz leta 1952 med jugoslovanskimi razseljenimi osebami okrog 18.000 Slovencev. Za razliko od splošnih smeri razseljevanja jugoslovanskih beguncev se je skoraj polovica slovenskih političnih beguncev izselila v Argentino in druge države Južne Amerike, sledijo ZDA, Kanada, Avstralija in države zahodne Evrope. O številu izseljenih v Argentino obstajajo dokaj točni podatki, saj je priseljevanje potekalo organizirano. Pri tem so imeli pomembno vlogo slovenski duhovniki, meščanski politiki in nekateri člani londonske begunske vlade. S statusom "razseljenih oseb" (displaced persons – DP'S) in s podporo Mednarodne organizacije za begunce se je po evidenci Društva Slovencev do leta 1951 naselilo v Argentini 5.282 Slovencev (KSS; 1951; 231).^{*} Ker so se nekateri priseljevali mimo omenjene institucije, je verjetno, da je bilo njihovo število nekoliko višje. Po dokaj natančnih ocenah je bilo v Argentini sredi petdesetih let, ko so se političnim beguncem pridružili tudi najožji družinski člani, okrog 7.000 oseb iz vrst slovenske politične emigracije. Nekaj sto pa jih je bilo tudi v drugih državah "zelenega kontinenta" (Venezuela, Brazilija, Čile, Paragvaj in Urugvaj).

^{*} Društvo Slovencev je bilo ustanovljeno 25. januarja 1948 v Buenos Airesu in velja za predhodnika Zedinjene Slovenije – krovne organizacije slovenske politične emigracije v Argentini. Ob ustanovitvi je bila temeljna naloga društva pomagati slovenskim beguncem pri vselitvi, jim nuditi gospodarsko in moralno oporo ter gojiti verske, kulturne in narodne vrednote Slovencev v Argentini (Pernišek F., 1973; 350).

Podedovane ekonomske razmere iz preteklosti, ki jih tudi nova socialistična oblast ni mogla odpraviti, posledice vojne in drugi dejavniki socialne in ekonomske narave so na Slovenskem že proti koncu štiridesetih let povzročili nadaljnje izseljevanje v tujino, tedaj povezano z nelegalnim prehajanjem zaprte meje. Skoraj v celoti je bilo ekonomsko pogojeno, vmes pa so obstajali še razni individualni motivi in avanturizem mladih. V teh selitvah so sprva prednjačila predvsem območja ob zahodni meji ter v severovzhodni Sloveniji (Prekmurje, Slovenske gorice); kasneje so se jim pridružila tudi manj razvita območja Dolenjske in Bele krajine; torej območja tradicionalnega izseljevanja v tujino (Genorio R., 1984; 214). To izseljevanje je na Slovenskem doseglo višek leta 1957, prav tako tudi v Jugoslaviji, saj je bilo tega leta zabeleženo 18.000 beguncev (Bošković M., 1980; 67). Po ocenah matičnih uradov se je tako v obdobju 1955 – 1963 izselilo na tuje več kot 11.000 prebivalcev SR Slovenije. Preko begunskih taborišč v Avstriji, Nemčiji in Italiji se je omenjena skupina izseljevala predvsem v Kanado in Avstralijo, v znatno manjšem številu pa je ostala v evropskih državah (Genorio R., 1981).

V državah zahodne Evrope se je ustalil zadnji večji val slovenskih izseljencev koncem šestdesetih in v začetku sedemdesetih let. V njem je zastopano prebivalstvo slovenskih robnih pokrajin – tistih, ki jih tudi poveljna industrializacija in urbanizacija nista dosegli v zadostni meri. Oblika "začasnega" odhajanja na delo v tujino (ZR Nemčija, Švedska) se je tekom zadnjih let vse bolj sprevrgla v izseljenstvo trajnega karakterja. Po podatkih popisov prebivalstva je bilo leta 1971 iz SR Slovenije 48.086 oseb na začasnem delu v tujini, leta 1981 pa 39.514. Za razliko od klasičnih tokov izseljevanja Slovencev v tujino, je pri poveljni ekonomski emigraciji vseeno določena kvalitativna razlika v pogledu pojavnih oblik, številčnosti in socialnega stanja. Slabše kvalificirane kadre, ki so prevladovali v preteklosti, so zamenjali višje in visokokvalificirani. Množičnost migracijskega procesa je zamenjala individualna komponenta, za katero je prvenstveni motiv višji standard in ne ekonomska nuja kot nekoč. Žal je v teh zadnjih tokovih vse preveč visokošolskega kadra, kar pomeni za matični narod in družbo neprecenljivo izgubo.

KANADA KOT IMIGRACIJSKA DEŽELA

Pojavne oblike regionalnega razvoja v Kanadi

Od konfederacije leta 1867 pa do danes je Kanada prešla skoraj vse razvojne faze, specifične za dežele "Novega sveta". Iz pretežno agrarne družbe se je v kratkem času po drugi svetovni vojni razvila v družbo urbanega oziroma poindustrijskega tipa. Stopnja demografske in ekonomske rasti je bila v tem času med najvišjimi na svetu. Število prebivalstva je naraslo od 3.229.633 leta 1861 na več kot 22 milijonov leta 1976 (Tabela 4). Delež urbanega prebivalstva je znašal leta 1851 le 13,1 %, leta 1931 že 52 %, ob uradnem popisu prebivalstva leta 1971 pa je znašal že 76,1 %. Ob konfederaciji je imel Montreal 100.000 prebivalcev, danes pa prebiva skoraj polovica državljanov v metropolitanskih središčih z več kot 100.000 prebivalci. Vzporedno temu se je zmanjšal tudi delež zaposlenih v primarnem sektorju dejavnosti; leta 1971 je znašal samo še 8 %, medtem ko je znašal leta 1881 še 51,0 % (Tabela 5).

Tabela 4: Rast kanadskega prebivalstva v obdobju 1861 – 1981

<i>Leto</i>	<i>Število prebivalstva</i>	<i>Verižni indeks</i>
1861	3.229.633	—
1871	3.689.257	114,2
1881	4.324.810	117,2
1891	4.833.239	111,8
1901	5.371.315	111,1
1911	7.206.643	134,2
1921	8.787.949	121,9
1931	10.376.786	181,1
1941	11.506.655	110,9
1951	14.009.429	121,8
1961	18.238.247	130,2
1971	21.568.311	118,3
1981	24.200.000	112,6

Vir: Census of Canada, 1941, 1971 in 1981.

Tabela 5: Poklicna struktura aktivnega prebivalstva v obdobju 1881 – 1971 (%)

Dejavnost	Leto			
	1881	1921	1951	1971
Kmetijstvo				
gozdarstvo				
in ribištvo	51,0	37,0	20,0	8,0
Industrija	24,0	21,0	25,0	22,0
Gradbeništvo	5,0	6,0	6,0	6,0
Promet	3,0	8,0	10,0	9,0
Trgovina	5,0	9,0	10,0	17,0
Servisne dejavnosti	12,0	19,0	28,0	38,0
Skupaj ¹	100	100	100	100

Vir: Berry L.B. in sodelavci: *The Geography of Economic System*, 1976, str. 273.

¹ Zaradi napak pri zaokroževanju ni nujno, da znaša seštevek ravno 100,0.

Čeprav je Kanada tradicionalna imigrantska dežela, je vendar potrebno poudariti, da je za razliko od sosednjih Združenih držav Amerike večkrat izkazovala negativni selitveni saldo. Prispevek migracij k splošnemu demografskemu razvoju pa je zaradi tega v začetku relativno majhen. Število emigrantov je v obdobju 1851 – 1961 doseglo tri četrtine števila imigrantov; število imigrantov pa hkrati manj kot polovico števila rojstev v istem obdobju (Berry B., et all, 1976; 271). Vsekakor je imela imigracija pri ustvarjanju heterogene družbe in kulture važnejšo vlogo (Tabela 6).

Omenjene tendence veljajo predvsem za obdobje klasičnega priseljevanja pred prvo svetovno vojno in tudi med obema vojnoma. Po drugi svetovni vojni se je situacija precej spremenila. V tridesetletnem obdobju, od leta 1945 do 1975, je Kanada sprejela 4.272.031 imigrantov. Tako ima priseljevanje znatnejši vpliv na demografski in tudi regionalni razvoj šele v zadnjih nekaj desetletjih, z njimi pa se računa tudi v bodoče. Projekcije prebivalstva napovedujejo za leto 2000 porast števila prebivalstva na 33.800.000.

Vodilno vlogo v tem razvoju je že prevzel Toronto, ki je že konec sedemdesetih let po številu prebivalstva prehitel Montreal. Tudi v tem primeru je priseljevanje največ prispevalo k višji stopnji razvoja prebivalstva.

Visoka stopnja rasti pa je izzvala številne probleme, saj je rast potekala v tej deželi dokaj neenakomerno. Razultat tega je visoka stopnja regionalne različnosti, s katero se dežela sooča že od konfederacije naprej.

Narodni dohodek na prebivalca je v provincah Ontario in British Columbija dvakrat višji kot v Atlantskih provincah (Newfoundland, Prince Edward

Tabela 6: *Prebivalstvo Kanade po maternem jeziku, 1971*

	<i>Število</i>	<i>%</i>
Angleži	12.973.810	60,2
Francozi	5.793.650	26,9
Nemci	561.085	2,6
Italijani	538.360	2,5
Ukrajinci	309.855	1,4
Indijanci in Eskimi	179.820	0,8
Nizozemci	144.925	0,7
Poljaki	134.780	0,6
Kitajci	94.855	0,4
Madžari	86.835	0,4
Jugoslovani	74.190	0,3
Ostali	676.145	3,1
Skupaj	21.568.310	100,0

Vir: 1971 Census of Canada, Population—Mother Tongue, Catalogue 92—725, Vol: I—Part 3 (Bulletin 1,3—4), Ottawa 1973.

Island, Nova Scotia in New Brunswick). Ta konstantnost v različnosti je v nasprotju s situacijo v ZDA, kjer se po letu 1930 opaža očitna konvergenca k izenačevanju v regionalni razporeditvi dohodka. Države ameriškega Juga izkazujejo sedaj nadpovprečno stopnjo ekonomske rasti; v Kanadi pa so v tem pogledu le rahle spremembe.

Ekonomska različnost je povezana z demografskimi značilnostmi in različno stopnjo produktivnosti provinc. Atlantske province imajo v odnosu do nacionalnega povprečja: manjši delež prebivalstva v aktivnih starostnih skupinah, višjo stopnjo nezaposlenosti in izrazito sezonski karakter dela. Nižja stopnja produktivnosti je povezana z nižjo kvalifikacijsko strukturo zaposlenih, revnejšimi naravnimi viri, neustrezno industrijo in organsko sestavo kapitala. Ekonomskim in socialnim dejavnikom se pridružuje prostorski vidik z neustrezno gostoto prebivalstva in načinom poselitve. Kanadska ekumena je namreč nekoliko širša le v območjih prerij (Alberta, Saskatchewan in Manitoba); v ostalih delih pa je vezana le na ozke koridorje oziroma posamezne fragmente, ki so ugodni za trajnejšo naselitev.

Največji populacijski in ekonomski potenciali so v neposredni okolici Toronta in Montreala; razen tega pa še okrog: Ottawe, Winnipega, Calgaryja, Edmontona in Vancouvra. Okostnica dežele je v pasu, ki se razprostira od Windsora do Quebec Cityja. To je takozvani industrijski pas dežele s središčem v območju "zlate podkve".

Ostali deli dežele so precej odmaknjeni od tega industrijskega jedra. Atlantske province so v pretežni meri orientirane proti oceanu; od industrijskega jedra dežele jih ločijo gorati Apalači, ki s svojo severovzhodno slemenitvijo vsekakor predstavljajo določeno oviro za boljšo povezanost z osrčjem dežele. Prerijska ekumena, ki je sicer najširša, pa je zaprta v smeri industrijskega jedra zaradi težje obvladljivega Kanadskega ščita. Na skrajnem zahodu pa onemogoča boljšo povezanost z Vancouvrom visoko Skalno gorovje. Ozke gorske doline so večinoma namenjene prometni infrastrukturi in drugim komunikacijam.

Velike razdalje in kontrasti v danosti naravnih virov so važen dejavnik regionalne različnosti. Svojstveno vlogo pa je v regionalnem razvoju odigral tudi način in časovni potek poselitve.

Procesi, ki so se odvijali na relaciji "center – zaledje", so privedli do različnih geografskih razmerij. Kanadsko zaledje (večinoma območja izven dveh provinc prvobitne poselitve) je pomenilo za Evropo le vir za izkoriščanje naravnih virov in za oskrbovanje z nekaterimi primarnimi produkti, kot so: žito, kože, ribe in drugo. Ti procesi so povzročili značilne razlike na relaciji vzhod – zahod ter so osnova kanadskega regionalizma. Večina socialnih, ekonomskih in prostorskih karakteristik je tako v značilni korelaciji z oddaljenostjo od Toronta (povprečni dohodek na gospodinjstvo, delež moške delovne sile v industriji, stopnja povojne imigracije itd.). Centrifugalne silnice so na ta način povzročile očitno socialno in ekonomsko diferenciacijo v deželi.

Regionalno različnost lahko pojasnimo tudi z urbanizacijo. Polovica kanadskih mest z več kot 100.000 prebivalci je v pasu, ki je od Toronta oddaljen največ 600 km. V urbanizaciji so še posebej zaostale Atlantske province, ki z orientacijo v primarni sektor dajavnosti nikakor ne morejo doseči večje prosperitete.

Newfoundland je še vedno usmerjen pretežno v rudarstvo; provici Prince Edward Island in Nova Scotia pa v ribištvo, kmetijstvo in gozdarstvo.

Reševanje problematike manjše razvitosti nekaterih provinc koči tudi tuji kapital, ki je sicer v kanadski industriji močno zakoreninjen. Industrijska lokacija pa ima že po svoji naravi močan vpliv na urbani in regionalni razvoj. Seveda pa razvoj ne more biti usklajen, če je velik delež industrijskih lastnikov zunaj dežele.

Skoraj polovica kanadske predelovalne industrije je pod neposrednim upravljanjem lastnikov iz Združenih držav Amerike. Najvišja prostorska koncentracija te industrije je v Ontariju, najrazvitejši kanadski provinci.

Največ pozornosti so namenili prav lokacijam v južnem Ontariju, ki je v neposredni bližini severovzhodnega dela Amerike. Največ investicij je bilo usmerjenih v Toronto; drugje so večje koncentracije ameriških firm še v Montrealu, Windsoru, Winnipegu in Vancouvru.

Koncentracija ameriškega kapitala prispeva k močni industrijski diferenciaciji dežele, saj je bilo leta 1961 več kot 80 % ameriških firm v pasu, ki je od Toronta oddaljen največ 600 km. V tem pasu je bilo v istem času le 70 % kanadskih firm. Prostorsko-interakcijski model je potrdil korelacijo med številom lokacij v metropolitanskih središčih ameriškega severovzhoda in južnega Ontarija. Toronto pa predstavlja optimalno lokacijo za ameriški kapital (Berry B. et al, 1976; 283).

Kanada je temu problemu posvečala vse premalo pozornosti; zato so tuje investicije tudi odigrale tako važno vlogo v regionalnem razvoju dežele. Multinacionalnim korporacijam niso mar regionalne razlike, heterogenost družbe zaradi različnih etničnih, jezikovnih in religioznih pripadnosti, temveč predvsem profit.

Vse omenjene karakteristike so tudi v povezanosti s priseljevanjem prebivalstva in kot take zaslužijo našo pozornost, preden se bolj podrobno soočimo s problematiko kanadske imigracijske politike in končno tudi z značilnostmi priseljevanja Slovencev.

Razvoj kanadske imigracijske zakonodaje

Ne glede na to, da v začetku imigracija v Kanado ni zavzela tistih razsežnosti kot pri njeni sosedu, je Kanada vseeno relativno zgodaj postavila ta problem v svojo zakonodajo. Prvi zakon o emigraciji je dobila že leta 1869, dve leti po konfederaciji. Pred tem je bilo priseljevanje problem kolonialne uprave ter predvsem britanske vlade, ki je sprva sicer nasprotovala izseljevanju, pozneje pa je videla v njem zmanjšanje bede, nezaposlenosti in splošne obubožanosti. Odnos do prišlekov v Kanadi ni presegal običajnega imigracijskega servisa, ki je sledil po naporni vožnji čez ocean. Prvi zakon je določal število odraslih potnikov na ladji (odrasli so bili vsi, stari 14 let in več) in višino imigracijske takse na potnika; v glavnem pa je imel "medicinski značaj" (The Canada Yearbook, 1957; 168). Prepovedi so se namreč nanašale na duševno bolne, gluhone, slepe in druge. Kakor Združene države Amerike, je tudi Kanada uvedla omejitve gleda na rasno in etnično pripadnost. Vzroki za diskriminacijsko politiko so bili nakazani v različnih predpisih. V enem izmed njih – iz leta 1919 – piše, da priseljenci iz neevropskih dežel niso zaželeni zaradi klimatskih, industrijskih, šolskih, delovnih in

drugih okoliščin oziroma njihovih navad, načina življenja in tudi majhne verjetnosti, da bi se hitro asimilirali (Genorio R., 1980; 60).

Za nas so zanimivi predvsem tisti pogoji in kriteriji, ki so se v obdobju pred prvo svetovno vojno ter sploh v prvih treh desetletjih tega stoletja nanašali na kategorije priseljencev, ki so imele pravico vstopa v deželo. Najprimernejša kategorija priseljencev so bili "farmerji". Nasleden važen element je bil tudi ta, ali je bil priseljenec iz privilegiranih ("preferred countries") ali nepriviligiranih ("non-preferred countries"). V tem pogledu so imele prednost Združene države Amerike in Velika Britanija, pozneje pa se jim pridruži še Francija in nato po vrstnem redu: skandinavske dežele, dežele centralne, vzhodne in južne Evrope. Iz dežel srednje in južne Evrope (Avstrija, Madžarska, Poljska, Romunija, Bolgarija, Jugoslavija) so prihajali predvsem kmetje, hišno strežno osebje in sorodniki oseb, ki so pred njimi po zakoniti poti prišli v Kanado. Osebe iz teh dežel niso imele nikakršnih prednosti pri prevozu (teh so bili deležni le priseljenci z britanskih otokov – posebno še po promociji The Empire Settlement Acta iz leta 1922).

Priseljevanje v dvajsetih letih je potekalo po tako imenovanem programu "kolonizacije" kanadskega Zahoda. V seriji imigracijskih ukrepov iz tega obdobja je bil tudi za Slovence najpomembnejši ukrep iz leta 1925, ko je bilo novačenje oziroma pospeševanje priseljevanja iz nepriviligiranih dežel vzhodne, centralne, južne in jugovzhodne Evrope poverjeno kanadski železnici. Imenovali so specialne agente, ki so s propagando novačili predvsem mlade kmete. Ko so našli ustrezne ljudi za kmetijsko dejavnost, so bila izdana dovoljenja z zagotovljeno zaposlitvijo po prihodu v Kanado. Priseljenci so bili usmerjeni v zakotne farmerske kraje, kjer so bili stvarni pogoji za življenje bistveno drugačni, kot so to prikazovale predhodne reklame. Večini životarjenje na farmeh ni ustrezalo in so iskali delo drugje. Zaradi nizkih kvalifikacij niso dobili službe v industriji, temveč le tam, kjer so bile prvenstvega pomena fizične sposobnosti posameznika; to je v rudnikih zlata, premogovnikih, gozdovih, pri gradnji železniških prog in podobno. Le majhen del se jih je zaposlilo v industriji (npr. v Windsoru).

Dajanje prednosti tistim, ki so se v obdobju razvijajoče se industrije odločali za industrijsko dejavnost, se je izkazalo za zgrešeno. Zaradi tega tudi tako majhen odziv s strani dežel, kjer se je že porajala armada proletarskih množic. Kljub vsem ugodnostim, ki so jih bili deležni priseljenci iz Velike Britanije, je končno število le-teh znašalo od leta 1922 do leta 1931 okrog 130.000. Drugače je pri Slovencih (Jugoslovanih). Želja po izselitvi je bila zaradi težkih socialnih in ekonomskih razmer v stari Jugoslaviji glavni moto – ne glede na stvarne življenske razmere po priselitvi v Kanado (Genorio R., 1980; 60).

Ekonomska kriza v začetku tridesetih let je močno prizadela tudi Kanado in povzročila zastoj v priseljevanju. To je trajalo vse do konca druge svetovne vojne. Minister za imigracijo je dne 16.8.1930 namreč izjavil, da je kanadska vlada zaradi splošne nezaposlenosti do nadaljnjega zaustavila priseljevanje. Po tem so se lahko priselili v Kanado le farmarji z zadostno kvoto lastnega kapitala in izkušenj ter osebe, ki potujejo k sorodnikom (Grado A., 1930). Vrata množičnemu priseljevanju pa so se odprla že v prvih povojnih letih, ko je Kanada ponovno potrebovala predvsem mlado delovno silo.

Po drugi svetovni vojni sprva ni bilo večjih sprememb v imigracijski politiki, kar nam potrjuje tudi Zakon o imigraciji iz leta 1952. Priprave na ta dokument so sicer opredelile nekaj stališč, med katerimi se jih je največ nanašalo na povezanost imigracije s hitrejšim demografskim in ekonomskim razvojem Kanade. Diskriminacijska politika do nekaterih etničnih skupin pa tudi s tem aktom ni bila odpravljena. Kakšen je bil odnos do imigracije v pripravljalnem obdobju na novi zakon, nam dovolj plastično ponazarjajo sledeča razglabljanja takratnega ministerskega predsednika Kanade MacKenzie Kinga v parlamentu 1. maja leta 1947 (The Canada Yearbook. 1957–58; 171).

"Ne glede na vse drugo, v svetu vse manjših razdalj in negotovih mednarodnih odnosov ne smemo prezreti nevarnosti, ki obstaja zaradi majhnega števila prebivalstva, čeprav ima tako bogato dediščino, kot je naša."

Svoj odnos do selekcije imigrantov ter diskriminacijsko stališče do priseljenцев z "vzhoda" pa je nakazal z naslednjimi stavki:

"Kanada ima v okviru svojih norm vso pravico določati bodoče državljane. Vstop v Kanado ni temeljna pravica vsakega tujca. Prepričan sem, da bo splošni dogovor glede imigracije v skladu s stališči kanadskega ljudstva, ki si zaradi množičnega priseljevanja ne želi temeljnih sprememb v strukturi prebivalstva. Množično priseljevanje z Vzhoda bi temeljito preoblikovalo kanadsko družbo."

S tako politiko pa Kanada ni mogla reševati vseh problemov oziroma potreb, ki jih je narekovala vse hitrejša ekonomska rast. Do večjih sprememb v imigracijski zakonodaji je prišlo že leta 1962 in pozneje leta 1967. Imigracijski predpis iz leta 1962 je poznan po utemeljitvi štirih osnovnih načel (Hawkins F., 1977; 79):

- **univerzalnost** (priseljevanje je dovoljeno ne glede na rasno pripadnost, etnično poreklo, barvo ali veroizpoved; s tem je bila uradno končana politika "White only or white if possible");
- **družinsko združevanje** (še posebej se nanaša na družine beguncev, ki so ostale v Evropi; s tem v zvezi je zanimiv tudi Family Allowance Act iz leta

- 1948, s katerim so omogočili političnim beguncem združitev z družinskimi člani že po enem letu bivanja v Kanadi (namesto prejšnjih treh let);
- **humanitarnost** – posebno v primeru beguncev (potrebno je pripomniti, da je Kanada po številu sprejetih beguncev med vodilnimi imigracijskimi deželami);
 - **imigracijska harmoničnost** (zahteva po usklajevanju zahtev po delovni sili z ostalimi socialnimi in ekonomskimi dejavniki).

Imigracijski predpis iz leta 1967 ni spreminjal politike, ampak je omogočil enostavnejši postopek selekcioniranja prosilcev. Postavljene so bile tri kategorije priseljencev:

- neodvisni prosilec,
- prosilec odvisen od poroka in
- prosilec imenovan od sorodnikov.

V prvo kategorijo spadajo priseljenci, ki na osnovi lastnih sposobnosti in kvalitet zagotavljajo bivanje v Kanadi. Dovoljenje za vselitev dobijo tisti prosilci, ki v sistemu točkovanja zberejo vsaj 50 od 100 možnih točk. Največ prinesejo izobrazba in delovne izkušnje (20 točk), kvalifikacija (15 točk), razna osebna svojstva (15 točk), starost prosilca (10 točk za starostno skupino 18–35 let), znanje jezika in drugo (Hawkins F., 1977; 79).

Omenjeni sistem točkovanja je pokazal eno temeljnih karakteristik kanadske imigracijske politike: to je forsirano priseljevanje visokokvalificiranih kadrov. Jasno je, da s tem načinom utrpijo največjo škodo nerazvite dežele, čeprav so imeli izseljenci iz teh dežel v primerjavi z izseljenci iz dežel razvitega sveta teoretsko enakovredno možnost priselitve v Kanado. Po drugi strani pa je sistem točkovanja precej enostaven in omogoča hitro poslovanje kanadskim imigracijskim uradnikom širom po svetu.

Ne glede na omenjene ukrepe, še vedno niso bile rešene vse težave, ki jih je narekoval sistem ukrepov v Zakonu o imigraciji iz leta 1952. To so pokazali številni poznejši predpisi, ki jih lahko štejemo za obsežne priprave na osnutek novega zakona, ki je bil izglasovan leta 1978. Za imigracijo iz Jugoslavije je važnega pomena ukrep iz leta 1970. Naj navedem, da so med dežele "vzhodne" Evrope, ki so bile pri selekciji zaradi "nacionalne varnosti" deležne posebnega tretmaja, vse do tega leta uvrščali tudi Jugoslavijo. Dovoljena je bila le imigracija oseb, ki so imele tam že sorodnike; neodvisni prosilci pa so bili podvrženi strogi selekciji. Po letu 1970 se je odnos do priseljencev iz Jugoslavije spremenil, uvrstili so jih v kategorijo priseljencev iz Južne Evrope. Postopek za pridobivanje kanadskih viz je bil s tem precej olajšan (Genorio R., 1980; 60).

Dolgo pričakovani Zakon o imigraciji (potrjen je bil 10. aprila 1978); do tega dne pa je bil v veljavi zakon iz leta 1952) pomeni radikalen pristop k upravljanju ter je rezultat večletnega prizadevanja kanadske vlade, da z novo strategijo do imigracije omogoči integracijski pristop k planiranju nadaljnjega demografskega, socialnega, ekonomskega in prostorskega razvoja Kanade, posebno še v provincah, ki so splošno zaostale v naglem razvoju. Zakon iz leta 1952 tega ni omogočal, saj je izkazoval pogoje minulega stanja ter le reven in iliberalen košček zakonodaje, ki je služil le nekaterim oddelkom javnih služb oziroma ministrstva. Poleg tega je vzbujal konstantno nezadovoljstvo med službami, ki so bile na reševanje imigracijske politike neposredno vezane (Hawkins F., 1977; 80).

Revizija preživelega stanja se je začela z znano Canadian Immigration and Population Study, ki je našla svoje mesto v Zeleni listini – Green Paper, kar pomeni v njihovi parlamentarni praksi sredstvo za nacionalne diskusije o posebnih vprašanjih – brez preciziranih političnih postavk. Omenjeni dokument je bil publiciran leta 1975, ki mu je sledila preučitev javnega mnenja (Genorio R., 1979; 26).

Novi kanadski zakon o imigraciji naj bi uveljavil predvsem sledeče značilnosti:

- tradicijo priseljevanja zaradi demografskih, ekonomskih, družinskih in humanitarnih razlogov; pri tem se podpirajo tisti cilji demografske politike, ki omogočajo ustrežnejši razvoj, strukturo in geografsko distribucijo kanadskega prebivalstva;
- imigracija se mora v bodoče tretirati kot centralna spremenljivka v državni populacijski politiki. Dežela, ki je po površini med največjimi na svetu, si ne more privoščiti upadanja prebivalstva in fertilnostne stopnje. Imigracijska stopnja mora biti vsaj 100.000 priseljencev letno – le tako bi sedanja fertilnostna stopnja ostala na istem nivoju. Imigracijska stopnja pa se mora kdaj pa kdaj prilagajati ekonomskim razmeram. Letno število se določi po konsultaciji Ministrstva za delo in imigracijo s predstavniki provinc;
- točkovni sistem se ohrani v spremenjeni obliki, vendar s poudarkom, da kategorija "area demand" vzpodbuja poselitev v območjih, ki zahtevajo večjo stopnjo ekonomskega in populacijskega razvoja;
- bolj temeljito se mora ohranjati kontrola, ki se nanaša na ilegalno imigracijo;
- potrebno je izpolniti kanadske internacionalne obveze, ki se nanašajo na begunce;
- vsaki osebi, ki prosi za vstop v Kanado – na temporarni ali permanentni osnovi – se zagotovi dovoljenje, ne glede na raso, etnični izvor, barvo,

religijo ali spol in starost. Nakazana je bila še vrsta drugih ukrepov, vendar pa so v primerjavi z omenjenimi manj pomembni pri razumevanju obravnavanih aspektov izseljenstva (glej: *Highlights from the Green Paper on Immigration and Population*, 1975). Širok in radikalen pristop k planiranju, ki se je uveljavil ob pripravah na sedanji Zakon o imigraciji, bo verjetno tudi v bodoče odločilno posegel v reševanje problemov, ki jih je povzročila nagla, a neenakomerna stopnja resti v vseh sferah dejavnosti. Imigracija bo tudi v bodoče upoštevana kot centralna spremenljivka v državni populacijski in ekonomski politiki.

Kanadski federalizem in nacionalno vprašanje

Kanada je po svoji ureditvi federalna država, v kateri se glavne osi socialno-ekonomske, politične in etnične diferenciacije pokrivajo s teritorialnimi linijami. Njene bistvene komponente so relativno specializirane regionalne ekonomije z različno stopnjo razvoja in prosperitete ter koncentracija velikega dela prebivalstva v eni od obeh zgodovinsko pomembnih provinc. Na podlagi te teritorialne partikularnosti včasih celo najbolj integralen del nacionalne organiziranosti zaostaja za konglomeratom posameznih regionalnih interesov.

Konfederacija kot politični izraz kanadske zvezne države je v svoji relativno kratki zgodovini trpela zaradi napadov različne socialne, ekonomske in politične vsebine, do katerih je prihajalo znotraj države same: nemalokrat so na federalni ustroj in na notranje probleme vplivali tudi eksterni dejavniki – slednji predvsem v obliki tujih investicij in odlokov britanske krone.* Namen pričujočega prispevka je osvetliti nacionalno problematiko, ki je v kanadski federalni politiki vseskozi igrala pomembno vlogo in po svoje prispevala k njenemu sedanjemu ustroju. Da bi tako pomemben dejavnik kanadske stvarnosti razumeli v celoti, je potrebno najprej na kratko poseči v njeno preteklost – v način poselitve in priseljevanje dveh temeljnih etnokulturnih skupnosti: angleške in francoske.

Med državami "Novega sveta" je Kanada po svoji družbenopolitični ureditvi in odnosu do britanske krone še najbolj podobna Avstraliji, vendar pa jo zaradi specifičnega družbenega razvoja (ki je povezan s priseljevanjem Francozov iz Normandije in drugih območij zahodne Francije) od prvih odkritij v začetku 17. stoletja pa do danes le težko le v celoti primerjamo z drugimi

* Konfederacija je pomenila v času izglasovanja prve kanadske ustave (*The British North America Act*) federalno državo z večjimi pristojnostmi centralne (federalne) vlade.

čezmorskimi državami. Po površini je med največjimi državami na svetu, saj ne zaostaja veliko za Sovjetsko zvezo; po številu prebivalstva jo lahko postavimo ob bok srednjevelikim državam, medtem ko je po gostoti prebivalstva med državami, ki jih najdemo prav na repu demografske lestvice. Prav v vrhu svetovne lestvice je tudi po pestri etnični strukturi prebivalstva. Ne glede na omenjene značilnosti lahko njen razvoj v zadnjih dveh stoletjih primerjamo z eksponentno krivuljo. V sodobnem svetu kljub temu še vedno velja za deželo neslutnih razvojnih možnosti.

I.

Prvih 150 let po odkritju lahko spravimo v okvir zgodovine "francoske" Kanade (mišljeno je obdobje po letu 1600). V tem času se je v Kanado oziroma na njeno današnje ozemlje priselilo okrog 10.000 Francozov. Poselili so predvsem območje Atlantskih provinc (njihovi potomci v tem področju so znani kot Akadijci), Ontario in Quebeca (znani kot Frankofoni). Ob podpisu tako imenovane "Treaty of Paris" med Angleži in Francozi leta 1763 je bilo v Kanadi že okrog 65.000 Francozov. Istočasno pa se je v deželi nahajalo tudi okrog 20.000 angleško govorečih prebivalcev, medtem ko število Indijancev po vsej verjetnosti ni preseglo 200.000 (Overbeek J., 1980; 10). Zaradi angleške osvojitve manj znane francoske kolonije se francosko prebivalstvo s priseljevanjem ni več številčno krepilo. Po besedah voditelja partije Quebeca (Parti Quebecois), ki je leta 1976 prišla na oblast v tej provinci, Rénéja Levesqueja, se je teh nekaj tisoč Francozov in njihovih potomcev vztrajno borilo za svoj obstoj več kot dve stoletji, njihova navzočnost in duh v britanski formi pa sta se ohranila vse do danes (Levesque R., 1977; 483). Število angleško govorečih priseljencev se je močno povečalo po sprejemu Deklaracije o neodvisnosti Združenih držav Amerike. Takrat se je v Kanado iz sosednje države preselilo okrog 30.000 "lojalistov", zvestih britanski kroni. Kmalu zatem je sledila zakonska razmejitev med francosko ali Spodnjo Kanado in angleško ali Zgornjo Kanado. Do prve formalne združitve obeh delov pa je prišlo leta 1840.

V začetku 19. stoletja je že opaziti vse večji priliv prebivalstva iz Velike Britanije. Priseljevanje je postalo važna skrb kolonialne uprave in britanske vlade, ki je temu pojavu sprva sicer ugovarjala, pozneje pa je videla v njem zmanjšanje bede, nezaposlenosti in splošne obubožanosti. Tako se je v obdobju 1815–1840 preselilo v Kanado okrog 500.000 Britancev; ob združitvi kolonij v konfederacijo leta 1867 je njihovo število že krepko preseglo milijon. V času prvega uradnega popisa prebivalstva leta 1871 je imela Kanada že 3,689.257 prebivalcev. Precejšnje število prišlekov se je kasneje preselilo v Združene države Amerike, še posebej v času ekspanzije

ameriškega Zahoda. Ob koncu prejšnjega stoletja so se začeli priseljevati tudi pripadniki drugih zahodnoevropskih in južnoevropskih narodov. Etnična struktura priseljencev se je postopoma spreminjala, in sicer kljub očitni togosti imigracijskih zakonov, ki so s svojo anglofilsko zaznamovanostjo forsirali predvsem priseljevanje iz Velike Britanije. Delež slovenskih priseljencev, pa tudi celotno priseljevanje iz Avstro-Ogrske v tem času, sta bila sila neznatna.

Sredi 19. stoletja so bile že dovolj zrele okoliščine, ki so omogočile poznejšo združitev kolonij. To je bil čas industrijske revolucije in ob tem korenitih tehnoloških ter socialnih sprememb v svetu. Omenjene spremembe so postopoma osvajale tudi kanadska prostranstva. Rojstvo nove države – temu bi lahko rekli tudi začetek združevanja provinc – sega v leto 1867, ko je britanski parlament izglasoval prvo kanadsko ustavo (The British North America Act). Ta ustava je bila vse do nedavnega predmet spotike kanadske javnosti in parlamentarcev, ki so videli v njej glavno zavoro za nadaljni razvoj federalizma. V novonastali državi so bile združene najprej štiri province: Ontario, Quebec, Nova Škotska in New Brunswick. Prva ustava je zagotavljala, da se druge kolonije lahko pridružijo federaciji ob vsakem času. Toda natanko 82 let je preteklo, da so se različne britanske kolonije in teritoriji severno od 49. vzporednika pridružili ustanovnim provincam. Nazadnje se je leta 1949 priključil k federaciji Newfoundland.

Geografska različenost kanadskih prostranstev je vtisnila tej novi državi poseben pečat. Hkrati s tem je že prva združitev angleške in francoske skupnosti postavila pred očete kasnejše konfederacije probleme brez primere. Eden od očetov kanadske federacije in njen prvi ministrski predsednik John Mac Donald se je trudil, da se ameriški način porazdelitve moči med federalno vlado in vladami posameznih zveznih držav v Kanadi ne bi ponovil (Tomović V., 1979; 2). Trudil se je, da bi čim več moči obdržala močna centralna vlada. Omenjeno naravnost se očita tudi novi ustavi, ki je bila izglasovana leta 1982 in je z njo Kanada postala tudi formalno samostojna.

Tej obliki porazdelitve moči se je uprl predvsem Quebec, kar je vsekakor povezano z etničnimi okoliščinami. Angleško govoreči Kanadčani so lažje sprejemali vrednote, ki jih je prinašala centralizacija oblasti. Slednje je mogoče ugotavljati tudi na ameriškem in avstralskem primeru, kjer je zaradi večje homogenosti prebivalstva (če izvememo imigrantske etnične skupnosti) očitna težnja po določeni integraciji, medtem ko v Kanadi predvsem provinca Quebec s francosko govorečo večino odklanja pretirano centralizacijo oblasti.

Čeprav je bila Kanada že od vsega začetka soočena z nacionalno problematiko oziroma bikulturalizmom (omenjeni termin se je prvič pojavil v letih po prvi svetovni vojni) – to še toliko bolj, ker ustava Frankofonom ni zagotavljala podpore v smislu ohranjanja kot distinktivne skupine – lahko o pojavnosti tako imenovanega "neonacionalizma" v Quebecu in o njegovem vplivu na razvoj federalizma govorimo predvsem v zadnjih dveh desetletjih. Neonacionalističnim težnjam Frankofonov pred dvajsetimi leti še niso namenjali veliko pozornosti, nagle družbene spremembe v začetku šestdesetih let pa so povzročile, da so različni avtorji označili novejšo obdobje kot specifično fazo v razvoju kanadskega federalizma (Mallory J., 1977; 19–30). To še toliko bolj, ker se je ob poudarjenih separatističnih težnjah v Quebecu, rasnih izgredih v metropolitanskih območjih in uveljavljanju bilingvizma pojavila še politika multikulturizma – leta 1971 izglasovana kot uradna politika na ministrski ravni.

II.

Francoska Kanada, kakor nekateri popularno imenujejo provinco Quebec, kjer živijo potomci francoskih priseljencev kot večina (po številu), je namreč preživela bolj zaradi ohranjanja nacionalnega mita, ki je nastajal v posebnih socialno-ekonomskih razmerah, ob močni katoliški tradiciji in politični moči, kot pa ob ustavnih zagotovilih o globalni zaščiti. K slednji trditvi je potrebno dodati tudi dejstvo, da tudi sodišča pri iskanju pravic in aspiracij francosko govorečega prebivalstva niso odigrala bistvene vloge, česar na primer, ne moremo trditi za vlogo vrhovnega sodišča v Združenih državah Amerike. Kanadska ustava se je omejevala, če hočemo biti dovolj kritični, v glavnem na porazdelitev moči med različnimi vladnimi ravni – poudarek je na zakonodajnih pravicah. Je bližja ustavi Velike Britanije oziroma Tocquevillevi označbi: "ell n'existe point".*

Omenjeni vidik je vsekakor vplival na to, da so se Frankofoni zavzeli za strategijo ohranjanja svojih pravic in razvoj province kot nekakšne trdnjave. Obstajajo trditve, da je bila to edina možna politika nasproti anglosaškemu etnocentrizmu. Še vedno se namreč dogaja, da celo najbolj liberalni krogi angleško govorečega prebivalstva sprejemajo "francoski fakt" kot vir nevšečnosti in neugodja. Prevladuje mnenje, da je francoščina anomalija na angleško govorečem kontinentu, kar je v skladu z nazadnjaško trditvijo, da

* Če bi posegli v izčrpno analizo nove kanadske ustave, bi presegli namen pričujočega dela. Ustavno urejanje nacionalne problematike je v tem primeru vredno posebne obravnave.

je dobro državo v novem svetu mogoče zgraditi le z izkoreninjenjem kulturnih elementov "tujcev".

Proti tem pritiskom se je francoska politična reakcija v Kanadi borila na različne načine. V preteklosti se je borila predvsem proti vplivom dvajsetega stoletja na prebivalstvo. Zaostalo agrarno prebivalstvo z izjemno visokim naravnim prirastkom in ob močni rimsko-katoliški cerkvi je bila po njihovem mnenju trden branik pred posvetnim in integracijskimi silnicami urbano-industrijske družbe. S politiko imobilizma so skušali stati čim dlje od federalnih programov. Deloma jim je to uspelo vse do začetka petdesetih let, ko je sanjarjenje o idiličnem preživetju zamenjala elitna skupina menažerjev, ki je izzvala tradicionalne liderje z novimi pogledi. Predvsem so se trudili, da bi razvili lastno ekonomijo, ki bi bila trdna podlaga drugemu razvoju. To bi bilo mogoče doseči le v novi samostojno državi Quebec in ne v Ottawi. Nova elita je želela sodelovati pri upravljanju nove družbe, hkrati pa je trdila, da ima Quebec možnosti za to, da se izravna z drugimi območji Kanade (Mallory J., 1977; 19–30).

Rastoča centralizacija od formalne združitve kolonij v federacijo pa vse do prve polovice dvajsetega stoletja ni povzročala večjih nacionalnih problemov. Frankofoni so v tem času iskali rešitve zunaj dejanskega prostora in časa. Z nacionalnim prepородom na začetku šestdesetih let pa so se pojavili problemi, ki so narekovali spremembe federalnega ustroja. Praktično je bil tudi čas, ko se je Kanada začela odpirati v svet in je postala imigracijska družba v sodobnem pomenu besede.

O vprašanju "neonacionalizma" v Quebecu je bilo v zadnjih letih že veliko napisanega. Postavljalo se je nešteto vprašanj. Kaj želi Quebec? Zakaj se nekateri Kanadčani v Quebecu počutijo tako, kot da vlada v Ottawi ni njihova? Zakaj je čutiti sovražno razpoloženje do provincijske vlade? "Ta vprašanja so zastarel kliše v kanadski politični folklori", trdi René Levesque, lider "Parti Quebecois". Po njegovem mnenju jih lahko razvrščamo od časa britanskega zavojevanja neznane francoske kolonije pred Deklaracijo o neodvisnosti Združenih držav Amerike pa do ustanovitve ter nadaljnega razvoja kanadskega federalizma (Levesque R., 1977; 483). V tem času pa se je francoska skupnost ohranila ter številčno toliko okrepila, da sestavlja danes že tretjino kanadske populacije in je druga najštevilčnejša skupnost v deželi.

V obdobju "neonacionalizma" so se pojavile predvsem tri različne interpretacije v zvezi z legitimnostjo Quebeca:

- interpretacija "totalne družbe",
- institucionalna in

– individualistična interpretacija (Glenday D., 1979; 2).

Prva interpretacija temelji na dejstvu, da je provinca Quebec "naravni" dom za francosko govorečo katoliško večino – v nasprotju z izoliranimi enklavami francoskih skupnosti, razmeščenih široko po Kanadi (Akadijci, Frankofoni v Ontariu in Metisi – mešanica Francozov in Indijancev itd.), ki so na nezadržni poti v asimilacijo z angleško večino. V tem primeru gre za homogeno kulturo, ki povezuje družbo prek vezi kot so: jezik, religija, sorodstvo, zgodovina in "globalna ideologija". Medtem ko so jezik, religija in sorodstvo še vedno važni dejavniki samobitnosti, je mišljen pod pojmom globalna ideologija integracijski sistem, v katerem se pripadniki družbe socializirajo v nekakšni kolektivni zavesti.

Politična zgodovina Quebeca pozna v zadnjih sto letih tri globalne ideologije:

a) Prva je znana kot "preživetje" in je tesno povezana z ideološko vlogo rimskokatoliške cerkve v Quebecu, ki je krojila nacionalno zavest in usmerjala nacionalne aspiracije te kolektivnosti. Časovno je vezana na obdobje do leta 1840 (Zakon o združitvi Spodnje in Zgornje Kanade) pa do leta 1960, ko nastopi tako imenovana "tiha revolucija" oziroma obdobje "razcveta", ki se je navzven najprej kazalo v terorističnih akcijah Fronte za osvoboditev Quebeca (FLQ – Front de Liberation Quebecois), v vojaškem separatizmu Združenja narodove samostojnosti (RIN – Rassemblement pour l'Indépendance Nationale), v legalnem separatizmu republikanske partije (Parti Republicain du Quebec), kasneje pa v gibanju vodilne struje v okviru partije Quebeca (Parti Quebecois) za neodvisni Quebec in v močnem protiseparatističnem gibanju pripadnikov za uveljavljanje francoskega fakta v okviru federacije (Anderson A. – Friederes J., 1981; 90). Omenjeno ideologijo je pozneje močno kritiziral tudi kasnejši ministrski predsednik Kanade Pierre Elliott Trudeau.

b) Druga globalna ideologija je v žargonu znana kot "rattapage" (nekakšen strankarski boj). Njen začetek časovno nekoliko sovпада z letom 1960, ko je na volitvah v Quebecu zmagala Lesagova liberalna partija. Ta si je prizadevala z revolucionarnimi spremembami dvigniti Quebec iz močne zaostalosti ter v razvoju ujeti (rattapage) razvitejši Ontario. Vlada je v ta namen nacionalizirala ključne industrijske panoge. Z ustanovitvijo Ministrstva za izobraževanje leta 1964 je posodobila izobraževalni sistem, ki je bil v cerkveni domeni. Omenjena ideologija je imela močnega nasprotnika v gibanju za neodvisni Quebec.

c) Iz neznatne skupine v petdesetih letih se je v šestdesetih razvilo močno socialno in politično gibanje za neodvisni Quebec, ki je njeni nosilki – Parti

Quebecois pod vodstvom Rénéja Levesqueja — prineslo zmago na volitvah leta 1976. Nastopilo je novo obdobje, znano kot "tiha revolucija", nekateri pa so ga imenovali kar "razcvet". Nosilci tega gibanja so se zavzeli za splošno blagostanje in napredek kapitalizma ter za politično suverenost Quebeca.

Omenjena grupacija je s svojim delovanjem hitro osvajala frankofonske množice v Quebecu — še zlasti v sedemdesetih letih, ko je prišla na oblast. Čeprav si je pred tem liberalna partija pod vodstvom Roberta Bourasse na moč prizadevala zavreti nacionalistično-separatistične težnje Frankofonov, ji to ni uspelo. In to kljub dejstvu, da se je lotila reforme šolskega sistema. Leta 1974 je bil namreč izglasovan zakon, ki je spodbujal vpisovanje otrok tujih priseljencev v francoske in ne angleške šole (to je v času, ko je bilo v Quebecu 80 % prebivalcev francoskega izvora, 10 % britanskega in 10 % drugih imigrantskih etničnih skupnosti ter je le Montreal imel pestrejšo etnično strukturo prebivalstva). Po zmagi "Parti Quebecois" na volitvah leta 1976 je le-ta v svoji Beli knjigi v zvezi z zakonom o rabi francoskega jezika sprejela še ostrejša ukrepa. Zavzela je stališče, da se morajo vključevati v šole s poukom v francoščini tudi prišleki iz drugih kanadskih provinc in ne samo tujci; podobno stališče je bilo sprejeto tudi glede rabe francoščine v drugih oblikah vsakdanjega življenja in medsebojnega komuniciranja. Praktično je bil izdelan načrt, ki je smelo zagovarjal "frankizacijo" Quebeca in zapostavljal uradni bilingvizem ter multukulturalizem. Še veliko smejejši načrt pa je bil narejen v zvezi s tem, kako po uradni poti izglasovati neodvisnost oziroma odcepitev od kanadske federacije. Slednje so skušali doseči z referendumom 20. maja 1980. Razne prejšnje ankete so pokazale, da je bilo razmerje sil v pripravljalni fazi na tako imenovani "oui" oziroma "non" referendum v nekakšnem ravnotežju, medtem ko je okrog 20 % populacije ostalo neopredeljene.

Vzroke za to, da kasnejši referendum separatistom ni prinesel željenega rezultata (40,5 % udeležencev na referendumu se je zavzelo za neodvisni Qebec), je potrebno iskati ravno v dokončni opredelitvi pred tem neopredeljenih za Quebec v okviru Kanade. Analitiki so kasneje ugotovili, da je 48 % Frankofonov podprlo federaliste in 52 % separatiste, medtem ko je samo 4 % drugega prebivalstva podprlo idejo o neodvisnosti Quebeca (Anderson A. — Friederes J., 1981; 92). Postalo je jasno, da precejšnje število Frankofonov podpira federalizem — vendar pa mora biti le-ta "prenovljen". Koliko bo to uspelo liberalni politiki, ki je z novo ustavo dosegla pomemben rezultat, pa bo pokazala že bližnja prihodnost. Ob vsem tem pa ostaja nesporno veljavno dejstvo, da je nacionalizem Frankofonov odigral v federalni politiki Kanade in ne samo v Quebecu pomembno vlogo.

Če potegnemo črto pod temi razglabljanji in jih primerjamo s kanadsko

politično prakso zadnjih dvajsetih let, lahko ugotavljamo, da so vse omenjene globalne ideologije intenzivno kritizirali — še posebej pristaši Quebeca v okviru Kanade. Navsezadnje je to potrdil tudi referendum, ki je pristašem liberalne partije, ki se še posebej zavzemajo za obnovljeni federalizem, sicer prinesel določen uspeh, kljub temu pa jim ni prinesel ponovne politične zmage na volitvah. Tako ostaja Quebec del Kanade z legitimnim telesom izvoljenih predstavnikov v Ottawi. Pri velikem delu Frankofonov pa ostaja kanadski politični sistem še vedno dualistične narave. Na eni strani vidijo Quebec, na drugi pa vse druge kanadske province in oba teritorija. Tej interpretaciji je analogna teorija o dveh družbah: francosko govoreča in angleško govoreča oziroma teorija o "francoskem duhu v britanski obliki". Realni bilingvizem pa je mit, je nekaj, kar se ne da doseči. Tega ne more prikriti tudi uradni multikulturalizem, ki poudarja, da je v Kanadi skoraj tretjina drugega prebivalstva (pripadniki imigrantskih etničnih skupnosti), ki ima pravico ohranjati svojo kulturo in jezik oziroma kulturo svojih prednikov.

Ob institucionalni interpretaciji, ki nakazuje rešitve s spremembo družbene strukture (ob spremenjeni institucionaliziranosti), je zanimiva zlasti individualistična interpretacija. Njeni zagovorniki vidijo rešitve v Quebecu, v familiarizaciji posameznikov znotraj kolektivnosti z jezikom in kulturo drugih. V tem pogledu je zanimiva predvsem interpretacija Pierra Trudeauja.

Že v svojih zgodnjih letih je zagovarjal stališča, da je objestost Anglokanačanov povzročila šovinizem med Frankofoni. Slednje so tretirali kot "un cohon de paysant" tudi v ekonomskem, socialnem in kulturnem pogledu. Tako je vsebina frankokanadskega nacionalizma le malo več kot obrambni mehanizem v odnosu do dominantne večine, ki si podreja manjšine v imenu imperija in pan-kanadske ideje. Značilnosti Trudeaujevih argumentov je radikalni liberalizem. Seveda je tudi on opozarjal na to, da imajo Frankofoni v Kanadi dve alternativni:

- vizijo o anglokanadski državi lahko nadomestijo z vizijo o frankokanadski državi ali pa
- se lotijo razvijanja Kanade kot multinacionalne države (Trudeau P., 1962).

Medtem ko se za prvo skrivajo separatistični cilji, se druga alternativa ujema s Trudeaujevo vizijo Quebeca v okviru Kanade.

Svojo politično filozofijo je razvijal v neomajni veri v razum, ki je temeljni opornik liberalizma. Progres civilizacije iz barbarstva v moderno družbo gre, po njegovem razmišljanju, pripisati samo triumfu razuma nad čustvi. Razumno bitje je center njegovega razmišljanja in temelj, na katerem se gradi progresivni politični razvoj. Progresivni razvoj je samo tisti, ki

omogoča oziroma stopnjuje individualno svobodo. Prav zaradi tega je sama vizija o multinacionalni in multikulturni družbi pozitivna. Vse oblike nacionalizma temelje na podrejanju posameznika določeni kolektivnosti; so protirevolucionarne in neprogresivne (Trudeau P., 1976).

Trudeau poziva k vzpostavljanju ravnovesja med francosko in angleško govorečimi državljani. *"V prid generacijam, ki še pridejo, moramo okrepiti občutljivo ravnovesje med pokrajinami, jezikovnimi skupnostmi... Ta naloga izziva naša srca in naš razum in bo testirala našo modrost"*, je zapisal v Beli knjigi kanadske vlade. Trdi, da imajo Frankofoni v skladu z ustavo vso moč, ki jo potrebujejo za utrditev Quebeca; družbe, ki bo nudila vse možnosti za razvijanje človeških potencialov v širšem smislu. V takem Quebecu bi se posameznik udeleževal življenja v svobodi in progresu. Frankofoni se ne bi več borili za dvojezičnost, ker bi le-ta postala statusni simbol v vsakdanjem življenju (Trudeau P., 1976; 493). S temi razmišljanji je Trudeau podal svojo liberalistično vizijo urejanja nacionalnih odnosov v Quebecu. Očitno pa ostaja vprašljiva njegova razlaga ustavnih pravic frankofonske skupnosti.

Kakor druge je tudi navedena interpretacija doživela obilo kritik. Program bivšega kanadskega ministrskega predsednika, ki je označen kot utopični liberalizem, je naletel na težke preizkušnje v celotnem obdobju sedemdesetih let. Namesto večjega ravnotežja je prišla še bolj do izraza politična nestabilnost države. Gibanje za neodvisni Quebec ni bilo ukročeno, temveč se je še bolj utrdilo in skoraj izglasovalo odcepitev problematične province. Urejanje nacionalne problematike in medetničnih odnosov je liberalcem sicer prineslo nekaj pozitivnih rezultatov, zlasti na volitvah. Ob tem pa je ostala nerazrešena kopica ekonomskih vprašanj. Sunek vladne politike bi moral vsekakor delovati v smeri redistribucije blagostanja ter voditi v zmanjševanje razlik v razvitosti posameznih provinc ter posameznih slojev prebivalstva. V tej neenakosti so bile prizadete tudi številne imigrantske etnične skupnosti. Etnični in rasni izvor namreč še vedno opredeljujeta socialni status posameznih skupnosti pri dnu lestvice hierarhično razporejenih skupnosti.

III.

Vzroke za to, da bilingvizem in politika multikulturalizma še nista zaživelata v popolnejših oblikah in povsod v Kanadi, je potrebno iskati v samem sistemu ter v opoziciji, ki jo lahko najdemo tako v krogih anglosaksonske večine kot tudi pri Frankofonih v Quebecu. Nekateri so še vedno mnenja, da multikulturalizem še dodatno vpliva na razkroj kanadskega federalizma in povečane enotnosti. Smatrajo, da je enotnost s priznavanjem koncepta "kulturnega

mozaika" le iluzija liberalnih krogov. Worthington trdi, da je že bilingvizem pokazal, kako nemogoče je razvijati državo na podlagi dveh uradnih jezikov, zlasti če se ga forsira od zgoraj navzdol. Bilingvizem bi se moral najprej uveljaviti v osnovnih šolah. *"Z uvajanjem dvojezičnosti je bilo potrošeno samo ogromno denarja; oba temeljna jezika pa si nista bila še nikoli poprej tako odtujena kot ravno sedaj."* (Worthington P., 1981; 4).

Nasprotniki liberalizma trdijo, da je multikulturalizem za kanadsko družbo dejansko smrtonosen. Trdijo, da s tezo, da je angleščino mogoče pobrati kar na ulici, Kanada ne more v prihodnost. Slednji sicer priznavajo kvalitete etničnih skupnosti priseljencev pri razvoju države, vendar pa vidijo za vsem tem le ključ, na podlagi katerega naj se družba prilagaja priseljencem in ne oni družbi. V multikulturalizmu vidijo le bogatenje (s podporo vlade) na račun etnokulture. *"Najbolj smešno je, da se denar troši za ohranjanje folklorne etničnih skupnosti, za etnične festivale in gradnjo kulturnih centrov. Dinamične kulture ni mogoče uničiti, ne glede na jezikovno območje, v katerem se znajde; nedinamični pa ni pomoči tudi ob ogromnih sredstvih"*, trdi Worthington.

Nepristranska ocena stanja pa nam lahko potrdi, da omenjeni eksperiment ni v celoti padel na izpitu. To nam potrjujejo že desetletne izkušnje in dosežki uradnega multikulturalizma. Politika "talilnega lonca" je bila v celoti nesprejemljiva in zato v državi z dvema temeljnima kulturama ter kulturami priseljencev – zavrnjena. Priseljencem so dane možnosti, da pokažejo svoje poreklo, in da skrbijo za lastno identifikacijo. Priznavanje pluralizma omogoča svobodno ustanavljanje najrazličnejših institucij imigrantskih etničnih skupnosti; nekatere neposredno financira ministrstvo za multikulturo. Politika multikulturalizma je našla odmev predvsem v velikih metropolitanskih območjih s pestro etnično sestavo prebivalstva. Tako lahko najdemo v Torontu celo napise na trgovinah ter imena ulic v jeziku skupnosti, ki je številčno prevladujoča. Omenjeni vidik je velikega pomena tudi za skupnost priseljencev jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki so osredotočene prav v velemestih južnega Ontarija.

Vsekakor je pri razlagah dvojezičnosti in multikulturalizma škodljiva vsaka generalizacija, posebno še v Kanadi, ki je etnično tako različna od regije do regije. Upoštevati je potrebno, da anglosaksonska komformnost prevladuje v Atlantskih provincah (izjema je le New Brunswick s francosko manjšino – Akadijci); da ima bilingvizem največjo podporo med Frankofoni zunaj Quebeca in med prebivalstvom britanskega izvora v Quebecu; da Frankofoni v Quebecu kot večina podpirajo načrtno "frankizacijo"; in da ima multikulturalizem polno podporo v zahodnih provincah ter v posameznih metropolitanskih regijah, kjer je etnična sestava prebivalstva pestrejša.

Razmišljanje lahko končamo s tezo, da sta tako bilingvizem in multikulturalizem v Kanadi kot celoti dejansko navzoča. Izjema so posamezni njeni deli, kjer se omenjena praksa uveljavlja samo enosmerno — v korist vodilne skupnosti. Še naprej ostaja odprto vprašanje Quebeca, v zadnjih letih pa prihaja do izraza tudi regionalizem zahodnih provinc — predvsem Alberta, ki vodi na podlagi bogatih energetskih virov najbolj ekspanzionistično politiko. Referendum v Quebecu, spremembe v vladi ter nova ustava so potrdili, da je Kanadčanom trenutno vseeno najvažnejša ekonomska problematika, ne pa ogroženi federalizem na podlagi nacionalističnih tendenc. Zavedajo se, da je večji ekonomski napredek in enotnost mogoče doseči le v federalni državi Kanadi in ne z njeno razbitostjo.

GEOGRAFSKE RAZSEŽNOSTI IZSELJEVANJA SLOVENCEV V KANADO

Priseljevanje pred drugo svetovno vojno

O izseljevanju iz Slovenije oziroma s slovenskega etničnega ozemlja v Kanado pred konfederacijo in v prvih letih po njej ni veliko povedati. Izseljevanje v Kanado iz Avstrije, kamor so v obdobju pred prvo svetovno vojno spadali tudi Slovenci, je potekalo relativno pozno. Prve skupine priseljencev smo registrirali šele po letu 1880, v večjem številu pa so prihajali šele na prelomu stoletij oziroma v desetletju pred prvo svetovno vojno. V tem obdobju odpade na Kanado komaj dobra desetina avstrijskega izseljenstva (Chmelar H., 1974; 24). Tako nizek delež je vsekakor rezultat kanadske imigracijske politike, ki je bila anglofilno usmerjena. O številu naših izseljencev je težko govoriti, ker so bili registrirani kot Avstrijci. Vendar pa z gotovostjo lahko trdimo, da je bilo njihovo število majhno, kakor celotno avstrijsko izseljenstvo v to prekomorsko deželo.

Kanadska imigracijska služba je prvič registrirala priseljence iz današnje Jugoslavije pod drugačnim imenom kot Avstrijci leta 1885, ko se je preko pristanišča Quebec priselilo 49 Bosancev (Annual Report, 1890; 25). Obstajajo pa tudi viri o delovanju Črnogorcev okrog Kirkland Lake-a (Ontario) leta 1871 (Tomović V., 1978; 360). Za Slovence lahko trdimo, da so začeli prihajati v Kanado na prelomu stoletij. Po uradnih kanadskih podatkih se je v obdobju pred prvo svetovno vojno priselilo v Kanado: 2.937 Hrvatov in Slovencev, 1.266 Srbov, 649 Dalmatincev, Bosancev in Hercegovcev, 59 Črnogorcev ter tik pred začetkom vojne še 149 Makedoncev. Obsega tedanjega izseljevanja v Kanado ne gre primerjati z razsežnostjo selitev s slovenskega etničnega ozemlja v Združene države Amerike. Komaj 1 % števila izseljencev v Združene države Amerike (v okviru kategorije "Croatian and Slovenian") je tedaj odpadlo na Kanado. Zaradi tega še ni bilo kakšne izrazitejšje koncentracije izseljencev. Slovenci so se po prihodu v Kanado razkropili širom dežele, nekoliko več se jih je ustalilo le v British Columbiji

in na farmah v Alberti ter Saskatchewanu (slednji so prišli v glavnem iz Združenih držav Amerike).

Nekateri trdijo, da v Kanadi pred prvo svetovno vojno ni bilo več kot 200 Slovencev (Ručigaj V., 1939; 72, Sheryak J., 1958; 104). Dosedanje analize so pokazale, da je ta številka prenizka. V prid tej trditvi je tudi podatek iz ameriške popisne statistike iz leta 1910, ki navaja, da je bilo takrat v ZDA glede na materni jezik 106 Slovencev, rojenih v Kanadi (Klemenčič M., 1980). Ta podatek nam potrjuje tudi dinamiko selitvenih tokov znotraj ameriškega kontinenta. V tedanjem obdobju je namreč težko govoriti o nekem ustaljenem številu rojakov v Kanadi. V iskanju zaposlitve so se znotraj Kanade selili iz kraja v kraj in tudi v kraje sosednjih Združenih držav Amerike. Razni viri so potrdili tudi tokove v obratni smeri (Genorio R., 1980; 268). Na obseg selitev med obema deželama pa je težko sklepati, saj prehodi po kopnem ("land border") v Združenih državah Amerike niso bili registrirani vse do leta 1908.

Prvi slovenski priseljenci v Kanadi so bili večinoma kmetje in krošnjari. Težke ekonomske razmere v avstro-ogrski monarhiji so jih silile v svet. Brez kvalifikacij in po poreklu iz "neprivilegiranih" dežel so se le težko znašli v novem geografskem in socialnem okolju, čeprav so si sprva predstavljali, da se bodo z zasluženim denarjem kmalu vrnili v matično domovino. Kanadska imigracijska politika je s svojo proangleško usmerjenostjo in s forsiranjem farmerskega elementa omejevala možnost in želje priseljencev iz tedanje avstro-ogrske monarhije. Le redki so se ustalili na farmah prerijskih provinc, pa še ti so prišli v Kanado v glavnem iz Združenih držav Amerike.

Izseljevanje iz Slovenije oziroma takratnega slovenskega ozemlja, ki je spadalo h kraljevini Jugoslaviji, v Kanado pridobi na pomenu kmalu po prvi svetovni vojni, posebno še po letu 1924, ko so Združene države Amerike s sistemom kvot zaprle vrata masovnemu priseljevanju.* Višek je doseglo leta 1928, ko se je izselilo iz takratne Dravske banovine v Kanado 1.008 ljudi oziroma 5.921 iz vseh predelov stare Jugoslavije. V obdobju 1919–1939 se je po uradnih jugoslovanskih podatkih izselilo iz Slovenije v Kanado 4.593 oseb. Ker se jih je v istem obdobju vrnilo 1.234, znaša selitveni saldo 3.359

* Po prvi svetovni vojni so namreč Združene države Amerike začele s strogo kontrolo omejevati število priseljencev. Za vsako deželo so z zakonskimi ukrepi že vnaprej odredili število priseljencev. Zakon o imigraciji iz leta 1921 je omejil število priseljencev na 3 % od števila pripadnikov dotične etnične skupnosti v deželi ob uradnem popisu prebivalstva leta 1910. Za Jugoslavijo je takrat znašala kvota 6.426. Leta 1924 je sledila nova omejitev in sicer s kvoto 2 % glede na popis prebivalstva leta 1890; kvota za Jugoslavijo se je znižala na 671 oseb letno.

(Tabela 7). Za celotno ozemlje kraljevine Jugoslavije pa znaša selitveni saldo 24.433, glede na 33.503 izseljencev in 9.070 povratnikov. Delež Slovenije se je v okviru izseljevanja iz Jugoslavije v Kanado gibal okrog 14 %, prav tako tudi delež povratnih tokov. Primorski del slovenskega etničnega ozemlja, ki je bil tedaj pod Italijo, pa je v pogledu izseljevanja gravitiral v dežele Latinske Amerike – predvsem v Argentino.

Tabela 7: *Izseljevanje v Kanado in vračanje v Kraljevino Jugoslavijo v obdobju 1919–19391 s posebnim ozirom na Slovenijo (v številkah in %)*

Leto	Izseljevanje			Vračanje			Selitveni saldo	
	iz Jugosl.	iz Slov.	%	Jugosl.	Slov.	%	za Jugosl.	za Slov.
1919	8	1*	—	107	15*	—	–99	14
1920	142	19*	—	238	32*	—	+96	13
1921	87	13	14,9	120	16*	—	+33	3
1922	179	2	1,1	78	11*	—	–101	9
1923	717	46	6,4	31	1	3,2	–686	45
1924	1941	206	10,6	62	8	12,9	–1879	198
1925	2436	329	13,5	106	18	17,0	–2330	311
1926	4831	613	12,7	156	19	12,2	–4675	594
1927	4656	704	15,1	418	26	6,2	–4238	678
1928	5921	1008	17,0	673	80	11,9	–5248	928
1929	4030	482	12,0	783	117	14,9	–3247	365
1930	2745	369	13,4	1115	166	14,9	–1630	203
1931	604	65	10,8	1265	141	11,1	+661	76
1932	491	54	11,0	1057	210	19,9	+566	156
1933	537	90	16,8	589	53	9,0	+52	37
1934	543	112	20,6	410	56*	—	–133	56
1935	566	96	17,0	407	55*	—	–159	41
1936	653	92	14,1	372	51*	—	–281	441
1937	919	97	10,5	395	76	19,2	–524	21
1938	1009	103	10,2	448	50	11,2	–561	53
1939	488	92	18,8	240	33	13,7	–248	59
SKUPAJ:	33503	4593	13,7	9070	1234	13,6	–24433	–3359

Vir: 1. Grado Arthur: *Migraciona enciklopedija*, Zagreb 1930.

2. Statistički godišnjaci Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1929–1940.

¹ Podatki o izseljevanju za obdobje 1919–1920 in podatki o vračanju za obdobje 1919–1922 ter 1934–1936 niso specifikirani po posameznih pokrajinah oziroma banovinah. Številke za Slovenijo, označene z zvezdico, so izračunali na osnovi medvojnega povprečnega deleža števila izseljenih in vračajočih se.

Selitveni saldo je tudi v našem primeru pozitiven takoj po prvi svetovni vojni, ko se je spričo novonastale države Jugoslavije večje število izseljencev vrnilo v domovino. Ponovno pa je vračanje preseglo izseljevanje v začetku tridesetih let, ko je nastopila svetovna ekonomska kriza.

Uradni jugoslovanski podatki se razlikujejo od uradnih kanadskih predvsem po navedbah za posamezne jugoslovanske narode, ne pa v skupnem seštevku. Po kanadskih podatkih se je priselilo v Kanado v fiskalnem letu 1928/29 5.285 Jugoslovancev, po jugoslovanskih pa 5.921 v letu 1928 in 4.030 leta 1929. Zmedo pri opredeljevanju prišlekov so kanadski imigracijski uradniki deloma rešili leta 1926, ko so spričo vse večjega števila priseljencev različnih slovanskih narodov le-te opredelili tudi glede na materni jezik. Takrat se pojavijo Slovenci prvič v evidencah imigracijske službe v okviru samostojne statistične kategorije. Vse to pa vseeno ni pomenilo natančnejše evidence o priseljevanju Slovencev. Podatki za priseljence, stare 10 let in več, ki so ob prihodu govorili slovensko, so za več kot polovico manjši od navedb jugoslovanske statistike. Res je potrebno upoštevati, da so bili izključeni otroci do 10. leta starosti. Vendar pa je ta delež izredno majhen. Leta 1928 je znašal delež otrok od skupnega števila izseljencev iz Jugoslavije (v Kanado) le 8,6 % (Aranicki F., 1929; 17). Naše analize starostne strukture slovenskih izseljencev v obdobju pred drugo svetovno vojno so pokazale, da je znašal delež otrok do 15. leta starosti 10,6 %. Večina prišlekov (77,0 %) je bila v starostni skupini 15 – 29 let. Prevladovali so moški, njihov delež je znašal kar 67,2 %. Do takega razkoraka je prišlo verjetno zaradi napačnega identificiranja priseljencev, napak imigracijskih uradnikov in tudi zaradi dejstva, da vsi priseljenci iz jugoslovanske Slovenije le niso bili Slovenci.

Izseljevanje v obdobju pred drugo svetovno vojno je bilo skoraj v celoti ekonomsko pogojeno. To nam potrjujejo tudi analize ankete izvedene v Kanadi. V tridesetih letih je kar 90 % izseljenih v Kanado zapustilo Slovenijo zaradi ekonomskih razlogov. Zanimiva je tudi njihova socialno-ekonomska struktura. Prevladovali so mladi kmečki fantje (80 %) z nedokončano osnovno šolo (60 %).

Po letu 1924, ko pride v Kanado večja skupina novih priseljencev, se je regionalna razporeditev izseljenskih jader precej spremenila. Pravzaprav lahko šele v tem obdobju priseljevanja načenjamo diskusijo o slovenskih naselbinah v Kanadi med obema vojnoma. Teritorialne koncentracije slovenskih izseljencev so se izoblikovale predvsem okrog velikih rudnikov v severnem Ontariju, Quebecu, Alberti, British Columbiji in Novi Scotiji. Natančnejšega števila rojakov po posameznih naselbinah ni bilo mogoče ugotoviti, saj so se te številke stalno spreminjale in niso posebej registrirane v uradnih statistikah. Nekateri rudarski kampi so obstajali le nekaj let ali pa

so se rojaki v njih zadrževali krajši čas. Kljub temu se je v začetku tridesetih let že pokazalo, kje so največje slovenske naselbine v Kanadi.

Pri pregledovanju arhivskega gradiva Zveze kanadskih Jugoslovanov smo naleteli na pregleden kataster slovenskih in drugih jugoslovanskih naselbin v Kanadi (Slika 5).^{*} Zabeležili so, da je bilo tik pred začetkom vojne največ Slovencev v rudarskem mestu Kirkland Lake (500), v bližnjem Timminsu jih je prebivalo 264; sledijo pa še: Vancouver (200), Noranda (109), Toronto (113), Port Arthur – današnji Thunder Bay (75), Val d'Or (69), Sault St. Marie (50) itd.

Čeprav so prišli Slovenci v Kanado kot "farmarski delavci" in z namenom, da se z zasluženim denarjem čimprej vrnejo domov, je bilo njihovo bivanje in delovanje v Kanadi tesno povezano s trdim delom, skromnimi socialnimi življenjskimi razmerami in z borbo za izboljšanje svojega položaja. V letih ekonomske krize so bile plače v rudarstvu vseeno nekoliko boljše in so rajši delali v težkih okoliščinah v rudniku, kot da bi se zadovoljili z životarjenjem na farmah kot delavci ali hišno strežno osebje.

Slovenci so se izseljevali v Kanado predvsem iz manj razvitih območij južne in jugovzhodne Slovenije ter deloma tudi iz območij zahodne in severovzhodne Slovenije. Prekmurje je bilo v primeru izseljevanja v Kanado manj zastopano zaradi močnega kontinentalnega izseljevanja, ki se je še posebej razmahnilo po letu 1927. Med območji izseljevanja so prednjačile regije z visoko agrarno prenaseljenostjo ter neznatno razvito industrijo (Klemenčič V., 1972; 136). V tem pogledu je poleg panonskega dela Slovenije izstopala prav jugovzhodna Slovenija, kjer se omenjenim socialno-ekonomskim dejavnikom pridružijo še neugodne naravne razmere. Kraški in hriboviti svet je omejeval možnosti za agrarno izrabo pretežno v kmetijstvu orientiranemu prebivalstvu. V osrednji Sloveniji, v okolici Celja, Zasavju, Mežiški dolini in Mariboru pa se je že začela razvijati industrija, ki je pritegovala del viška delovne sile iz neposredne agrarne okolice.

Podatki o regionalnem izvoru predvojnih izseljencev so deloma na voljo v fondu Izseljenskega referata Dravske banovine; temeljijo na popisu izseljencev, ki je bil izveden leta 1939. Zaradi tehničnih razlogov niso bili vsi na

* Zveza kanadskih Jugoslovanov je bila protifašistična organizacija, ki je podprla borbo naših narodov in narodnosti za popolno uničenje fašizma, hkrati pa je pospeševala kulturno-prosvetno življenje med rojaki. Iz njihovega arhiva je mogoče razbrati tudi podatke o številu naših ljudi v Kanadi med obema vojnama, kakor tudi o njihovi organiziranosti. Na osnovi teh podatkov smo lahko naredili dokaj natančno sliko razporeditve slovenskih naselbin; hkrati pa ugotovili tudi približno število Slovencev, Hrvatov in Srbov v Kanadi.

Slika 5: Glavne naselbine Slovencev v Kanadi pred drugo svetovno vojno

razpolago, zato smo se osredotočili na podatke matičnih prijavnih uradov in ankete. Absolutnega števila tudi v tem primeru nismo dobili, vendar pa omogočajo že podatki za 361 predvojnih izseljencev dovolj dober prikaz regionalnega porekla Slovencev v Kanadi pred drugo svetovno vojno. Te podatke je potrdila tudi anketa, saj je večina anketiranih "staronaseljencev"* navedla, da izhajajo iz krajev Notranjske, Dolenjske in Bele krajine.

Geografska karakteristika predvojnih selitvenih tokov v Kanado je tudi v tem, da se območja doseljavanja niso razlikovala od izvornih območij samo po stopnji socialno-ekonomskega in kulturnega razvoja, temveč tudi po različnih naravogeografskih potezah in iz tega izhajajočih razmerah za življenje. V tem okviru velja opozoriti predvsem na rudarska mesta na Kanadskem ščitu (v provincah Ontario in Quebec), kjer je prebivalo v tridesetih letih več kot polovica slovenskih in drugih jugoslovanskih priseljencev v Kanadi.

V okviru geografskih vidikov izseljevanja pride do izraza prav na obravnavanem območju specifična prostorska interakcija med posamezniki ali določeno socialno skupino ter različnimi zemeljskimi naravnimi in družbenimi fenomeni. Dosedanje izkušnje namreč kažejo, da moderni selitveni tokovi nikoli niso potekali med območji z velikimi razlikami v podnebnih in drugih naravnih danostih. Že Davie (1948) je opozoril, da je šel izseljenec nerad iz "svojega" naravnega okolja.

Priseljevanje po drugi svetovni vojni

Priseljevanje Slovencev v Kanado je vsekakor novejšega izvora. S tem mislimo predvsem na obdobje po drugi svetovni vojni. Po naših analizah je več kot tri četrtine priseljencev iz Slovenije oziroma Jugoslavije prišlo v Kanado po letu 1948, ko je Kanada najprej odprla vrata političnim beguncem. Več kot tridesetletno izseljevanje našega prebivalstva v Kanado po drugi svetovni vojni je tesno povezano z razvojem te dežele, ki je v relativno kratkem času naredila izrazit preskok iz pretežno agrarne v družbo urbanega tipa. V tem razvoju in spremembah pa je sodelovalo preko 110.000 Jugoslovancev in v tem okviru okrog 15.000 Slovencev (podatki se nanašajo na priseljence po deželi rojstva). Ker kanadska in jugoslovanska statistika ne navajata podatkov za posamezne narode in narodnosti iz Jugoslavije oziroma podatkov po republikah, je številka za Slovence nekakšna ocena, do katere smo prišli s pomočjo demografskih analiz (Genorio R., 1979; 69).

* Tudi med Slovenci v Kanadi priljubljen izraz za predvojne priseljence.

Povojne selitve karakterizira najprej povratak Jugoslovanov iz Kanade v domovino. Težko življenje v Kanadi v času med obema vojnama večini rojakov ni prineslo nič dobrega, le manjšini je uspelo, da si je v letih ekonomske krize, delavskih negodovanj in stavk zagotovila boljše ekonomske pogoje za življenje. Po drugi strani pa so v zanosu revolucionarnih sprememb v domovini hiteli domov, da bi pomagali pri obnovi porušene domovine. Tako je v relativno kratkem času ladja "Radnik" v štirih skupinah pripeljala iz Montreala v domovino 1.869 oseb (Jedinstvo, 6–12/1948).*

V vsem povojnem obdobju se je priselilo v Kanado preko 110.000 Jugoslovanov, če upoštevamo podatke, ki se nanašajo na priseljence po deželi rojstva. Kanadske imigracijske statistike pa opredeljujejo priseljence tudi:

- po državljanstvu (by citizenship),
- po deželi zadnjega stalnega bivanja (by country of last permanent residence) in
- po etničnem izvoru (by ethnic origin).

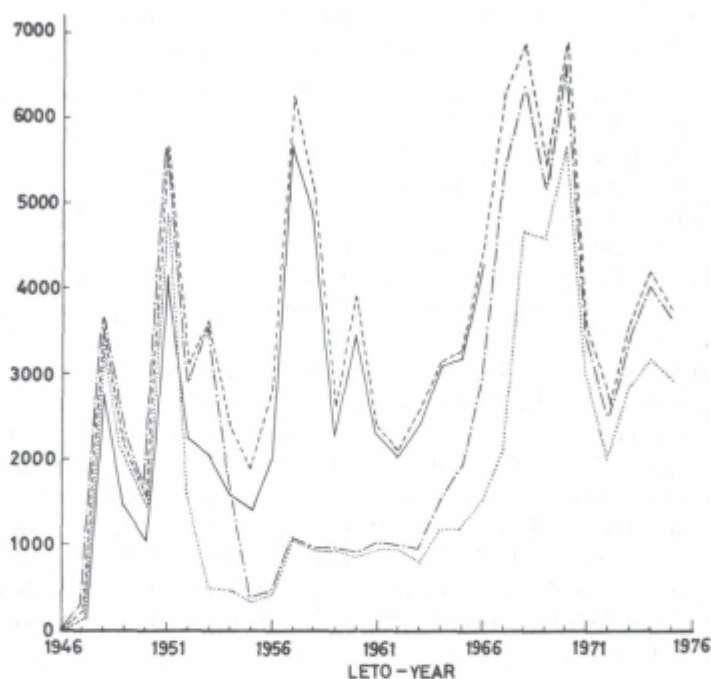
Kategorija "ethnic origin" je bila uzakonjena leta 1966, kar je posledica sprememb v imigracijski politiki. V predhodnem poglavju je navedeno, da je Kanada po letu 1962 začela odpravljati diskriminacijsko politiko do priseljencev v smislu rasne in etnične pripadnosti.

V obdobju 1945–1975 se je tako priselilo v Kanado preko 77.500 "jugoslovanskih državljanov", 58.000 Jugoslovanov glede na "deželo zadnjega bivanja" in v obdobju 1945–1966 Jugoslovanov glede na "etnični izvor" (Slika 6) (Kosinski L., 1978). Po priseljevanju političnih beguncev sledi drugi višek proti koncu petdesetih let (ilegalno prehajanje zaprte meje, sorodniki političnih emigrantov ali predvojnih ekonomskih izseljencev) ter tretji po letu 1966, ko je izseljevanje iz Jugoslavije v Kanado zaradi ekonomskih razlogov doseglo kulminacijo (z emigracijsko stopnjo do 7000 oseb letno).

Vsi niso prišli neposredno v Kanado; v prvih povojnih letih so prihajali preko begunskih taborišč. Prav tako pa je tudi veliko ekonomskih izseljencev prišlo v Kanado preko ZR Nemčije, Francije, Avstrije ter drugih evropskih in neevropskih dežel. Zaradi tega je število priseljencev v okviru drugih kategorij precej nižje. Posredno priseljevanje v Kanado traja tudi v današnjem

* V prvi skupini je bilo le 23 Slovencev. V Kanadi je bilo to vračanje obravnavano celo v parlamentu. Boleče je bilo dejstvo, da gre veliko ljudi iz dežele ravno v času, ko je Kanada potrebovala delovno silo in kapital, po drugi strani pa v deželo z drugačnim družbeno-ekonomskim sistemom. Omenjeni "holus bolus exodus" (tako so označili ta pojav v parlamentu) je prekinila hladna vojna.

ŠTEVILO PRISELJENCEV
NUMBER OF IMMIGRANTS

PRISeljENCI GLEDE NA :
IMMIGRANTS ACCORDING TO:

- ROJSTNO DEŽELO
COUNTRY OF BIRTH
- . - . - . DRŽAVLJANSTVO
CITIZENSHIP
- ETNIČNI IZVOR
ETHNIC ORIGIN
- DEŽELO ZADNJEGA STALNEGA BIVANJA
COUNTRY OF LAST PERMANENT RESIDENCE

VIR :
SOURCE :

L. KOSINSKI: YUGOSLAVIA AND INTERNATIONAL MIGRATION

Slika 6: Priseljivanje Jugoslovanov v Kanado v obdobju 1946–1975

času. Leta 1977 se jih je od skupnega števila priseljenih Jugoslovancev (1707) 80 % (ali 1367) priselilo v Kanado neposredno iz Jugoslavije; 86 pa preko ZR Nemčije, 49 iz Avstrije, 44 iz Italije, 34 iz Združenih držav Amerike, 32 iz Francije, 32 iz Avstralije, 12 iz Južne Afrike (med njimi smo z anketo ugotovili tudi dve slovenski družini), Argentine itd.

Naše analize so pokazale, da je bila tudi v povojnem priseljevanju v Kanado Slovenija udeležena s 14 %. Ta proporcija smo upoštevali kot nekakšno srednjo vrednost, saj vemo tudi po nekaterih drugih študijah, da je bilo izseljevanje v prvih povojnih letih iz Slovenije relativno intenzivnejše kot v obdobju po gospodarski reformi, ko je Slovenija postala spričo nagle industrializacije in urbanizacije imigracijska dežela za delavce iz drugih jugoslovanskih republik in pokrajin (Gosar A., 1975; Klemenčič V., 1972; Vogelšek D., 1971). Relativno večjo prisotnost Slovencev v zunanjih selitvah v petdesetih letih pa si ob ekonomskih, socialnih in političnih dejavnikih lahko razlagamo še z bližino zahodne meje, ki je pomenila za slovensko mladino vsekakor določen izziv (ob želji za višjim standardom). Ta moment nas je vsekakor vodil k zaključku, da je bil delež Slovencev v izseljevanju v Kanado v prvih povojnih letih višji kot 14 %, v obdobju šestdesetih let pa je padel pod 14 %. Našo hipotezo so potrdila tudi novejša spoznanja in predvsem rezultati ankete. Primerjava med podatki za Slovence in podatki za Jugoslovane je pokazala, da so dosegle selitve iz Slovenije v Kanado največji obseg konec petdesetih let, medtem ko je drugi višek, ki je sledil gospodarski reformi, že precej nižji. Če pa pogledamo potek selitev za Jugoslovane, lahko ugotovimo ravno obratno situacijo.

To relativno zastopanost smo potrdili tudi s podatki prosilcev vstopnih dovoljenj (za leto 1980) za potovanje v Jugoslavijo, zbranih pri Generalnem konzulatu SFRJ v Torontu. Med 4260 Jugoslovani (upoštevane so bile le osebe, ki so se rodile v Jugoslaviji), ki so od 1. januarja pa do 25. julija leta 1980 zaprosili kot državljani Kanade ali dvojni državljani (osebe s kanadskim in jugoslovanskim državljanstvom) za vstop v Jugoslavijo, je bilo natanko 14,0 % Slovencev. Ni večjega vzroka, da bi se ta delež bistveno spreminjal in ga lahko upoštevamo kot ilustrativno potrditev predhodnih izračunov (Tabela 8).

Po vzrokih za izseljevanje iz Slovenije v Kanado ter tudi glede na intenziteto selitvenih tokov, demografsko strukturo, socialno-ekonomsko strukturo in regionalni izvor izseljencev, ločimo tudi v okviru povojnega izseljevanja več faz:

1. *Izseljevanje v obdobju 1945 – 1959.* Izseljevanje v tej prvi fazi, ki se zaključuje nekako v začetku petdesetih let, skoraj v celoti uvrščene v politično emigra-

Tabela 8: *Razporeditev prosilcev potnih dovoljenj za obisk Jugoslavije po republikah*

<i>Republika</i>	<i>Število</i>	<i>%</i>
Bosna in Hercegovina	355	8,3
Črna Gora	41	1,6
Hrvatska	1.519	35,7
Makedonija	508	11,9
Slovenija	598	14,0
Srbija	999	23,5
Neznano	214	5,0
Skupaj	4.260	100,0

Vir: Podatki Generalnega konzulata SFRJ v Torontu.

cijo. Politično emigracijo namreč opredeljujejo politični vzroki in motivi in se deli na migracije: beguncev, izgnancev, brezdomcev, repatriirancev itd. (Klinar P., 1976; 41). V okviru teh skupin najdemo tudi prve povojne priseljence iz Slovenije. Le manjšemu delu slovenske imigracije lahko pripišemo druge vzroke za prihod v Kanado. Prva leta po končani vojni se je večina nahajala v začasnih begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji, posamezniki pa še v kakšni drugi evropski državi (Nemčija, Švica, Španija). Prvobiten popis in prijava slovenskih političnih beguncev za vselitev v Argentino v letih 1946–1947 sta prinesla doslej najpopolnejši seznam begunske skupnosti, ki je štela 12.617 oseb (Rant P., 1956; 217). V povpraševanju po delovni sili so nekatere države (Avstralija, Kanada, Venezuela, ZDA) omogočile samskim osebam hitrejši odhod iz begunskih taborišč pod relativno ugodnimi pogoji, kar je prvotni seznam abonentov za Argentino skrčilo za več kot polovico. Pri tem pa so izbrale samo mlado delovno silo trdnega zdravja. Nad 40 let stari in otroci tako niso prišli v poštev. Prav tako je njihova stroga imigracijska zakonodaja izločila večino intelektualcev. Tako so prvi politični begunci prispeli v Kanado že proti koncu leta 1947. Do konca leta 1951 se jih je priselilo okrog 2.500.

Da se v tej fazi le niso vsi izselili zaradi političnih vzrokov, potrjujejo tudi podatki ankete. Od števila anketiranih, ki so se priselili v Kanado v tej prvi fazi, jih je 76,0 % navedlo, da so se izselili iz Slovenije zaradi političnih razlogov, ostali pa zaradi ekonomskih, osebnih ali družinskih. Z anketo smo ugotovili, da so Slovenci v vseh fazah izseljevanja odhajali največ zaradi ekonomskih razlogov, potem šele sledijo drugi vzroki. Samo v tej fazi je prevladovalo izseljevanje iz političnih nagibov.

Uradnih podatkov o številu povojnih izseljencev nimamo in tudi kanadska

imigracijska služba navaja le podatke za skupino "Yugoslav". Zaradi tega je bilo težko ugotoviti natančno število političnih beguncev iz Slovenije. Kanadska imigracijska statistika je le pri navedbah za fiskalno leto 1948/49 delno upoštevala nacionalni kriterij, saj navaja v svojih poročilih, da se je v tem letu priselilo v Kanado 986 Srbov, 547 Hrvatov in 1580 Jugoslovanov (The Canada Yearbook, 1950). V fiskalnem letu 1949/50 (končuje se z 31. marcem) pa se je priselilo skupaj 1183 beguncev, ki so bili glede na etnični izvor Jugoslovani. Tako je Kanada sprejela od 4. marca 1947 do 31. marca 1951 okrog 4300 Jugoslovanov. Ker ni natančnih specifikacij za Slovence, smo njihovo število ocenili s pomočjo izračuna in neuradnih podatkov. Po naših ocenah se je priselilo v prvem petletnem obdobju po vojni okrog 1500 Slovencev. Če prištejemo še podatke za leto 1951, ko se v glavnem že zaključijo priseljevanje političnih emigrantov, se skupno število giblje okrog 2500. Vsekakor pa ne presega 3000 ali celo 8500, kar trdi slovenska politična emigracija.*

V Kanado so prišli s posredovanjem I.R.O. (Mednarodna begunska organizacija) in so morali najprej pogodbeno delati eno leto na farmah v prerijskih provincah (večja skupina je bila poslana v okolico Lethbridgeja v Alberti), pri železnici, v gozdovih; ženske pa kot hišno strežno osebje. Po preteku enega leta se jih je največ preselilo v Toronto, ki je tako hitro postalo jedro slovenske izseljenske populacije v Kanadi. Sem so postopoma prihajale tudi družine beguncev, ki so ostale v Evropi ali pa v Sloveniji.

2. Izseljevanje v obdobju 1951 – 1960. Obdobje petdesetih let karakterizirajo močnejši imigracijski tokovi v Kanado takoj na začetku, sredi tega obdobja relativno močno upadajo in potem dosežejo višek v letih 1957 in 1958. Leta 1955 je število priseljenih Jugoslovanov znašalo le 1916, višek pa je bil dosežen leta 1957, ko se je priselilo kar 6.665 Jugoslovanov (podatki se nanašajo na priseljence po deželi rojstva). Vzporedno tem tokovom je seveda potekalo tudi priseljevanje Slovencev.

Glede na vzrok se nam v tem obdobju izoblikujeta predvsem dva tipa selitev:

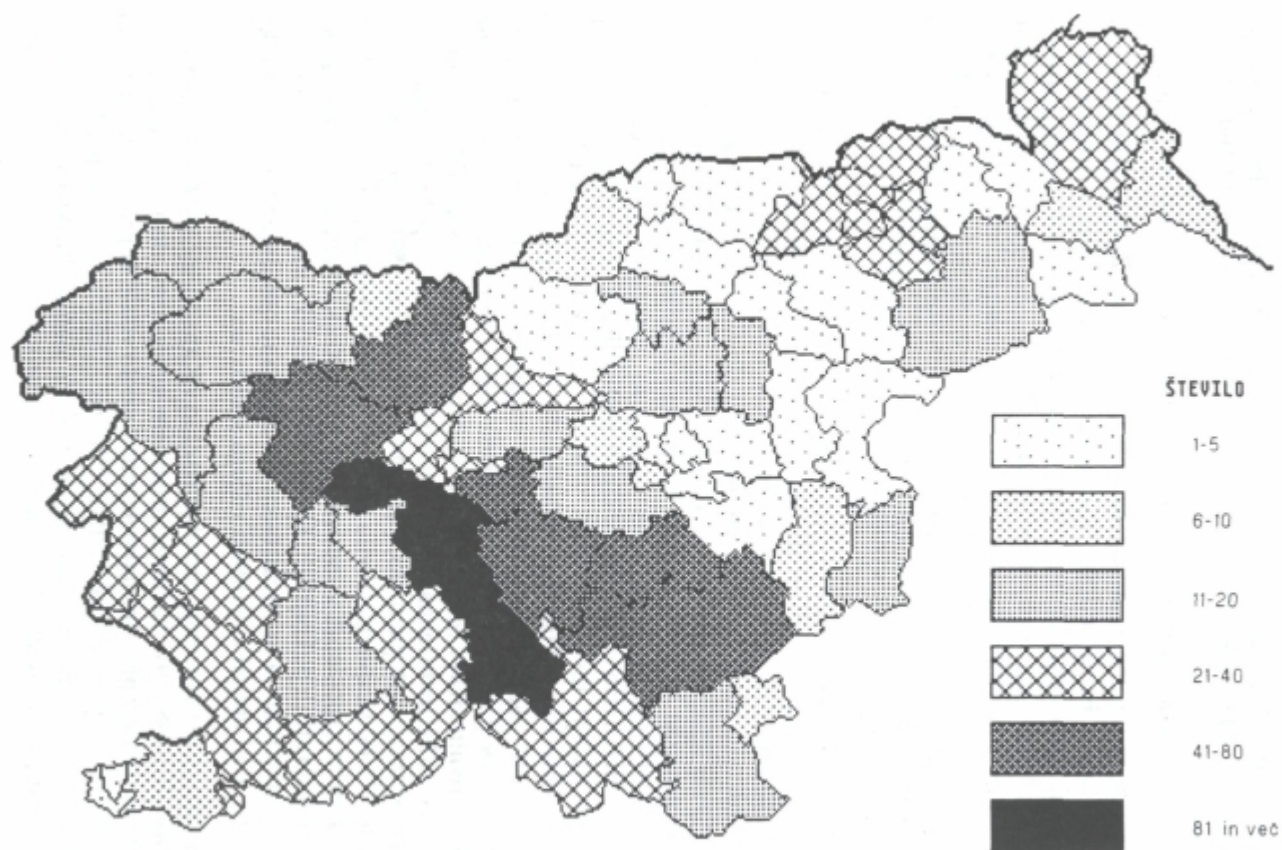
* Razne ocene o številu priseljenih političnih beguncev smo dobili tudi v izseljenskem časopisu ter preko intervjujev s Slovenci, ki so bili v teh tokovih neposredno udeleženi. V časopisu "Jedinstvo" (z dne 8. oktobra 1948) smo zasledili podatek o prvi skupini Slovencev, ki je štela 650 oseb. Jedinstvo je kot jugoslovanski demokratiški časopis začel izhajati v Torontu 15. junija 1948. Združil je tri predhodne časopise jugoslovanskih priseljencev v Kanadi: Edinost, Srbski glasnik in Novosti. Bil je odsev vrednot, ki so izšle iz borbe predvojnih priseljencev v kanadskem delavskem gibanju. V ospredju je bila ideja bratstva in enotnosti južnih Slovanov v Kanadi.

- tip verižnih selitev (političnim beguncem in starejši predvojni ekonomski emigraciji se pridružijo družinski člani, sorodniki in pozneje tudi prijatelji) in
- tip ekonomskih selitev povezanih s skrivnim prehajanjem zaprte meje.

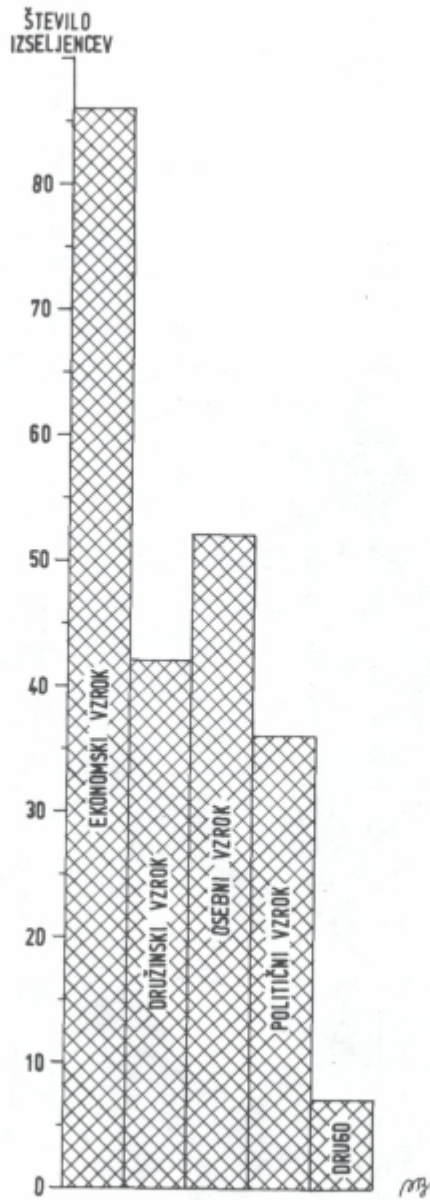
V prvem primeru gre predvsem za združitev družin. Zvezni sekretariat za notranje zadeve FLRJ je leta 1952 namreč odredil svojim organom, da se uredi izseljevanje zakonskih partnerjev, otrok in staršev vseh jugoslovanskih vojnih ujetnikov ter oseb, ki so v času druge svetovne vojne in v času osvobajanja zapustile domovino. Sorodnikom pobeglih oseb pa so prošnjo za pridobivanje potnih listov reševali posamezno. Na ta način se je izoblikoval tip verižnih selitev iz območij, ki so že v predhodnih obdobjih izseljevanja dala največ oseb; to je območje osrednje in jugovzhodne Slovenije ter obmejna območja (Slike 7, 8, 9 in 10).

V drugi tip priseljencev pa sodijo predvsem osebe, ki so prestopale tedaj zaprto mejo skrivoma ter se preko sosednjih dežel izselile v Kanado. Po vzrokih sodijo v poseben tip ekonomskih selitev. Potrebno je namreč upoštevati tudi avanturistični moment pri delu slovenske mladine, ki je videla glavni motiv za izselitev v višjem standardu Zahoda. Velikokrat je bil ta pojav povezan še z begom pred služenjem vojaške službe v enotah JLA. Zametki skrivnega prehajanja zaprte meje so se pojavili že koncem štiridesetih let v nekaterih obmejnih občinah Slovenije. V tem obdobju se ta tip selitev še okrepi ter razširi tudi v notranjost Slovenije, predvsem pa v območja, ki so tudi v klasičnih fazah izseljevanja v tem pogledu prednjačila pred ostalimi. Specifična prostorska situacija ter socialno-ekonomske razmere so tu ponovno prišle do izraza (agrarna prenaseljenost, majhno število delovnih mest v industriji in drugih panogah gospodarskih dejavnosti itd.) Leta 1951 je bilo namreč registriranih v Sloveniji le 162 naselij z industrijo, leta 1961 pa že 233. Delež naselij z nad 2500 zaposlenih pa je znašal le 4 % od skupnega števila naselij z industrijo (leta 1951). V letu 1951 je bilo število zaposlenih v industriji le 190.000 (Klemenčič V., 1980; 278). V izrazito agrarnih pokrajinah, kjer je prebivalstvo v socialno-ekonomskem pogledu zaostajalo za prebivalstvom urbanizirane osrednje Slovenije, si tako prebivalstvo ni moglo zagotoviti višjega standarda.

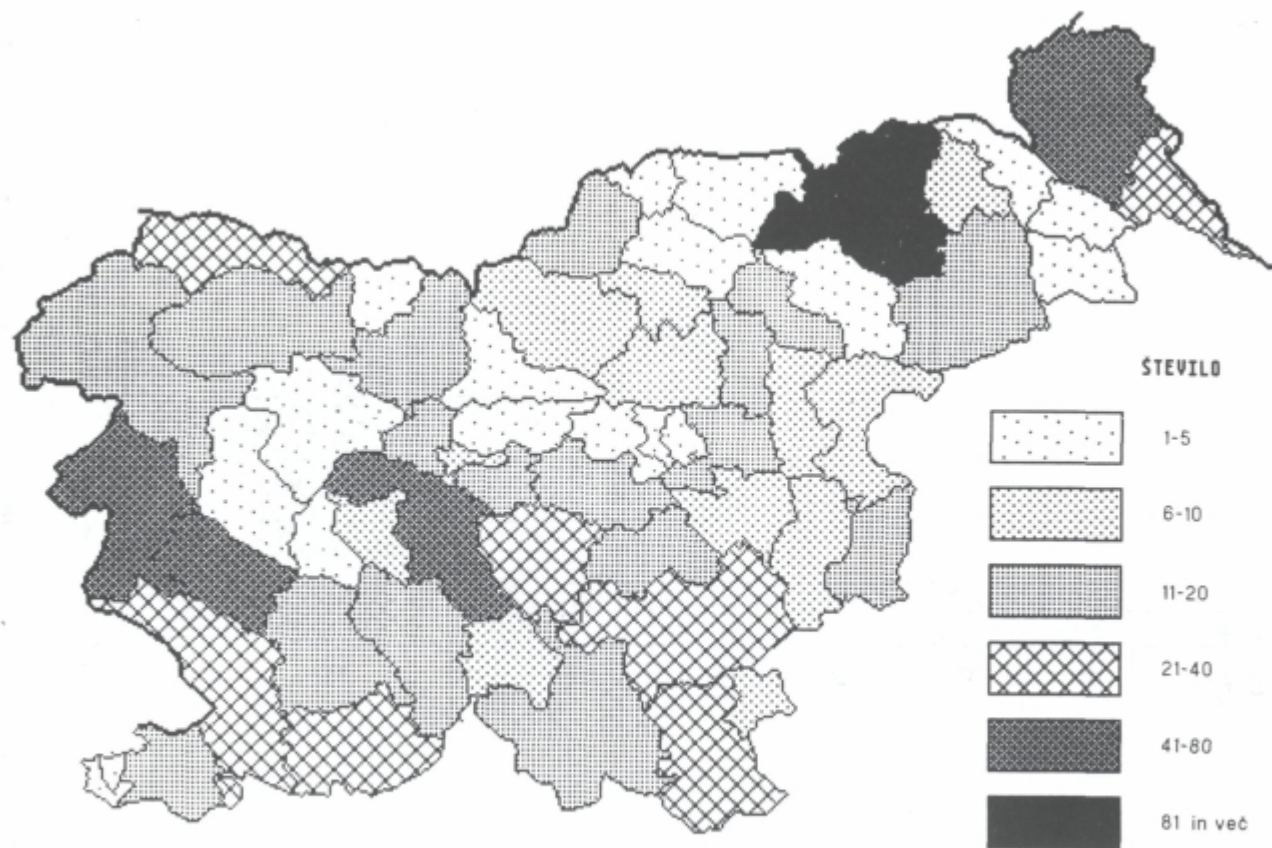
Po naših ocenah se je v tem obdobju izselilo v Kanado več kot 6000 Slovencev (Genorio R., 1980; 9). Važna je predvsem ugotovitev, da je v tem obdobju prav izseljevanje v prekomorske dežele doseglo višek, čeprav je šlo tu zaradi zaprte meje za neregularne selitve. Bližina zahodne meje je predstavljala nekakšen izziv za mlade ljudi, željne višjega standarda, ki ga pač tedanja razvojna stopnja naše družbe ni mogla zagotoviti.

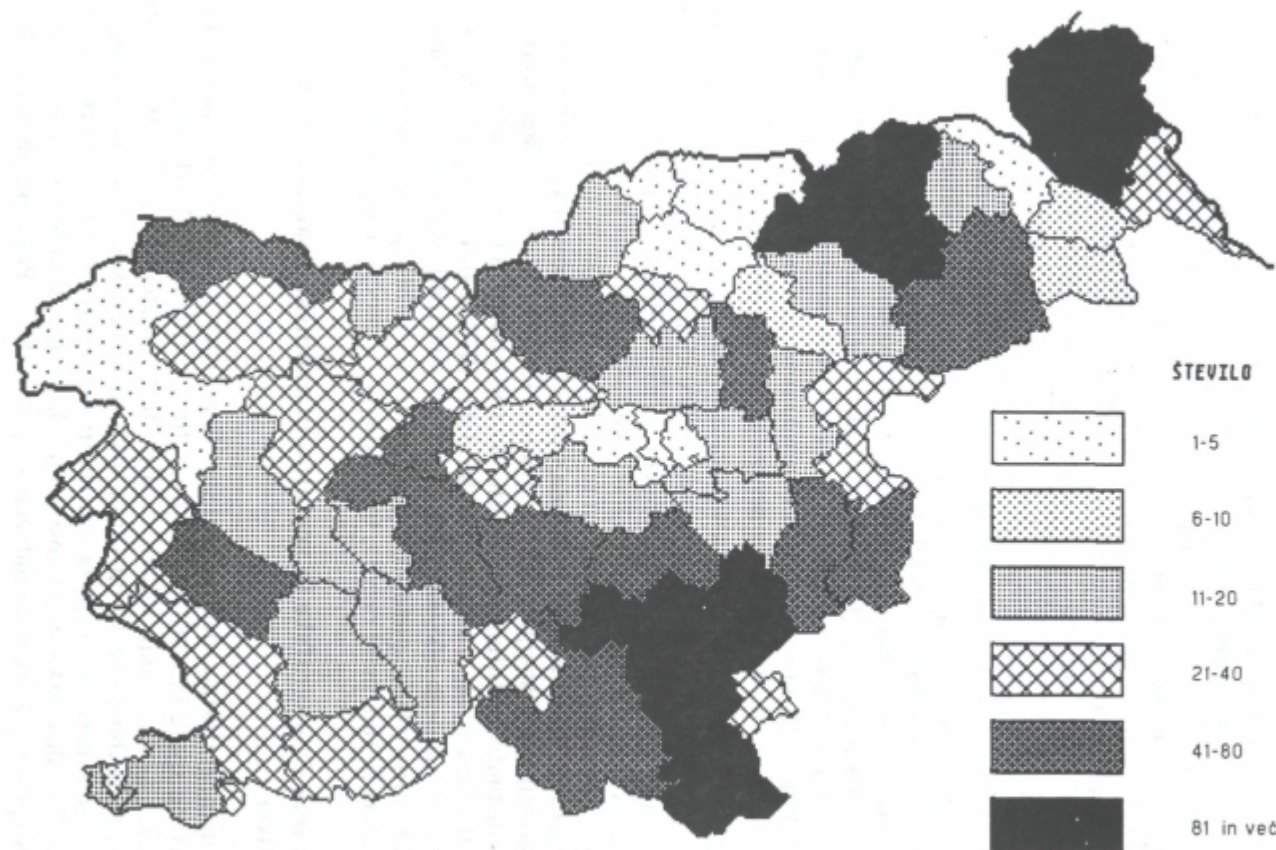
Slika 7: Regionalni izvor slovenskih priseljencev v Kanadi v obdobju 1945 – 1950

Slika 8: Anketirani Slovenci v Kanadi glede na vzrok izselitve iz Slovenije

Slika 9: Regionalni izvor slovenskih priseljencev v Kanadi v obdobju 1951 – 1955

Slika 10: Regionalni izvor slovenskih priseljencev v Kanadi v obdobju 1956–1960

3. *Izseljevanje po letu 1960.* Po letu 1960 je v odnosu do zunanjih selitev prišlo do bistvenih sprememb. Meje so se odprle in prebivalstvo je dobilo možnost, da se po regularni poti vključuje v mednarodne selitvene tokove. Ne glede na to pa je do večjega obsega zunanjih selitev prišlo šele po gospodarski reformi konec šestdesetih let. V zunanje selitve se je še naprej vključevalo tudi slovensko prebivalstvo, vendar je njihov delež stalno padal na račun večjega izseljevanja iz drugih republik. Tokovi ekonomskih selitev so se začeli usmerjati predvsem v dežele Zahodne Evrope; od prekomorskih dežel pa sta še vedno zavzemali pomembno mesto Kanada in Avstralija. Izseljevanje iz Jugoslavije v Kanado je doseglo višek leta 1970, ko se je izselilo 6.841 oseb. Število Slovencev smo ponovno le ocenjevali. Izhajali smo iz predpostavke, da je krivulja priseljevanja za Slovence povsem drugačna. Delež Slovenije v teh tokovih se je zmanjšal in padel pod 10 %. Tudi anketa je potrdila naše domneve, saj smo dobili le neznatno število priseljenih Slovencev po letu 1970. Manjšo relativno zastopanost Slovencev v zunanjih selitvah v obdobju po letu 1960 nam potrjuje tudi popis prebivalstva leta 1971, ki navaja, da je bilo takrat na "začasnem" delu v tujini iz SR Slovenije le 7,2 % vseh delavcev iz Jugoslavije (Baučič I., 1973).

Na osnovi podatkov, ki so nam bili na voljo, ugotavljamo, da je tudi v tej zadnji fazi odhajalo slovensko prebivalstvo v Kanado predvsem iz območij s tradicionalno emigracijo. To nas navezuje na poudarjanje verižnosti selitev in na povezanost s kanadsko imigracijsko zakonodajo ter politiko do priseljencev iz Jugoslavije. Specifičnost te selektivne politike je, da je lahko izven priseljevanja preko poroka prihajala v pretežni meri le delovna sila z višjimi in visokimi kvalifikacijami. Tudi v primeru Kanade si lahko razlagamo relativno in tudi absolutno padanje števila izseljenih v tej zadnji fazi z naglo industrializacijo slovenskega ozemlja. Leta 1978 je število zaposlenih v industriji znašalo že 365.000. Tak razvoj je povzročil značilne posledice v pogledu urbanizacije podeželja, posebno še, ker je zadnja faza industrializacije zajela že tudi manj razvita, tradicionalna območja izseljevanja.

Nekatere demografske in socialno-ekonomske značilnosti ob izselitvi

Med demografskimi značilnostmi smo še posebej izpostavili strukturo izseljencev po spolu in starosti v času izselitve iz Slovenije. Različne študije s področja mednarodnih selitev so si po teh navedbah dokaj enotne. Delež moškega prebivalstva v selitvenih tokovih je ponavadi višji od ženskega, čeprav se ženske odločajo za selitev pri nižji starosti kot moški (Gade O., 1970; 73). Slovenska posebnost pa je, da se je v sodobne selitve v tujino nadpovprečno vključevalo tudi žensko prebivalstvo. Popis prebivalstva 1971

je pokazal, da znaša delež žensk na začasnem delu v tujini kar 40,1 %; torej je precej višji od jugoslovanskega povprečja (31,4 %). Iz manj razvitih republik in pokrajin pa je delež le okrog 20,0 % ali celo nižji (npr.: iz Kosova le 4,7 %); (Baučič I., 1973; Genorio R., 1976; Gosar A., 1975; Vogeltnik D., 1974).

Tudi struktura po starosti kaže na določene posebnosti. Izselsenci iz manj razvitih območij so praviloma mlajši kot tisti iz razvitejših. Tudi popis leta 1971 je potrdil, da je bila prevladujoča skupina začasno zaposlenih v tujini v starostni skupini od 20 do 24 let. Pri tem so najmlajši prihajali prav iz regij, ki so se kasneje vključile v mednarodne selitvene tokove.

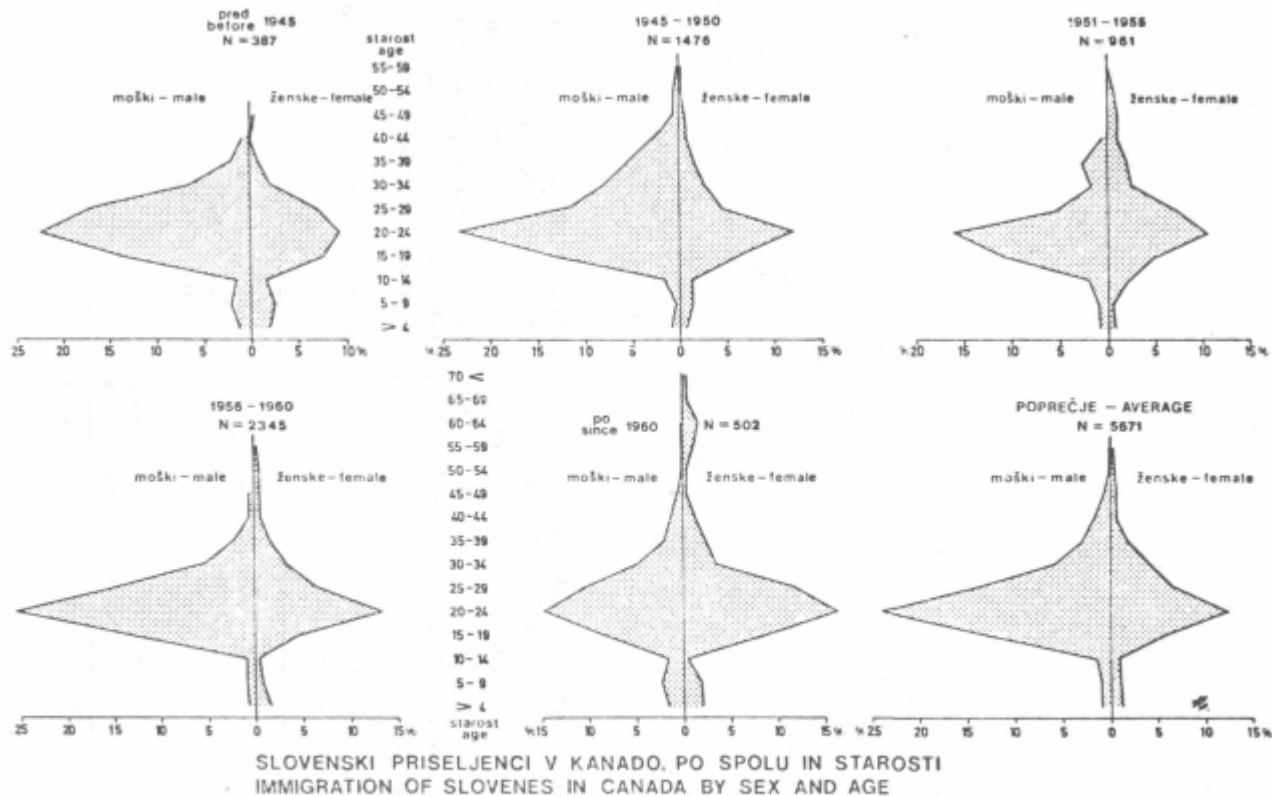
V primeru prekomorskih dežel, ki so sprejele največ našega prebivalstva v klasični fazi izseljevanja pred prvo svetovno vojno in med obema vojnoma (v primeru Slovenije tudi relativno višji delež v prvih dekadah po vojni) pa je bila struktura po spolu in starosti nekoliko drugačna. Dejavniki, ki so vplivali na značilno demografsko strukturo so obstajali v samih območjih izseljevanja; z različnimi selitvenimi ukrepi pa so na te strukture vplivali tudi v imigracijskih deželah. V Kanado se v prvih povojnih letih niso mogle priseljevati osebe, starejše od 45 let, razen v primeru priselitve preko pokrovitelja. Ta pojav je bil značilen pri sprejemanju političnih beguncev, ki so bili v prvi vrsti upoštevanji kot fizična sila za najtežja dela. Tudi v obdobju pred drugo svetovno vojno je Kanada gledala, da so bili priseljsenci predvsem mladi fantje.

V primeru izseljevanja iz Slovenije v Kanado so bile ženske v vseh obdobjih izseljevanja zastopane s 34,7 %. Okrog ene tretjine se je gibal delež žensk vse do začetka šestdesetih, ko je dobilo izseljevanje drugačno vsebino. Najnižji delež žensk je bil v prvem povojnem obdobju, ko se je priseljevala politična emigracija (Tabela 9 in Slika 11). To je bil čas, ko je bila v Kanadi zaželena predvsem mlada, moška delovna sila. Rok o vselitvi pripadajočih

Tabela 9: *Struktura izseljencev po spolu po posameznih obdobjih izseljevanja (N = 5671)*

<i>Obdobje</i>	<i>Skupaj</i>	<i>%</i>	<i>Moški</i>	<i>%</i>	<i>Ženske</i>	<i>%</i>
pred 1946	387	100,0	260	67,2	127	32,8
1946-1950	1.476	100,0	1.015	68,8	461	31,2
1951-1955	961	100,0	645	67,1	316	32,9
1956-1960	2.345	100,0	1.544	65,8	801	34,2
po 1960	502	100,0	240	47,8	262	52,2
Skupaj	5.671	100,0	3.704	65,3	1.967	34,7

Vir: Podatki RSNZ

Slika 11: Slovenci v Kanadi glede na spol in starost v času izselitve iz Slovenije

družinskih članov je bil sicer leta 1948 s Family Allowance Act skrajšan s treh let na eno leto, vendar je ta moment kljub temu vplival, da so se koncem štiridesetih let priseljevali pretežno moški.

Medtem ko se je delež žensk v petdesetih letih gibal v povprečnih okvirih za to deželo, je po letu 1960 postal bistveno višji, saj je kar polovico izseljenske populacije v tem času odpadla na ženske. To si prav lahko razlagamo s "sponzorno" oziroma verižno imigracijo, ki je v primeru izseljevanja Slovencev vseskozi po letu 1952 igrala važno vlogo. Tudi anketa je potrdila omenjeni značaj izseljevanja. Izseljenci so se po prihodu ekonomsko ustalili ter povabili k sebi svoje starše, dekleta ali prijatelje. Za mnoge Slovence je bilo značilno, da so si poiskali svojo zakonsko družico v času obiska ali daljšega dopusta v Sloveniji, znaten del pa tudi preko časopisov. Glede na prevlado mladih moških, ki so se v petdesetih letih v velikem števil izseljevali iz Slovenije v Kanado in ob upoštevanju, da med prvo generacijo prevladuje želja po zakonski družici iste etničnosti, je vredno upoštevati pri tolmačenju strukture izseljencev po spolu v tem obdobju tudi omenjena faktorja. Po drugi strani pa so se v sodobne tokove izseljevanja v to deželo vključevale v posameznih primerih tudi cele družine skupaj.

Struktura po starosti pokaže izredno mladost naših emigrantov v času izseljevanja iz Slovenije (Tabela 10). Ta struktura je za nas zelo neugodna, bila pa je vsekakor ugodna za Kanado. V vseh fazah izseljevanja je bilo kar tri četrtine oseb v starostni skupini 15–29 let; v starostni skupini 30–44 let pa 15,9 % izseljencev, medtem ko je delež v starostni skupini 45–59 let znašal le še 2 %. Prav tako smo izračunali zelo nizek delež otrok.

V prvem petletnem obdobju po drugi svetovni vojni je bil nekoliko višji le delež izseljencev v starostni skupini 30–44 let (21 %), in sicer pri moškem spolu. Vsekakor pride do izraza kanadski imigracijski ukrep, ki je omogočal predvsem priseljevanje moške delovne sile za fizična dela na farmah, v gozdovih, pri železnici itd.

V petdesetih letih je prišlo do še večjega izseljevanja mladega prebivalstva. To je še posebej značilno za obdobje 1956–60, ko je znašal delež izseljencev v starostni skupini 15–29 let skoraj 80 %, v predhodnem obdobju pa je bil le malenkost nižji, kar gre na račun izseljevanja družin in sorodnikov politične emigracije po letu 1952. V starostni piramidi za obdobje 1951–55 je tako opazen večji delež žensk v višjih starostnih skupinah, medtem ko starostna piramida za obdobje 1956–60 izredno plastično pokaže v izseljevanju preko meja močno zastopanost slovenske mladine.

Nekatere empirične študije so potrdile hipotezo, da je selitev proces, ki sledi spremembi socialnega statusa (Klinar P., 1976; Schaffer F., 1968; Wolpert J.,

Tabela 10: Struktura izseljencev po starosti v posameznih obdobjih izseljevanja ($N = 5571$)

Obdobje	Skupaj %		Starostne skupine									
			0-14		15-29		30-44		45-56		60 in več	
			Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
pred 1946	387	100,0	41	10,6	298	77,0	47	12,1	1	0,3	0	0,0
1946-1950	1.476	100,0	88	6,0	1.046	70,9	312	21,1	30	2,0	0	0,0
1951-1955	961	100,0	73	7,6	721	75,0	145	15,1	22	2,3	0	0,0
1956-1960	2.345	100,0	121	5,2	1.856	79,1	321	13,7	46	1,9	1	0,1
po 1960	502	100,0	48	9,6	353	70,3	75	14,9	13	2,6	13	2,6
Skupaj	5.671	100,0	371	6,5	4.274	75,4	900	15,9	112	2,0	14	0,2

1966). Ta vidik nas navaja k zaključku, da je prostorska mobilnost povezana s socialno in ekonomsko mobilnostjo; pojavi so v korelaciji.

Omenjeno lahko zasledimo tudi pri slovenskih izseljencih. Medtem ko je ekonomska nujnost zaradi nerešenih eksistenčnih pblemov predvsem značilnost obdobja klasičnega izseljevanja, je v novejšem času prisotna v ospredju želja po višjem standardu. Prisotni pa so lahko še politični motivi; socialna tradicija, ko so družine ali prijatelji v izseljevanju določena atraktivna sila privlačevanja za tiste, ki so ostali. Neodvisno od motiva sodijo socialne in ekonomske karakteristike izseljencev med temeljne komponente njihovega sedanjega položaja v imigracijski družbi in prostoru, hkrati pa so v določeni zvezi z delovanjem in prostorskim ravnanjem izseljenca v novem geografskem okolju.

S spremembo geografskega in socialnega okolja se ponavadi spremeni socialni status izseljenca. Priseljenci so lahko pri tem omejeni, če imajo v povprečju nižjo izobrazbo ali kvalifikacijo. Sorazmerno s stopnjo doseženega znanja oziroma kvalifikacij se spreminjajo tudi akcijski radij posameznika ali socialne skupine prebivalstva v prostoru. Odnos do geografskega okolja in učinki človekovega delovanja v prostoru preko temeljnih funkcij ljudskega obstoja: bivanje, delo, oskrba, prosti čas so pač spremljajoči dejavniki socialnih in ekonomskih procesov v neki družbi, prostoru in času.

Med pomembne dejavnike mobilnosti sodi vsekakor izobrazba potencialnih izseljencev. Ker nam uradne statistike niso postregle s podatki za Slovence, smo pri analizi uporabljali podatke iz ankete. V okviru našega vzorca je bila najmočnejša kategorija izseljencev z dokončano poklicno šolo (40,4 %); s srednjo šolo (gimnazija, tehnične šole, medicinska itd.) jih je 10,5 % ter z višjo in visoko šolo kar 9,2 %. Ob tem visokem deležu je potrebno upoštevati, da se jih je kar 27,2 % dodatno šolalo v Kanadi oziroma je tu njihovo izobraževanje potekalo v celoti. Petina anketirancev pa ni dokončala osnovne šole (Tabela 11).

Pri osebah, ki so se izseljevale v Kanado v prvi fazi po drugi svetovni vojni je še vedno nekoliko višji delež z nedokončano osnovno šolo (36,0 %). Tudi ta pokazatelj nam potrjuje predhodna razglabljanja o kanadski imigracijski politiki; iz vrst političnih emigrantov so se lahko priseljevali v Kanado le fizično močnejši, iz vrst intelektualcev pa le tisti, za katere je imigracijski uradnik sodil, da bodo zmožni prenašati večje telesne napore. Ta izbor so opravljali kanadski uradniki že v begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji.

V naslednjih obdobjih izseljevanja pa je že opazno naraščanje števila izseljencev s končano poklicno šolo. Omenjeno značilnost lahko povezujemo z

Tabela 11: *Dokončana šola izseljencev*

<i>Šola</i>	<i>Število</i>	<i>%</i>
Nedokončana OŠ	46	20,2
Dokončana OŠ	45	19,7
Poklicna šola	92	40,4
Srednja	24	10,5
Višja in visoka	21	9,2
Skupaj	228	100,0

VIR: Anketa "Slovinci v Kanadi".

naraščanjem ekonomskega izseljevanja v petdesetih letih, ko se je vključevala v zunanje selitvene tokove predvsem mladina, ki je doma že končala šolanje. Da obstaja določena stopnja povezanosti med strukturo izseljencev po izobrazbi in posameznimi obdobji izseljevanja, nam potrjuje tudi kontigenčni koeficient ($C = 0,5$). Ugotovili smo tudi visoko stopnjo povezanosti med izseljenci z dokončano šolo in poklicno strukturo izseljencev ($C = 0,78$) pred odhodom v tujino. Med strukturo izseljencev po izobrazbi in sedanjim poklicem izseljencev v Kanadi pa je nekoliko nižja stopnja povezanosti ($C = 0,59$).

Največ izseljencev z nedokončano osnovno šolo izhaja iz notranjsko-dolenjske regije; kar 50,0 % vseh anketiranih nosilcev gospodinjstev z nedokončano šolo izhaja iz tega območja Slovenije. Med vsemi izseljenci iz Dolenjske pa so zastopani nosilci gospodinjstev z nedokončano osnovno šolo z nadpovprečnim deležem (32,4 %).

Še boljšo sliko o socialno-ekonomskem položaju izseljencev v času izselitve iz Slovenije nam pokaže njihova poklicna struktura. Značilnost vseh faz po drugi svetovni vojni je prevlada izseljevanja kvalificiranih delavcev in kmetov; skupaj tvorijo več kot polovico izseljenske populacije (Tabela 12). Tej skupini sledijo nekvalificirani delavci (15,8 %), kar 13,1 % oseb pa je bilo v času izselitve učencev, dijakov ali študentov. Poklice z višjo ali visoko izobrazbo pa je opravljalo 5,9 % izseljencev.

Kmečki poklic je še prevladoval med izseljenci, ki so zapustili Slovenijo v obdobju 1945 – 1950 (52,0 %). V poznejših obdobjih izseljevanja pa je zavzemal vse nižji relativni delež; naraščal pa je delež izseljencev z višjimi kvalifikacijami, od 34,4 % v obdobju 1951 – 1955 na 63,4 % v obdobju 1966 – 1970. Tudi s temi podatki lahko potrdimo značaj kanadske imigracijske politike, ki je s svojimi selektivnimi ukrepi bistveno vplivala tudi na kvalifikacijsko strukturo priseljencev iz Slovenije. Najprej so bili zaželeni le far-

Tabela 12: *Poklic izseljencev v domovini*

<i>Poklic</i>	<i>Število</i>	<i>%</i>
Kmet	45	20,3
NKV delavec	35	15,8
KV delavec	86	38,7
Obrtnik	2	0,9
Uslužbenec z nižjo izobrazbo	12	5,4
Uslužbenec z višjo in visoko izobrazbo	13	5,9
Drugo	29	13,1
Skupaj	212	100,0

VIR: Anketa Slovenci v Kanadi.

marji; po letu 1950, ko pride do sprememb v kanadskem razvoju in tudi politike, pa so bili izven "sponsornih" kategorij (priseljenci brez poroka) zaželeni predvsem kvalificirani kadri (Genorio R., 1980; Tomović V., 1980). Izseljenci s kmečkimi poklici so izhajali predvsem iz Bele Krajine in notranjsko-dolenjske regije; kvalificirani kadri pa iz obmejnih občin Primorske in Štajerske. Kvalificirani delavci so se usmerili predvsem v Hamilton in Toronto, kjer so se zaposlili v industriji. Kar 57,8 % izseljencev – kmetov pa se je osredotočilo v farmerskem območju niagarske regije. Od teh jih je le malo ostalo v kmetijstvu, ukvarjajo pa se s sadjarstvom in vinogradništvom.

Pri Srbih v Kanadi pa je Tomović ugotovil (1980) 23,3 % izseljencev z dokončano osnovno šolo. Po drugi strani pa je izredno visok delež izseljencev s srednjo, višjo ali visoko izobrazbo. Visok delež lahko deloma potrdimo s primerjavo "bega možganov" iz posameznih republik. V primerih južnih republik je bil v letih po gospodarski reformi močnejši kot v SR Sloveniji (mišljen je kanadski primer); še posebej pri izseljevanju v prekomorske dežele. Tomović je ugotovil, da je kar 67,3 % od 279 diplomiranih inženirjev v Ontariu prišlo v Kanado po letu 1961. Večji del od teh jih je diplomiralo na Univerzi v Beogradu, nato sledi število diplomantov Univerze v Zagrebu in Univerze v Ljubljani. Ob upoštevanju skupnega števila diplomiranih inženirjev, ki so se v obdobju od 1929 do 1978 priselili v Ontario, jih je 42,3 % končalo šolanje v Zagrebu, 39,5 % v Beogradu ter le 6,0 % v Ljubljani (Tabela 13). Tako velik odliv naših izobražencev v tujino pomeni za našo družbo problem, ki je vreden posebnega ekonomskega in družbenopolitičnega obravnavanja. Izguba kadrov z visokimi kvalifikacijami je vsekakor velika škoda, saj ni verjeti, da se bodo ti kadri sploh vračali v domovino

(razen v redkih primerih). Tudi med Slovenci v Kanadi jih le malo razmišlja o vrnitvi.

Tabela 13: *Jugoslovanski inženirji v provinci Ontario po kraju diplomiranja od leta 1929 do 1978*

<i>Kraj diplomiranja</i>	<i>Skupaj</i>	<i>%</i>	<i>1929-1940</i>	<i>1941-1950</i>	<i>1951-1960</i>	<i>1961-1971</i>	<i>1971-1978</i>	<i>Neznano</i>
Beograd	110	39,5	9	1	9	72	19	-
Ljubljana	17	6,0	1	4	3	8	1	-
Sarajevo	3	1,0	-	-	-	3	-	-
Zagreb	118	42,3	4	1	29	78	6	-
Neznano	31	11,2	-	-	-	-	-	31
Skupaj	279	100,0	14	6	41	161	26	31

Vir: Tomović V.: The Changing Pattern of Yugoslav Emigration to the U.S.A. and Canada – A case of Professionals, Referat, Tallahassee (Florida), 13 – 14 november 1980.

Ocena današnjega števila Slovencev v Kanadi

Zaradi neustreznih statističnih podatkov je ugotavljanje današnjega števila slovenskih izseljencev v Kanadi poseben problem. To nam dovolj nazorno kažejo že podatki uradnih popisov prebivalstva. Popisna statistika namreč posreduje v okviru nekaterih statističnih opredelitev ("Population by Ethnic Origin"; "Population by Language Most Often Spoken at Home"; "Population by Mother Tongue") tudi podatke za Slovence, in sicer prvič za leto 1971 in leto 1976, ko sta bila izvedena redni oziroma izredni popis prebivalstva. Še posebej je zanimiva kategorija, ki se nanaša na prebivalstvo po maternem jeziku, ker nam posreduje tudi podatke za Srbe in Hrvate v Kanadi.*

Po popisu prebivalstva leta 1971 je bilo v Kanadi glede na materni jezik 6.415 Slovencev (glede na etnični izvor pa 7.305), 20.860 Hrvatov, 5.225 Srbov in 41.690 Jugoslovanov.** Podatki vmesnega popisa leta 1976 pa kažejo, da je bilo v okviru omenjene kategorije le 4.785 Slovencev, 20.390 Hrvatov, 3.855 Srbov in kar 48.535 Jugoslovanov. V primerjavi s predhodnim popisom se je število Slovencev "zmanjšalo" za 25,4 %, število Jugoslovanov pa povečalo za 16,4 % (Tabela 14). Podrobne diskusije o rezultatih popisa na tem mestu niso potrebne. Popisni podatki so potrdili sledeče:

- vprašanja, ki se nanašajo na etične oziroma jezikovne značilnosti kanadskega prebivalstva, so metodološko nedodelana;
- pri vprašanjih, ki se nanašajo na etnično poreklo, se dobršen del popula-

Tabela 14: Naši izseljenci v Kanadi glede na materni jezik leta 1971 in leta 1976

	1971		1976		Indeks
	Št.	%	Št.	%	
Hrvati	20.860	28,1	20.390	26,3	97,7
Slovenci	6.415	8,7	4.785	6,2	74,6
Srbi	5.225	7,0	3.855	5,0	73,8
Jugoslovani	41.690	56,2	48.535	62,5	116,4
Skupaj	74.190	100,0	77.575	100,0	104,6

VIR: Census of Canada 1971, Catalogue 92-725 (Bulletin 1.3–4), Ottawa 1973.
Census of Canada 1976, Catalogue 92-821 (Bulletin 2.2), Ottawa 1978.

* Kot materni jezik se upošteva občevalni jezik posameznika v zgodnji mladosti (prvi občevalni jezik), ki je hkrati še vedno razumljiv.

** Niso se izrekli drugače.

- cije ne istoveti pravilno (Tomović navaja, da pojmujejo to za poseg v privatno življenje);
- popisovalci niso dobro poučeni o tehnični problematiki in političnih razmerah v deželah izseljevanja;
- popis ne daje pravega vpogleda v drugo in tretjo generacijo.

Dodatne obrazložitve teh podatkov niso potrebne. Vsekakor nam kot taki ne služijo preveč pri natančnem ocenjevanju številčnosti slovenskih priseljencev v Kanadi in njihovih potomcev.

Ker nam uradni popisni podatki ne dajejo realne ocene števila Slovencev v Kanadi, smo prišli do ocene o številu Slovencev v vseh generacijah oziromah o številu Kanadčanov slovenskega porekla s pomočjo preproste demografske analize. Številu priseljenih Jugoslovanov (uporabili smo podatke, ki se nanašajo na priseljence po deželi rojstva) smo prišteli naravni prirastek prebivalstva.* Od izračunane vrednosti za leto 1977 smo odšteli vrednost v višini 14 %. Po naših dosedanjih analizah je to nekakšen povprečen delež Slovenije v okviru izseljevanja iz Jugoslavije v Kanado v vseh obdobjih.

Tako smo ugotovili, da prebiva danes v Kanadi okrog 25.000 slovenskih izseljencev in njihovih potomcev. Naši izračuni so se namreč gibal med 23.000 in 27.000. Različni izračuni so posledica različnih izhodišč pri računanju. V prvem primeru, ko je bilo izhodišče za računanje naravnega prirastka stanje iz leta 1941 (popisni podatek, ki se je nanašal na Jugoslovane glede na etnični izvor, smo generalizirali na stanje 31. decembra istega leta), smo dobili izračun, da v Kanadi prebiva 22.959 Slovencev in njihovih potomcev. V drugem primeru, ko je bilo izhodišče stanje iz leta 1921, smo dobili izračun 25.939.

Hkrati smo ugotovili, da Jugoslovani v Kanadi ne presegajo števila 190.000 (zgornja ocena je znašala 185.281, spodnja pa 163.993). S tem se približamo tudi Telišmenovi trditvi (1978; 140), da je bilo konec leta 1970 v Kanadi približno 150.000 Jugoslovanov. Številke oziroma ocene, ki se gibljejo okrog 300.000 ali več, so neznanstvene in nesprejemljive, saj so brez analize ustreznih podatkov oziroma stanja v izseljenstvu.

* V primeru, ko je bilo izhodišče za demografsko analizo število prebivalstva glede na etnični izvor ob popisu kanadskega prebivalstva leta 1921, smo računali naravni prirastek po sledečih stopnjah: 14 % za obdobje 1922–1930; 10,6 % za obdobje 1931–1940; 15 % za obdobje 1941–1950; 8 % za obdobje 1951–1960; 15,5 % za obdobje 1961–1965 ter 10,0 % za obdobje 1966–1977.

Geografska razporeditev izseljencev v Kanadi

Geografsko razporeditev slovenskih izseljencev oziroma naselbin v Kanadi smo analizirali s pomočjo uradnih kanadskih statističnih podatkov in s pomočjo neuradnih podatkov. Čeprav pri tem nismo dobili realnih absolutnih vrednosti za posamezne province, metropolitanska območja ali popisne okoliše, smo vsaj v relativnem pogledu ugotovili glavne poteze v načinu poselitve Slovencev v Kanadi. Tako smo ugotovili, da je leta 1976 prebivalo okrog 80 % Slovencev (glede na materni jezik) v provinci Ontario, 6,2 % v Quebecu, 5,3 % v British Columbiji, 3,6 % v Alberti, 3,0 % v Manitobi itd. (Tabela 15). Ti podatki očitno kažejo, da je za Slovence najprivlačnejša provinca Ontario, ki je tudi gospodarsko najbolj razvita; ob prevladujočem anglosaksonskem elementu pa je tudi etnično najbolj raznolika.

Zanimiva je tudi primerjava deleža Slovencev po posameznih provincah z deležem Jugoslovancev in deležem vsega kanadskega prebivalstva.

Tabela 15: *Delež Slovencev, Jugoslovancev in Kanadčancev po posameznih provincah leta 1976¹ (v %)*

	<i>Slovenci</i>	<i>Jugoslovanci</i>	<i>Kanadčani</i>
Newfoundland	0,1	0,05	2,4
Prince Edward Island	0,0	0,05	0,5
Nova Scotia	0,4	0,3	3,6
New Brunswick	0,1	0,05	2,9
Quebec	6,2	5,45	27,1
Ontario	80,8	74,1	36,0
Manitoba	3,0	2,7	4,5
Saskatchewan	0,4	0,9	4,0
Alberta	3,6	5,3	8,0
British Columbia	5,3	10,9	10,7
Yukon	0,1	0,1	0,1
Northwest Territories	0,0	0,2	0,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0

VIR: Census of Canada 1976, Catalogue 92-821 (Bulletin 2.2), Ottawa.

¹ Podatki se nanašajo na prebivalstvo po maternem jeziku.

Pokaže se, da je od skoraj 23 milijonov Kanadčancev le dobra tretjina prebivala v Ontariju, 27,1 % pa v provinci Quebec, kjer ima večino francosko govoreče prebivalstvo. Razlika med našimi priseljenci in kanadskim prebivalstvom v celoti je torej očitna. V provinci z največ kanadskega prebivalstva

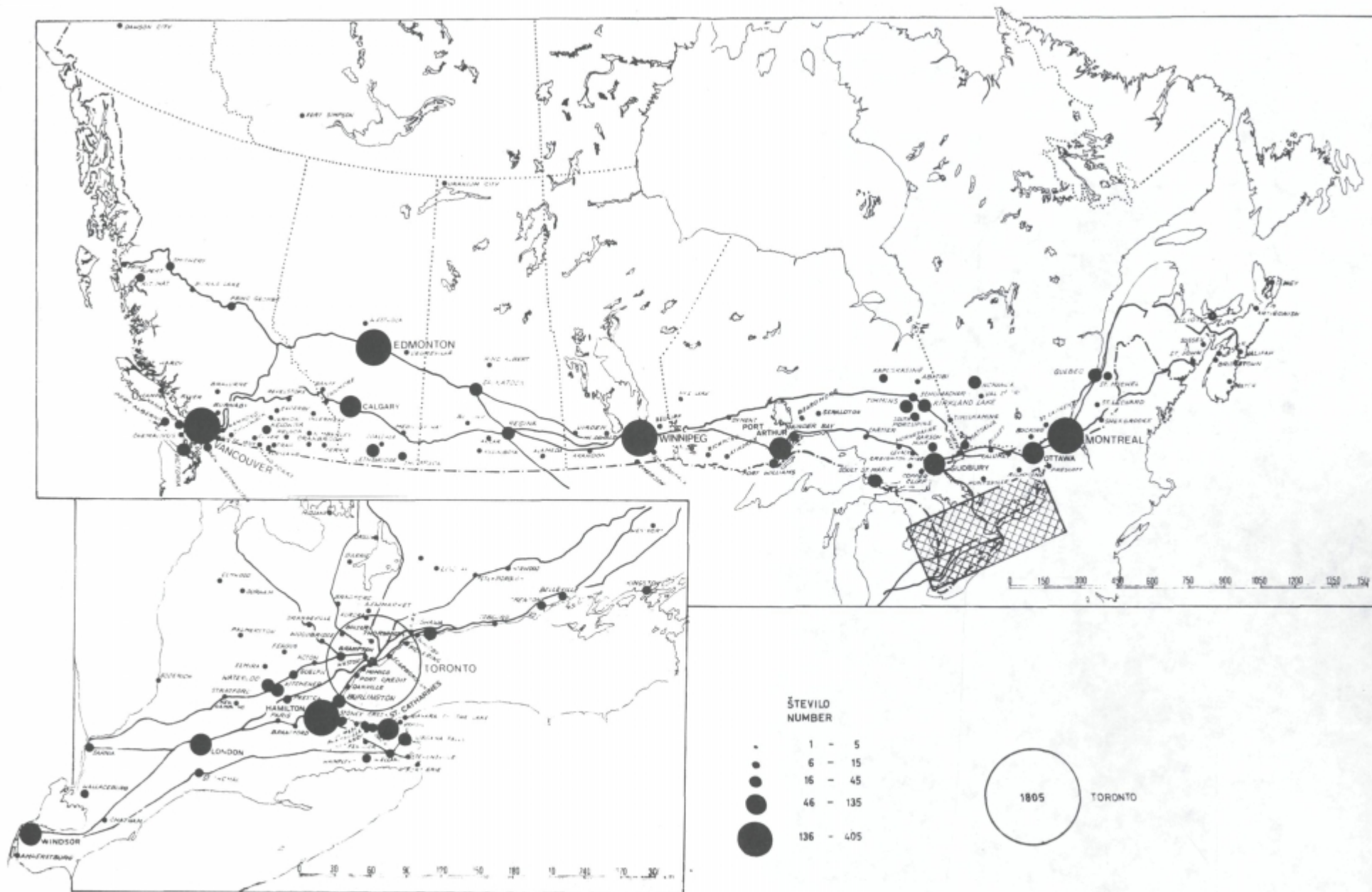
so odstopanja od povprečnega stanja največja, delež Slovencev oziroma Jugoslovanov je več kot dvakrat večji od kanadskega. V vseh ostalih provincah je delež Slovencev in Jugoslovanov manjši. Več je le še Jugoslovanov v najzahodnejši kanadski provinci (British Columbia), kar gre predvsem na račun relativno višje koncentracije Hrvatov. Tudi ti podatki nam potrjujejo predhodno ugotovitev, da je povojno priseljevanje v Kanado precej prispevalo k regionalni razporeditvi kanadskega prebivalstva. Priseljenci so se usmerili v industrijsko najaktivnejše predele dežele.

Tudi analiza razporeditve Slovencev (glede na materni jezik) po metropolitanskih središčih nam je samo potrdila, da prebiva največ naših rojakov v provinci Ontario. Podatki o Slovencih v metropolitanskih središčih, ki nam jih je posebej posredovala kanadska statistična služba (v uradnih publikacijah zasledimo v okviru "popisnih metropolitanskih območjih" le podatke za Jugoslovane), so pokazali, da prebiva kar 59,4 % Slovencev v Torontu (Tabela 16). Relativni delež ne preseneča toliko kot nizka absolutna vrednost. Če se povrnemo k oceni o realnem številu Slovencev v vseh generacijah, lahko potrdimo, da živi v Torontu okrog polovica rojakov. Glede na predhodne izračune bi to pomenilo nekaj nad 10.000 slovenskih Kanadčanov.* V priloženi tabeli je delež nekoliko večji, ker so upoštevani le Slovenci v metropolitanskih območjih.

Razporeditev posameznih naselbinskih jeder smo ugotavljali tudi s pomočjo neuradnih podatkov izseljenskih institucij in Generalnega konzulata SFRJ v Torontu. Ti so služili tudi kot osnova pri pregledu koncentracije po posameznih naselbinah (Slika 12). S pomočjo omenjenih smo ugotovili 256 naselij s slovenskimi izseljenci širom Kanade; predvidevamo, da jih je več kot 300, kar so potrdile tudi novejšje analize neuradnih podatkov. Tudi analiza teh podatkov je potrdila največjo koncentracijo izseljencev v Torontu (Genorio R., 1979; 81).

Pregled naselbin s slovenskimi izseljenci nam pokaže, da so predvojne naselbine Slovencev v relativnem in absolutnem pogledu zaostale za številom izseljencev v metropolitanskih območjih južnega Ontarija. V tem pogledu velja omeniti predvsem rudarska mesta severnega Ontaria, Quebeca, Alberta in British Columbij. Najočitnejši primer pa je predvojni center Slovencev v Kanadi – Kirkland Lake. Prva generacija počasi izumira, druga pa se je preselila v mesta na jugu Ontarija, medtem ko so se povojni slovenski

* V toku raziskovalnega dela na omenjeni problematiki smo samo za širše območje Toronta zbrali več kot 2000 naslovov nosilcev slovenskih gospodinjstev. To nam tudi potrjuje, kako majhen delež slovenske populacije je stvarno zajet v podatkih uradnih popisov prebivalstva.

Slika 12: Naselbine slovenskih gospodinjstev v Kanadi leta 1979

Tabela 16: *Prebivalstvo po maternem jeziku – Slovenci – v metropolitanskih območjih leta 1976*

<i>Metropolitansko območje</i>	<i>Provinca</i>	<i>Število</i>	<i>%</i>
Toronto	Ontario	2.505	59,4
Hamilton	Ontario	300	7,1
Montreal	Quebec	210	5,0
St. Catarines-Niagara	Ontario	180	4,3
Vancouver	British Columbia	150	3,6
Winnipeg	Manitoba	125	3,0
Windsor	Ontario	120	2,8
London	Ontario	100	2,4
Ottawa-Hull	Ontario; Quebec	95	2,2
Kitchener	Ontario	70	1,7
Sudbury	Ontario	65	1,5
Edmonton	Alberta	55	1,3
Oshawa	Ontario	55	1,3
Calgary	Alberta	45	1,1
Thunder Bay	Ontario	45	1,1
Guelph	Ontario	25	0,6
Sault St. Marie	Ontario	20	0,5
Victoria	British Columbia	15	0,3
Quebec	Quebec	10	0,2
Sarnia	Ontario	10	0,2
Halifax	Nova Scotia	5	0,1
Regina	Saskatchewan	5	0,1
Saskatoon	Saskatchewan	5	0,1
Skupaj	Kanada	4.205	100,0

VIR: Census of Canada 1976, Ottawa 1979.

priseljenci v Kanadi večinoma izognili teh naselij. V specifičnih razmerah socialnega in ekonomskega razvoja se je novejša imigracija v pogledu socialne in prostorske mobilnosti veliko bolj približala ali celo izenačila s pripadniki nakdaj privilegiranih etničnih skupnosti ter se je ustalila v najbolj urbaniziranih predelih dežele. Jedro izseljenske populacije je tako v področju tako imenovane "zlate podkve", ki je demografsko in gospodarsko najrazvitejši del Kanade. V primerjavi s predvojno koncentracijo naselbin je današnje jedro v območju, ki družbeno-ekonomsko in prirodno-geografsko najbolj ustreza našim rojakom (Genorio R., 1979; 51).

Demografska in socialno-ekonomska obeležja slovenskih priseljencev v južnem Ontariu

Pri analizi demografskih značilnosti Slovencev v Kanadi smo izhajali iz rezultatov ankete. V našem vzorcu smo imeli vključenih 919 oseb prve, druge, tretje generacije ter 45 pripadnikov-pripadnic druge etničnosti, ki so v zakonu s Slovencem ali Slovenko (Slika 13). Ugotovili smo, da je razmerje med prvo in drugo generacijo 1,1:1 v korist prve generacije. V starostni piramidi je vsekakor potrebno upoštevati malenkostni primanjkljaj pripadnikov tretje generacije (posebno v nižjih starostnih skupinah), kar je tudi posledica metodološke zasnove ankete.

Starostna skupina nam prikazuje, da je prva generacija še vedno najbolj prisotna v starostnih skupinah nad 30 let; torej tvori najaktivnejši del populacije. Iz tega lahko sklepamo, da je prav prva generacija še vedno najdinamičnejši del v slovenski etnični skupnosti v Kanadi in je nosilka ekonomskega, političnega in kulturnega življenja v skupnosti; hkrati pa je močan dejavnik v (ne)povezovanju z matično domovino.

Relativno višji delež populacije v starostnih skupinah 10–29 gre na račun potomstva prve generacije povojnih izseljencev in še posebej prve generacije ekonomskih izseljencev iz petdesetih let, ki so bili nadpovprečno mladi. Ravno ta mlada struktura priseljencev je v Kanadi koncem petdesetih let in v začetku šestdesetih let povzročila pravecati demografski "boom". Takrat je bila tudi pri Slovencih umrljivost prav neznatna. Spričo ostarevanja pa se je v zadnjih letih povečala predvsem pri staronaseljencih (predvojni priseljenci) in pri delu povojne slovenske politične emigracije. Posledica ostarevanja prvih povojnih priseljencev se kaže tudi v prizadevanjih izseljencev za izgradnjo starostnega doma v Torontu za Slovence v Ontariu.

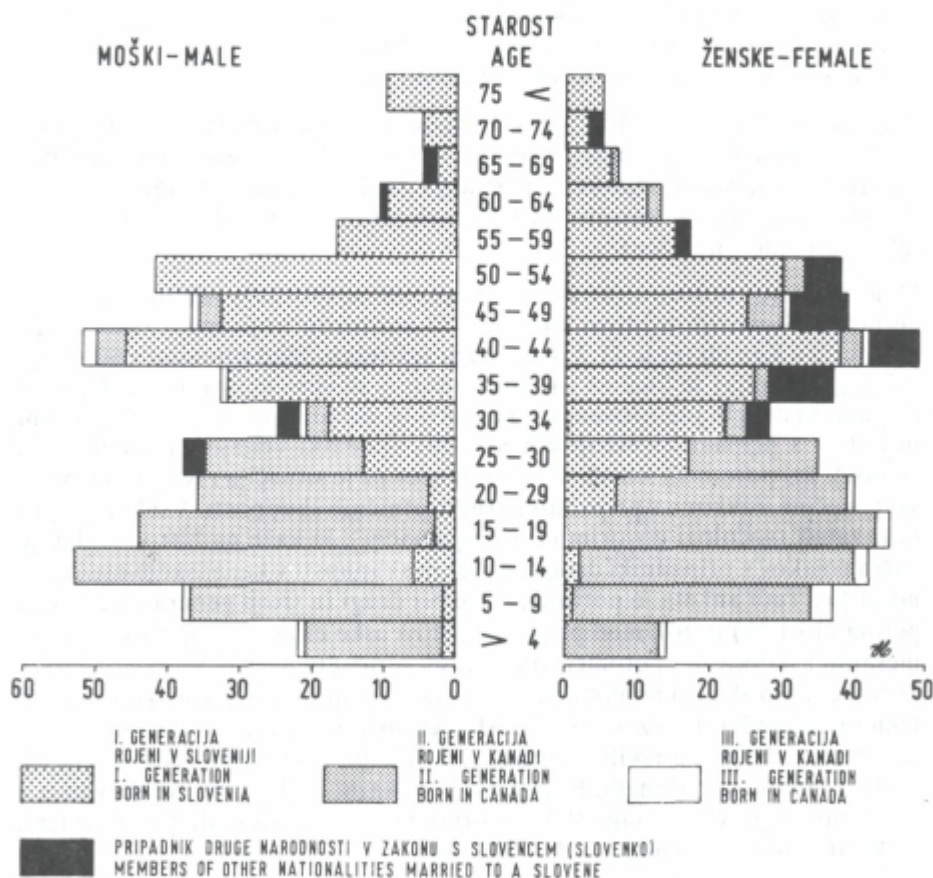
Natančnih podatkov o številu rojenih in umrlih kljub večkratnemu posredovanju pri kanadski statistiki v Ottawi ni bilo mogoče dobiti. Važna pa je tudi informacija, da se podatki o rodnosti in umrljivosti v rednih statističnih publikacijah za nekatere province ne navajajo po etničnih skupinah zaradi posebnega sklepa oziroma intervencije Državnega oddelka za zadeve kanadskih Indijancev.*

Da je bila v prvih povojnih letih rodnost tudi pri Slovencih večja, smo ugotovili posredno, preko analize števila otrok po posameznih gospo-

* Za posredovano informacijo se zahvaljujem dr. Davidu Stermoletu, profesorju na York University v Torontu.

SLOVENCİ V KANADI—SLOVENES IN CANADA

starostna struktura — age structure

Slika 13: Struktura anketiranih Slovencev v Kanadi po spolu in starosti leta 1980

dinjstvih. Analiza ankete je pokazala, da sta v povprečju le dva otroka na gospodinjstvo. Največ gospodinjstev (40,8 %) ima 2 otroka; 17,5 % anketiranih gospodinjstev ima tri otroke in 15,4 % jih je brez otrok. Obstaja razlika med posameznimi generacijami priseljencev. Starejše, povojne imajo v povprečju več otrok kot novejše.

Zanimiva je tudi struktura po spolu z očitno prevlado moškega prebivalstva. Še posebej pride do izraza v starostni skupini nad 75 let, v kateri je še vključena predvojna ekonomska emigracija. Vsekakor je priložena starostna piramida šolski primer za izseljenstvo novejšega izvora, saj se v sedanji starostni strukturi izseljencev nadpovprečen delež moškega prebivalstva v izseljevanju v prekomorske dežele še vedno kaže.

Prevlada moških v izseljevanju v Kanado se lepo kaže tudi pri mešanih zakonih. Med prvo generacijo izseljencev si je le nezaten del ženskega prebivalstva našel družinskega partnerja med pripadniki drugih etničnih skupin; pri moškem delu slovenskih izseljencev pa je ta delež vedno večji (glej starostno piramido).

Malo manj kot polovica (45,8 %) anketiranih je spoznalo zakonskega partnerja že v Sloveniji, medtem ko je 42,5 % anketiranih spoznalo zakonskega partnerja v Kanadi ter le 11,7 % v neki drugi deželi. Med rojenimi v Sloveniji (prva generacija) je 76,2 % zakonov znotraj slovenske skupnosti, 6,5 % s pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, 5,1 % s Kanadčani in 8,9 % s pripadniki evropskih narodov (podatki veljajo za osebe obeh spolov). Pri potomcih slovenskih izseljencev pa je situacija ravno nasprotna, saj je večina v zakonu s pripadniki drugih etničnih skupnosti. Vsekakor je to pokazatelj (sociologi govorimo o amalgamaciji), ki kaže na hitro stapljanje naših rojakov s pripadniki drugih etničnih skupnosti v kanadskem etničnem mozaiku. Tudi anketa je potrdila, da je pri drugi in tretji generaciji le slaba petina (19,1 %) porok med pripadniki slovenske etnične skupnosti. Največ mešanih zakonov je s potomci "otočanov" – priseljencev iz Velike Britanije in Irske; nato sledijo po vrstnem redu zakoni z Italijani, Francozi, Grki itd. Omenjeni medetnični zakoni so posledica socioloških, ekonomskih in navsezadnje tudi prostorskih procesov, ki jim je podvržena tudi slovenska etnična skupnost v Kanadi. Raziskava je pokazala, da večina rojakov biva v območjih s prevlado angleško govorečega prebivalstva ali pa v etnično mešanih območjih (Genorio R., 1980; 39).

Mešane zakone pa nam posredno lepo pokaže tudi Tabela 17, ki opredeljuje prebivalstvo po maternem jeziku glede na jezik, ki se največ rabi doma. Podatki kanadske statistike nam pokažejo, da se pri Slovencih (glede na materni jezik) doma govori največ angleščina; sledi: slovenščina, portu-

Tabela 17: *Jugoslovani v Kanadi po jeziku, ki se največ govori doma in po maternem jeziku (N = 75.625)*

Prebivalstvo po maternem jeziku						
Jezik, ki se največ govori doma	Hrvati	Slovenci	Srbi	Jugoslovani	Skupaj	%
angleščina	10.825	3.660	3.060	17.430	34.975	46,3
francoščina	215	55	55	455	780	1,0
arabščina	215	65	50	35	365	0,5
kitajščina	640	130	85	125	980	1,3
hrvaščina	2.745	-	-	-	2.745	3,6
češčina	235	45	75	110	465	0,6
danščina	90	5	-	30	125	0,2
eskimščina	5	5	5	30	45	0,0
estonsčina	55	5	15	30	105	0,1
finščina	215	105	25	60	405	0,5
flamščina	15	10	5	-	30	0,0
nemščina	130	80	25	515	750	1,0
grščina	950	240	155	295	1.64	2,3
indo-pakistanščina	250	65	30	125	475	0,6
italijanščina	135	65	5	390	595	0,8
japonščina	195	30	10	150	250	0,4
letonščina	70	35	30	15	150	0,2
litvanščina	130	55	30	15	270	0,3
madžarščina	600	145	145	340	1.230	1,6
indijanščina	50	15	10	25	100	0,1
nizozemščina	5	5	-	5	15	0,0
norveščina	35	25	-	15	75	0,1
poljščina	755	300	230	280	1.565	2,0
portugalščina	865	300	145	100	1.410	2,0
romunščina	25	5	10	135	175	0,2
ruščina	65	15	20	80	180	0,2
srbsčina	-	-	485	-	485	0,7
slovaščina	115	75	60	130	380	0,5
slovenščina	-	375	-	-	375	0,5
španščina	160	20	35	65	280	0,4
švedščina	20	-	5	5	30	0,0
ukrajinsčina	50	20	5	245	320	0,5
velščina	15	-	-	-	15	0,0
jidiščina	85	15	25	25	150	0,2
jugoslovanščina*	1.125	310	380	20.935	22.750	30,1
ostalo	350	55	85	460	940	1,2
Skupaj	21.450	6.315	5.305	42.575	75.625	100,0

VIR: 1971 Census of Canada, Catalogue 92-776, Table 1, Ottawa 1975

galščina, poljščina, grščina, madžarščina itd. V primeru, ko je pri Slovencu (glede na materni jezik) v domači hiši tuji občevalni jezik (to ne drži popolnoma za angleščino in tudi francoščino), lahko sklepamo, da gre za mešani zakon ali za napako pri popisu.

Socialno-ekonomski položaj naših izseljencev smo opredelili na osnovi sedanjega delovnega statusa, poklicne strukture, letnega prihodka na gospodinjstvo in bivalne razmere:

Analiza sedanjega delovnega razmerja je pokazala visoko stopnjo zaposlenosti naših izseljencev. Od skupnega števila v našem vzorcu jih je bilo kar 63,4 % redno zaposlenih, 10,6 % je bilo upokojenih, nezaposlenih pa le 1,3 % (Tabela 18). Slednji podatek nam očitno kaže, da so Slovenci v tedanji ekonomski recesiji bili zastopani med nezaposlenimi le neznatno. Stopnja nezaposlenosti pa se je gibala v Kanadi v času našega anketiranja okrog 7,0 %. Nizek delež nezaposlenih je ugotovil tudi Tomović (1980) pri srbskih izseljencih v Kanadi (1,5 %). Pri srbskih izseljencih pa je tudi manjši delež farmarjev (2,3 %) in izseljencev, ki razpolagajo z lastnimi produkcijskimi sredstvi (7,8 %). Pri Slovencih pa znaša ta delež kar 15,4 %; delež farmarjev pa 5,7 %.

Tabela 18: *Sedanji delovni položaj izseljencev v Kanadi*

<i>Položaj</i>	<i>Št.</i>	<i>%</i>
redno zaposlen	144	63,4
nezaposlen	3	1,3
dela občasno	5	2,2
"poslovnež"	35	15,4
kmet (farmar)	13	5,7
upokojen	24	10,6
drugo	4	1,7
Skupaj	288	100,0

VIR: Anketa Slovenci v Kanadi

* Pod to kategorijo štejemo samostojne zdravnike, advokate, trgovce, gostince, lastnike gradbenih podjetij. So neke vrste obrtniki, ki na osnovi lastnih sredstev opravljajo intelektualne in fizične storitve.

Podatki so potrdili znane domneve, da so naši izseljenci postali integralni del nove družbe. Z znanjem in kvalifikacijami ter tudi izredno prizadevnostjo so si izborili nadpovprečno mesto v kanadski družbi, s tem so precej pripomogli k razvoju kanadske ekonomije in prostora. Podatki kažejo, da ekonomska recesija v sedemdesetih letih ni bistveno prizadela njihovega

ekonomskega položaja, kar še posebej velja za izseljence, ki so v Kanadi že več kot 10 let.

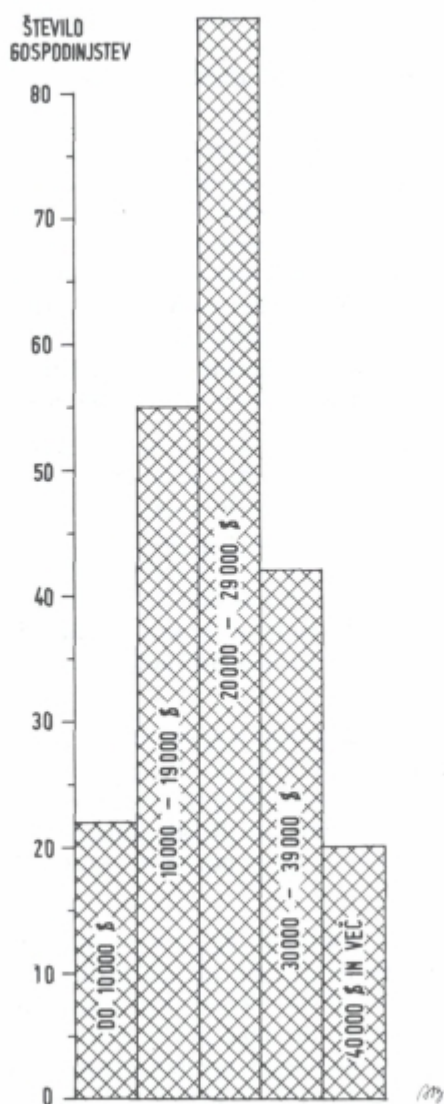
Med izseljenci v južnem Ontariu je največji delež (78,2 %) redno zaposlenih v industrijskem Hamiltonu, Manjši pa na agrarnem Niagarskem polotoku (46,1 %). Izseljencev z lastnimi produkcijskimi sredstvi pa je največ v Torontu (19,5 %).

Tudi analiza poklicne strukture izseljencev je dober pokazatelj njihovega položaja v Kanadi. S kmetijstvom se ukvarja le še 6,7 % vseh izseljencev v obravnavanem območju; od tega jih je kar 93,3 % v niagarski regiji. Tudi ta številka pokaže, da ni velikih odstopanj od kanadskega povprečja. Do večjih odstopanj od vrednosti, ki veljajo za celotno Kanado, pride le pri zaposlenih v industriji; skoraj polovica naših izseljencev je raznovrstnih delavcev v industriji in gradbeništvu. Tudi to je razumljivo, če upoštevamo njihove kvalifikacije in koncentracijo v najbolj industrijskem delu dežele. Ostali pa delujejo v servisnih dejavnostih ali pa delujejo samostojno.

Danes se nahaja največ izseljencev s poklicno šolo v Hamiltonu, mestu kanadske črne metalurgije (43,6 %). Izseljenci s srednjo, višjo in visoko izobrazbo pa prevladujejo v Torontu, najbolj urbanizirani metropolitanski regiji v Kanadi. V niagarski regiji, ki je praktično edino pravo vinogradniško-sadjarско območje Kanade, pa je v prevladi skupina z nedokončano in končano osnovno šolo. Skupina z nedokončano osnovno šolo predstavlja v tej regiji kar polovico vseh izseljencev, ki smo jih zajeli v anketi v južnem Ontariu. Deloma si to lahko razlagamo tudi z večjo prisotnostjo staronase-ljencev.

Analiza letnih dohodkov slovenskih gospodinjstev je pokazala, da Slovenci zaslužijo več kot povprečen Kanadčan. Največ slovenskih gospodinjstev ima letni dohodek od 20.000 – 29.000 dolarjev; 8,9 % ima dohodek višji od 40.000 dolarjev in le 9,8 % nižji od 10.000 dolarjev. Distribucija dohodkov po gospodinjstvih se močno prilega normalni (statistični izraz za razporeditev frekvenc) (Slika 14).

Primerjava podatkov je pokazala, da je v najnižjem razredu zastopanost slovenskih gospodinjstev trikrat manjša od zastopanosti kanadskih gospodinjstev. V razredih od 10.000 do 39.000 pa je delež slovenskih gospodinjstev višji od deleža kanadskih, medtem ko je v razredu nad 40.000 dolarjev delež slovenski gospodinjstev spet nižji od kanadskih (podatki veljajo za leto 1979). Do podobnih ugotovitev je prišel tudi Tomović (1980) s svojimi analizami za srbske priseljence v Kanadi. Podatki nam tako ilustrativno pokažejo, da naših izseljencev ne bomo našli med najnižjimi socialnimi sloji kanadskega prebivalstva. Celo pri gospodinjstvih z najnižjimi dohodki je

Slika 14: Dohodek anketiranih slovenskih gospodinjstev v Kanadi leta 1979

potrebno pristaviti, da so to že starejša gospodinjstva z največ dvema članoma. Največ slovenskih gospodinjstev z nizkimi dohodki najdemo med priseljenci iz obdobja pred drugo svetovno vojno in pri delu politične emigracije. Z nižjo izobrazbo in kvalifikacijami se niso mogli povzpeli višje po socialno-ekonomski lestvici, v odnosu do anglosaksonske večine pa so bili vedno v podrejenem položaju.

Iz navedenega lahko povzamemo, da več kot polovica slovenskih Kanadčanov živi bolje od povprečnega Kanadčana. Le redkim pa je po drugi strani uspelo, da so si izborili položaj v krogu ekonomsko najmočnejših socialnih skupin. Med območji, kjer so imela slovenska gospodinjstva leta 1979 najvišji dohodek, prednjači Toronto, ki je v začetku sedemdesetih let izkazovalo najvišjo stopnjo ekonomske ter demografske rasti v Kanadi, pa tudi med metropolami kapitalističnega Zahoda. V tem razvoju so si opomogla predvsem mala gradbena podjetja slovenskih izseljencev. Med regijami z najnižjim dohodkom pa je v ospredju območje metropolitanske regije St. Catharines — Niagara Falls. Ponovno pride do izraza ostarela struktura slovenskih gospodinjstev, ki si ni uspela izboriti višjega položaja kot kasnejši priseljenci iz obdobja petdesetih in šestdesetih let.

Samo podatki o dohodkih posameznih gospodinjstev nam ne prikažejo celotne socialno-ekonomske podobe slovenskega izseljenstva v Kanadi. Da bi dobili nekoliko celovitejšo podobo o njihovem življenju, smo analizirali tudi njihove sedanje bivanjske razmere ter jih primerjali z razmerami bivanja ob prihodu v deželo. To je hkrati že element prostorskega ravnanja izseljencev in zasluži v socialni geografiji še posebno pozornost. Bivanje je pač ena od osnovnih funkcij obstoja družbenih skupin.

Splošna ugotovitev je, da so si močno izboljšali bivanjske razmere, 12,3 % pa jih ima tudi sekundarna počitniška bivališča. V času našega anketiranja je 90 % slovenskih gospodinjstev posedovalo enodružinsko hišo (po uradnih kanadskih podatkih prebiva le polovica kanadskega prebivalstva v svojih hišah). Nekajletno bivanje in delovanje v Kanadi je večini zadostovalo, da si je izborila boljše stanovanjske razmere. Le nizek delež jih še vedno prebiva v najemniških stanovanjih, prav tako se le neznatno število izseljencev odloča za nakup stanovanja v stanovanjskih blokih. Bivanje v stanovanjskih blokih pomeni večini znak nizkega standarda in se jih izogibajo. Relativno večji delež gospodinjstev, ki prebivajo v stanovanjskih blokih, najdemo le med novejšimi priseljenci in pri mlajših iz druge generacije, ki se v stanovanjskih zahtevah že izenačujejo s povprečnim Kanadčanom (Tabela 19).

Ob prihodu je večina živela v skromnih življenjskih razmerah, najvišji delež izseljencev pa v najemniških stanovanjih. Znatno del izseljencev je najprej

Tabela 19: *Sedanje stanovanjske razmere slovenskih gospodinjavstev v južnem Ontariu*

<i>Vrsta stanovanja</i>	<i>Št.</i>	<i>%</i>
lastna hiša	204	89,9
lastno stanovanje	5	2,2
najemniška hiša	2	0,9
najemniško stanovanje	14	6,2
najemniška soba	1	0,4
drugo	1	0,4
Skupaj	227	100,0

VIR: Anketa Slovenci v Kanadi

prebival le v barakah (6,3 %). Skoraj enak delež pa se jih je takoj odločilo za nakup lastne enodružinske hiše (6,7 %). Vendar je potrebno pri slednjih poudariti, da so ob priselitvi v Kanado že imeli določeno večjo vsoto denarja; to velja še posebej za priseljence, ki so se preselili iz kake druge dežele in ne direktno iz Slovenije (Tabela 20). V barakah pa so najprej prebivali le predvojni izseljenci, ki so delovali v rudnikih, gozdovih, pri gradnji železniškega omrežja; prav tako pa tudi del povojnih slovenskih političnih beguncev zaradi obveznega enoletnega dela pri raznih delih širom Kanade.

Celovitejšo podobo o socialno-ekonomskem položaju izseljencev v južnem

Tabela 20: *Stanovanjske razmere izseljencev ob prihodu v Kanado*

<i>Vrsta stanovanja</i>	<i>Št.</i>	<i>%</i>
baraka	14	6,3
delavski kamp	8	3,6
najemniška soba	142	63,7
lastno stanovanje	15	6,7
najemniška hiša	10	4,5
lastna hiša	15	6,7
drugo	24	10,5
Skupaj	228	100,0

VIR: Anketa Slovenci v Kanadi.

Ontariu bi dobili, če bi upoštevali še hranilne vloge izseljencev,* investicije v nakup zemljišč, stanovanjskih hiš, vrednostne papirje, ki vsekakor predstavljajo relevante pri ugotavljanju njihovega položaja. Zaradi geografske zasnove te naloge smo se teh vprašanj izognili, saj pri proučevanju zahtevajo poglobljen ekonomski pristop.

Tudi naše delo na terenu je pokazalo, da so se v novem okolju številni izseljenci ekonomsko uveljavili, nekateri pa so postali pravi bogataši in uživajo določen ugled tudi pri večinski etnični skupnosti. Ti pomenijo tudi določen ekonomski potencial za matično domovino, ki pa ga še nismo uspeli izkoristiti, saj smo šele v fazi, ko ga odkrivamo. Če je družba zaradi njihove fizične premestitve v prostoru te ljudi izgubila, je vseeno dolžna razvijati s kolonijo izseljencev nadaljnje odnose v smeri obojestranskih koristi. Z večjim poglobljanjem naših odnosov z izseljenci bo morda tudi ta komponenta medsebojnega sodelovanja rodila več uspehov kot doslej.

Opredelitev socialnogeografskih skupin slovenskih priseljencev v južnem Ontariu

Že v uvodnem poglavju smo dejali, da se opredeljujejo socialnogeografske skupine na osnovi njihovih prostorskih ravnanj. Pri tem je bistvenega pomena njihov odnos do osnovnih življenjskih funkcij (bivanje, delo, oskrba, udeležba v prometu, prosti čas itd.). Tudi pri slovenskih izseljencih v Kanadi so se vsled delovanja v spremenjenem okolju pojavile nove oblike prostorske organizacije osnovnih funkcij obstoja. Na osnovi njihovega delovanja v prostoru (prostorskega ravnanja) smo jih opredelili v tri temeljne tipe socialnogeografskih skupin:

1. Agrarni tip

Omenjeno skupino smo opredelili predvsem na osnovi izrazito sadjarsko-vinogradniške usmeritve dela slovenskih izseljencev v niagarski regiji; območju, ki na relativno majhni površini in ob intenzivni obdelavi daje največ sadja in vina v Kanadi. Večina teh slovenskih farm se razprostira pod markantno Niagarsko stopnjo od Grimsbyja na zahodu pa do Niagare on the Lake na vzhodu. Največja koncentracija pa je na zahodnem in severozahodnem obrobju St. Catharinesa, kjer se nahajajo sklenjena območja kvalitetnih

* V Torontu imajo izseljenci dve hranilnici, v katerih imajo več tisoč hranilnih vlog. Prva hranilnica deluje poleg župnije Marija pomagaj in se imenuje Župnijska hranilnica in posojilnica Slovenija. Druga pa se imenuje Slovenska posojilnica in hranilnica Janeza Evangelista Kreka.

sadovnjakov in vinogradov v lasti slovenskih gospodarstev. V tem primeru bi lahko govorili kar o sklenjeni slovenski farmerski naselbini.

Pri obravnavani socialnogeografski skupini so funkcije: bivanje, delo, udeležba v prometu in deloma tudi prosti čas združene v eni točki. Ker so nekatere osnovne funkcije, kot sta izobraževanje in oskrba, vseeno izven sfere bivanja in delovanja, gre v našem primeru za modernejši agrarni tip skupine, ki nima veliko zveze s klasično agrarno-imobilno družbo.

Z anketo smo ugotovili, da ima v tej regiji kar 98,7 % slovenskih gospodinjstev enodružinsko hišo, ki je ponavadi locirana ob gospodarskih poslopih s čelnim delom ob tako imenovani "farmarski cesti". V več kot polovici primerov (v Niagarski regiji) smo ugotovili, da je v tej točki združena tudi sfera prostega časa. V Hamiltonu znaša ta delež 36,4 %, medtem ko v Torontu le še 31,4 % nosilcev gospodinjstev preživi prosti čas doma. V niagarski regiji je tako visok delež nosilcev gospodinjstev, ki izkorišča prosti čas doma tudi v korelaciji s predvojno imobilno strukturo slovenskih priseljencev, ki so se sem preselili iz rudarskih krajev severnega Ontaria tik pred vojno in tudi v času vojne.

V okviru te skupine je potrebno omeniti še tipično podskupino, tako imenovani **agrarno-industrijski tip**, ki ga opredeljuje:

- izrazita usmerjenost gospodinjstev v sadjarstvu in
- zaposlenost nosilca gospodinjstva v industrijskih dejavnostih.

Pri večini mešanih gospodinjstev v niagarski regiji smo namreč ugotovili, da se ukvarja le s sadjarstvom; dodatni zaslužek pa gre na račun zaposlenega člana gospodinjstva (ponavadi je to nosilec) v industriji. Pri sadjarjih in vinogradnikih zadostuje, da ob visoki stopnji mehaniziranosti delajo preko celega dneva le žene in otroci. Naša spoznanja o delovanju slovenskih gospodinjstev v niagarski regiji je obogatilo terensko delo. Spoznali smo, da so čista kmečka gospodinjstva le pri sadjarjih. Ta način izrabe namreč zahteva tudi več vloženega dela, še posebej, če gre za nasade breskev. Ne glede na to, štejejo za potrebno, da se ta podskupina obravnava v okviru agrarnega tipa.

Izseljenci, ki sodijo v agrarno-industrijski tip, se po bivanju in izkoriščanju prostega časa ne razlikujejo dosti od izseljencev v okviru čistega agrarnega tipa. Pretežno agrarni karakter daje tej podskupini sama lokacija gospodinjstev v izrazito agrarnem območju, sredi številnih vinogradov in sadovnjakov.

V to skupino spadajo predvojni priseljenci in deloma tudi njihovi potomci; najaktivnejši del pa je med prvimi povojnimi izseljenci, medtem ko se kasneje slovenski ekonomski priseljenci niso več odločali za kmetijsko dejavnost.

2. Industrijski tip

Opređeljujejo ga izrazita usmerjenost izseljencev v sekundarno sfero dejavnosti. Prevladuje pa v Hamiltonu, mestu kanadske težke industrije. Življenjski cikel teh izseljencev je bistveno drugačen od izseljencev, ki smo jih opredelili v okviru agrarne skupine. Funkcije: bivanje, delo, udeležba v promeru, prosti čas niso združene v eni točki, ampak ima v prostoru vsaka svojo sfero. V Hamiltonu, kjer bi lahko več kot dve tretjini izseljencev postavili v to skupino, so zaposleni v težki industriji (predvsem v velikih korporacijah jekla – STELCO in ARAMCO); v St.Catharinesu, Torontu in Montrealu pa tudi v kovinski, strojni avtomobilski in prehrabeni industriji. Z anketo smo ugotovili, da 43,8 % izseljencev doseže delovno mesto v času od 10 do 19 minut. V Torontu, ki je tudi po površini največja metropola, pa je oddaljenost od delovnega mesta relativno večja; 26,6 % izseljencev pride na delovno mesto v času od 20 do 29 minut, 19,0 % pa jih potrebuje celo uro ali več (Tabela 21).

Tabela 21: Časovna oddaljenost izseljencev med krajema bivanja in dela v posameznih območjih anketiranja

Časovna oddaljenost	Niagara	St.Catharines –			Montreal
		Hamilton	Toronto		
do 10 min.	30,9	27,5	13,9		33,3
10-19 min.	49,1	47,1	40,5		22,2
20-29 min.	14,5	17,6	26,6		11,1
30 min. in več	5,5	7,8	19,0		33,3
Skupaj	100,0	100,0	100,0		100,0

VIR: Anketa Slovenci v Kanadi

Časovne razdalje se nanašajo na vožnjo z osebnim avtomobilom, ki ga izseljenci največkrat uporabljajo. Le v Torontu igra pomembno vlogo tudi vožnja z avtobusom ali podzemsko železnico.

Razen nekaterih novejših priseljencev, prebivajo pripadniki te skupine v enodružinskih hišah na robu mesta ali pa v stanovanjskih blokih industrijskih korporacij. Prosti čas preživljajo deloma doma ali pa na letoviščih slovenskih izseljenskih društev. Sekundarna počitniška bivališča pri tej skupini še niso zastopana oziroma jih ima le neznatno število izseljencev. Nekateri imajo le avtomobilske prikolice, ki jih ponavadi locirajo na letoviščih slovenskih društev. Ta oblika pride še posebej do izraza v poletnem času; medtem ko se v zimskem času za večino radij gibanja zelo skrči in se

udeležujejo le še raznih družabih prireditvah, ki jih organizirajo slovenska društva. Tudi letni dopust preživijo le v Kanadi, domovino obiščejo poredko.

Podobne navade smo ugotovili tudi pri uslužbencih z nižjo ali srednjo izobrazbo. Zaradi omejenih ekonomskih možnosti spričo nižjih dohodkov in zaradi visokih zahtev po višji kakovosti bivalnega prostora so omejeni v okviru drugih sfer delovanja človeka v prostoru.

V okviru te socialnogeografske skupine najdemo predvsem delavsko in uradniško strukturo z nižjo ali največ srednjo izobrazbo. Prevladujejo izseljenci, ki so prišli v Kanado konec petdesetih let in tudi v času večjega izseljevanja po gospodarski reformi sredi šestdesetih let. Z doseženo izobrazbo in kvalifikacijami so se uvrstili med delavce v industriji.

3. Urbani tip

Značilen je za skupino izseljencev z višjo ali visoko izobrazbo in skupino tako imenovanih "poslovnežev", ki razpolagajo z lastnimi produkcijskimi sredstvi (imajo svoj "business"). Prebivajo v enodružinskih hišah v najatraktivnejših delih mest. To še posebej velja za Slovence v Torontu, kjer je ta skupina v prevladi. Kljub temu, da del pripadnikov te skupine razpolaga z lastnimi produkcijskimi sredstvi in so v delovanju samostojni, sta funkciji bivanja in dela le izjemoma združeni v eni točki. Še več, z anketo smo ugotovili, da ima 17,6 % "poslovnežev" svoje delovno mesto oddaljeno od kraja bivanja več kot pol ure.

Prosti čas preživljajo na različne načine, deloma tudi v sekundarnih počitniških bivališčih, ki so prav med to skupino najbolj razširjeni. Ugotovili smo namreč, da se sekundarna počitniška bivališča pojavljajo pri gospodinjstvih, ki imajo letni neto prihodek višji od 30.000 dolarjev. Omenili smo že, da je največ gospodinjstev z najvišjimi prihodki v Torontu. V korelaciji s tem pa je tudi število sekundarnih počitniških bivališč. Kar 53,6 % jih odpade na Slovence v Torontu, od tega jih je največ v lasti uslužbencev z visoko izobrazbo in "poslovnežev".

Omenjena skupina izkazuje nadpovprečen socialno-ekonomski položaj znotraj slovenske skupnosti in tudi v okviru kanadske družbe. Vključuje se v vse oblike sodobnega načina življenja urbane družbe (v primeru Toronta bi lahko govorili tudi o poindustrijski družbi) z enakomernim razvojem vseh sfer človekovega delovanja v prostoru ter preko osnovnih funkcij obstoja učinkovito vpliva na spremembe v prostorskih strukturah. Do nekdaj privilegiranih etničnih skupin niso v manjšinskem statusu, kar dodatno vpliva na njihovo možnost delovanja v novi družbi. To skupino tvori predvsem:

– del povojne politične emigracije (intelektualci),

- del ekonomskih izseljencev iz obdobja petdesetih let in
- del novejših izseljencev z visoko izobrazbo.

Omenili smo tri osnovne socialnogeografske skupine in nakazali značilnosti nekaterih podskupin. Če bi še podrobneje razlikovali posamezne skupine izseljencev glede na odnos do osnovnih funkcij človekovega delovanja v prostoru, bi v teh okvirih lahko ločili še več opredelitev. Vendar to niti ni bil osnovni cilj pričujočega dela, saj smo več pozornosti namenili globalnim procesom in oblikam prostorske organiziranosti.

MOBILNOST IN NAČIN POSELITVE SLOVENSКИH GOSPODINJSTEV V TORONTU

Razvoj kanadskega Toronta je potrebno obravnavati vzporedno z razvojem celotne ontarijske pokrajine. Od pionirskih začetkov in prve agrarne poselitve ter skozi obdobja nagle demografske, socialne in ekonomske rasti je Toronto žarišče razvoja in sprememb vse province in tudi celotne dežele. Zgoščanje prebivalstva in ekonomskih aktivnosti je povzročilo, da je več kot polovica gospodarstva Ontaria osredotočena v tej metropolitanski regiji. Izboljšane prometne in druge zveze ter povečana mobilnost prebivalstva omogočajo tesno povezanost Toronta z drugimi območji oziroma mesti Ontaria in Kanade. Tehnološke inovacije spreminjajo način življenja, kar decentralizira osnovne funkcije človekovega delovanja v manj specializirana regionalna središča z večjo odvisnostjo od celotnega urbanega sistema metropole (Simmons J., Bourne L., 1972; 83).

Za mnoge je Toronto britansko mesto na ameriški celini. Vendar pa po svoji podobi, strukturi, ekonomiji ter načinu življenja kaže severnoameriške značilnosti. V povojnem obdobju je podoba mesta spremenilo predvsem močno priseljevanje, ki je po intenzivnosti med največjimi na kontinentu. Število prebivalstva se je v obdobju 1951 – 1971 namreč podvojilo, od 1,2 milj. na 2,4 milj. (Kumove L., 1975; 10). Številni priseljenci iz tujine ter visok naravni prirastek prebivalstva so v razvoju mesta zelo pomembni. Ker se povojni priseljenci etnično močno razlikujejo od predvojnih, je njihov vpliv na rast in spremembe etničnega sestava prebivalstva očiten. Nenadoma so se pojavile nove kulture, ki so na razvoj mesta močno vplivale. Zaradi različnih etničnih skupin priseljencev so se znotraj vele mesta izoblikovala prava mesta. Okrog 400.000 Italijanov sklenjeno poseduje predel, ki se širi od poslovnega središča do severozahodnega obrobja mesta. Vzhodno od italijanskega "klina" se razprostira območje, kjer prebiva okrog 100.000 Židov. Poleg tega je v Torontu še nekaj deset tisoč Grkov, Portugalcev in tudi Jugoslovanov. Med njimi je okrog 12.000 slovenskih priseljencev in njihovih potomcev.

Rast mesta je povezana s populacijskimi spremembami in socio-ekonom-

skim položajem družin. Prevladuje delež mladih ljudi, zaposlenih v terciarnem in kvartarnem sektorju dejavnosti. Ta skupina prebivalstva zahteva udobno bivanje v modernih stanovanjih in enodružinskih hišah. Je prostorsko in socialno zelo mobilna.

Njihova notranja gibljivost je povezana s potekom družinskega ciklusa, ki se spreminja od družinsko usmerjenega načina življenja v obmestju do bivanja mladih v stanovanjskih soseskah blizu mestnega središča. Metropolitanska pokrajina zrcali tako vplive različnih poklicev, številčnih etničnih skupin priseljencev, stanovanjsko gradnjo, vitalnost poslovnega središča in podobno.

Kratka uvodna predstavitev razvojnih potez Toronta omogoča lažje razumevanje položaja slovenske skupnosti, ki se je številčno krepila prav v obdobju največje rasti vele mesta, to je v obdobju petdesetih in šestdesetih let. Iz relativno majhne naselbine slovenskih priseljencev, ki je ob koncu druge svetovne vojne štela komaj 50 gospodinjstev, se je v omenjenem obdobju razvila močna slovenska skupnost z več kot 2000 slovenskimi gospodinjstvi.

Teoretsko izhodišče in metodologija obravnavanja problematike mobilnosti prebivalstva v urbanih območjih

Prostorsko gibanje gospodinjstev v urbanih območjih, ki ga nekateri označujejo kot rezidencialna mobilnost ali intraurbana migracija, je prevladujoča oblika gibanja prebivalstva v razvitem svetu. V Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji se kar dve tretjini vseh selitvenih gibanj odvija v mestih. Tako naj bi se okrog 20 % severnoameriških gospodinjstev selilo vsako leto (Short J., 1978; 419). Temu pojavu posvečajo vse več pozornosti različne znanstvene discipline: geografija, sociologija, ekonomija, antropologija itd. Med geografi je že Hagget (1965) opozoril, da omenjene selitve niso bile deležne ustrezne pozornosti. Morda je k temu nekoliko pripomoglo tudi pomanjkanje ustreznih podatkov. V geografiji pomeni obravnavanje selitvene mobilnosti, vzrokov za selitev, proučevanje odnosov med prostorsko mobilnostjo in urbaniimi strukturami korak v stran od zgolj statičnega proučevanja fiziognomskih struktur mesta.

Teoretično izhodišče za ugotavljanje mobilnosti in načina poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu ali kakšni drugi metropoli predstavljajo modeli, ki so nastali z empiričnimi raziskovanji dinamike selitvene mobilnosti v mestih. Po Shortu (1978; 421) obstajajo štiri glavne teorije selitvene dinamike v mestih:

- priseljevanje in preseljevanje (invazija in sukcesija)

- pronicanje (filtracija)
- teorija življenskega cikla in
- ekonomska teorija.

Dosedanje raziskave pa kažejo, da tudi etničnega momenta ne gre zanemarjati, še posebej ne v mestih s pisanim etničnim sestavom prebivalstva. Taka so prevzaprav vsa mesta severnoameriškega kontinenta.

Short omenja zlasti Brugessov in Hoytov vpliv na tovrstne raziskave. Burgessova teorija prostorske mobilnosti izhaja iz njegove koncepcije o urbani strukturi. Razvoj mesta je po njem pogojen z množičnim priseljevanjem (invazijo) v neposredno bližino poslovnega središča in kasnejšim preseljevanjem (sukcesija) gospodinjstev proti mestnemu obrobju (Burgess E., 1972; 120). Novi priseljenci se najprej naselijo v uličnih blokih v neposredni bližini poslovnega središča in s tem nasledijo prejšnje prebivalstvo. Sproži se verižna reakcija, ki vsako socialno skupino prebivalstva postopoma pomakne bliže k mestnemu robu. Burgessova koncepcija je zasnovana na primeru Chicaga v začetku 20. stoletja, ko je bilo v Združenih državah Amerike značilno množično priseljevanje revnega prebivalstva iz Evrope. Nekaj podobnega se je dogajalo v Torontu po drugi svetovni vojni, ko so politični begunci številnih evropskih narodov zapolnili območja s cenenimi stanovanji v neposredni bližini poslovnega središča.

Proces filtracije je sestavni del Hoytovega sektorskega modela urbane forme in rasti (Hoyt H., 1939). Izhodišče po njegovi teoriji so stanovanja višjih socialnih skupin prebivalstva. Zaradi zastarelosti stanovanjskega fonda in želje višjih socialnih slojev, da z nakupom novih stanovanj zadržijo svoj status, prihaja do sprememb, kar se kaže v "drsenju" stanovanjskega fonda po socialni lestvici navzdol. Ta model je bil očitno prirejen za razmere monopolnega kapitalizma. Nova stanovanja so po tej teoriji na voljo višjim socialnim skupinam, medtem ko nižje ali srednje zasedejo le stanovanja, ki so jih izpraznile višje socialne skupine prebivalstva. V našem primeru ta model ni uporaben, saj obravnavamo mobilnost gospodinjstev v času državnega kapitalizma, ko nova stanovanja s pomočjo državnih fondov gradijo tudi za revno prebivalstvo.

Teorija življenskega cikla sloni na domnevi, da gospodinjstva zadovoljujejo svoje potrebe po stanovanjih v skladu s številom družinskih članov oziroma s svojim življenskim ciklusom. Stanovanjske potrebe naj bi bile glede na stopnjo tega cikla različne, kar je poleg angloameriških geografov v svoji socialnogeografski študiji ugotavljal tudi Schaffer (1968) na primeru nemškega mesta Ulma. Teorija omogoča primerjavo dejanskega gibanja gospodinjstev srednjih socialnih skupin, ni pa prikladna za proučevanje

mobilnosti nižjih, oziroma višjih socialnih skupin prebivalstva. Najlažje jo navežemo na suburbanizacijo, ko gre za priselitve gospodinjstev srednjih socialnih skupin (v "otroški dobi") v mirnejše okolje enodružinskih hiš na mestnem obrobju.

Na to teorijo se deloma navezuje tudi ekonomska teorija, ki se naslanja na postavko, da so poklici vezani na mestno središče. S preselitvijo gospodinjstev od mestnega središča proč namreč stroški za prevoze nadomestijo stroške za stanovanja ali obratno. Večje število otrok sproži izseljevanja družin na mestni rob, kajti za vsakega otroka več je potrebno tudi več prostora, prevozni stroški pa ostanejo enaki. V pričujoči analizi ta model ustreza samo pri obravnavi srednjih in deloma srednjih-višjih slojev slovenskih gospodinjstev.

Prikazani teoretski modeli predstavljajo le določena izhodišča za razumevanje mobilnosti slovenskih gospodinjstev v Torontu. Njihove mobilnosti in načina poselitve namreč ne moremo vnaprej uvrstiti le v enega izmed obravnavanih modelov, oziroma jih razlagati le z navedenimi teorijami. Pri skupnosti s krajšim migracijskim stažem, ki je sicer v novo družbo integrirana, ne pa tudi v celoti asimilirana, igra etnična pripadnost pomembno vlogo. Slednja vpliva na intenzivnost in na pojavne oblike mobilnosti. Kakor bomo spoznali, gre namreč za pojav, ki spominja na prostorsko ravnanje, značilno za etnične skupnosti priseljencev iz Srednje, Zahodne in deloma tudi Vzhodne Evrope.

Pomembnejše karakteristike mobilnosti in načina poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu

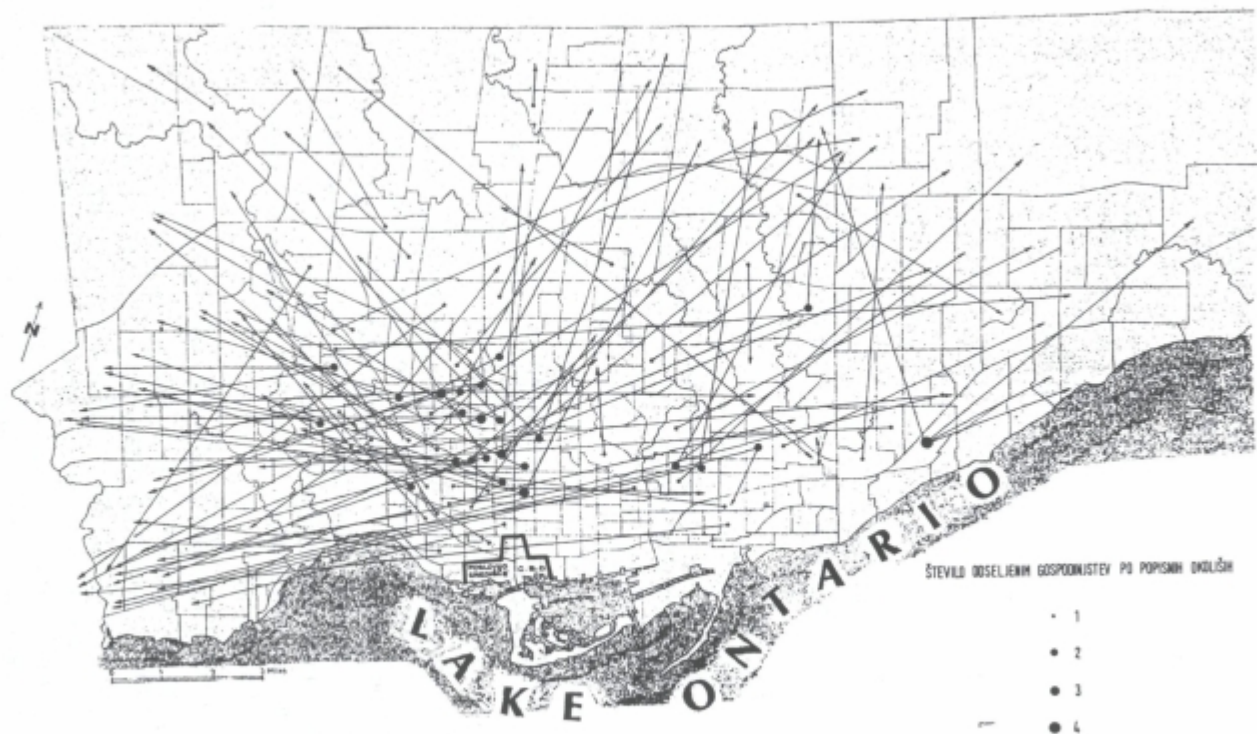
Skupnost slovenskih priseljencev v Torontu je relativno mlada, zlasti v primerjavi s slovenskimi priseljenci v sosednjih ameriških metropolitanskih območjih. Razmere v Torontu lahko primerjamo z razmerami, kakršne so med slovenskimi priseljenci v avstralskih metropolah. Slovenska naselbina v Torontu je nastala namreč z množičnim priseljevanjem v Kanado šele po drugi svetovni vojni. V tem času je namreč tudi Kanada postala ena vodilnih imigracijskih dežel. Večina prišlekov iz Evrope se je v prvih povojnih letih usmerila v mesta na jugu ontarijske province. Med njimi postane Toronto najprivlačnejši tudi za priseljence iz Slovenije in drugih delov Jugoslavije. Torej gre za tipično povojno naselbino, ki je hitro naraščala od konca štiridesetih let dalje, ko je Kanada odprla vrata množici političnih beguncev iz Evrope. Po končanem enoletnem obveznem delu pri raznih delih širom Kanade se je večina prišlekov naselila v Torontu. Sprva so stanovali v neposredni bližini mestnega središča (območje Parkdale – Toronto West), kjer

so si poiskali redno zaposlitev. V petdesetih letih je bilo to območje še vedno med pglavitnimi sprejemnimi centri za priseljence iz Slovenije. Vse številčnejsa slovenska skupnost je z raznovrstnimi institucijami, ki so med drugim omogočale tudi zaposlovanje prišlekov, pritegovala nove slovenske priseljence bodisi iz domovine ali drugih kanadskih pokrajin. Podobno vlogo je imela slovenska naselbina v Forest City-ju v Pennsylvaniji (ZDA), kjer sta premogovnik in močna slovenska skupnost prav tako pritegovali slovenske priseljence iz matične domovine in tudi drugih delov Združenih držav Amerike (Stermole D., 1980; 6).

Poleg omenjenega torontskega dela, ki je v neposrednem zaledju poslovnega središča (na karti mobilnosti gospodinjestev se kaže kot območje najintenzivnejšega razseljevanja), je bila manjša slovenska naselbina tudi še v jugozahodnem delu metropole (Alderwood). Pomaknjena na takratni mestni rob, v izrazito anglosaški del je bila koncem petdesetih let najprivlačnejša za slovenska gospodinjstva v Torontu in tega ni izgubila vse do današnjih dni. Tudi analiza mobilnosti gospodinjestev v obdobju 1975 – 1978 (Slika 15) kaže relativno močne selitve slovenskih gospodinjestev iz območja primarne naselitve (Parkdale – Toronto West) v jugozahodni del (Alderwood). Poleg Alderwooda sta privlačni še celotno zahodno vele mestno območje (občina Etobicoke) ter severovzhodno obrobje na meji občin North York in Scarborough. Manj privlačen pa je severni del North Yorka, poseljen z italijansko ter vzhodno od nje z židovsko etnično skupnostjo. Po smereh preseljevanja lahko zaključimo, da slovenskim izseljencem, živečim v Torontu, najboljše ustrezajo območja, kjer prevladujejo angleško govoreče skupnosti, medtem ko etnično relativno čisti deli poseljeni bodisi z Italijani ali Portugalci, Grki, Židi, Kitajci itd., Slovence ne privlačijo.

Zakaj je Alderwood za Slovence najprivlačnejši, je ugotavljal tudi Stermole (1979) in prišel do zaključka, ki se opira na številne intervjuje z nosilci preseljenih gospodinjestev. Večina navaja, da jih je privlačevala predvsem močna slovenska skupnost. Le en anketiranec je kraj bivanja utemeljil z bližino delovnega mesta. Pri tej izjemi etničnost torej ni igrala vloge, saj priseljeni niti ni vedel, da gre za okolje, poseljeno s slovensko skupnostjo (Stermole D., 1980; 5).

Pri analizi vzrokov za notranje preseljevanje družin po letu 1975 je bilo leta 1980 z anketo ugotovljeno, da se je skoraj polovica gospodinjestev preselila zaradi izboljšanja lastnega ekonomskega položaja. Med važnejše vzroke so v anketi navajali še družinske razloge in neustrezno etnično okolje v kraju prve naselitve. Četrtna anketiranih pa vzrokov za preselitev ni navedla dovolj jasno (Genorio R., 1981; 120). Tudi pri sedanji notrani mobilnosti ne smemo zanikati vloge, ki jo ima etnična pripadnost. Vendar tega ne gre poveličevati

Slika 15: Prostorska mobilnost slovenskih gospodinjstev v Torontu v letih 1975 – 1978

pri nastajanju novih slovenskih jeder na celotnem obrobju metropole. Večjo vlogo ji lahko pripišemo le za koncentracijo v Alderwoodu, drugje pa ne. Pa tudi v tem primeru se preseljevanje prepleta z ekonomsko in socialno mobilnostjo nosilcev gospodinjstev. Ti so se po nekajletnem bivanju v Kanadi z novo družbo ekonomsko integrirali in močno izboljšali svoj gmotni položaj. Z dvigom standarda so se pojavile tudi zahteve po boljšem stanovanju in bivalnem okolju. To je sprožilo preseljevanje v enodružinske hiše na obrobju mesta. Lahko rečemo, da so Slovenci pri suburbanizaciji tvorno udeleženi.

Z anketo, izvedeno v letu 1980, je bilo ugotovljeno, da 90 % slovenskih gospodinjstev poseduje enodružinske hiše. Po podatkih uradne kanadske statistike pa prebiva le polovica Kanadčanov v enodružinskih hišah (Genorio R., 1981; 99). Po nekajletnem bivanju v Kanadi je torej večini slovenskih gospodinjstev oziroma družin uspelo, da so izboljšale stanovanjske razmere. Le manjši del jih še prebiva v najemniških stanovanjih. Prav tako se le neznatno število gospodinjstev odloča za nakup stanovanja v stanovanjskih blokih. V teh so ponavadi le mlajše družine iz druge generacije. Te se v svojih stanovanjskih zahtevah izenačujejo z ravnanjem povprečnih Kanadčanov.

Če primerjamo današnje ravnanje slovenskih ljudi v Torontu z ravnanjem ostalega prebivalstva, ugotovimo, da je drugačno od povprečja. To velja zlasti za prvo generacijo. Enodružinska hiša, proč od poslovnega središča, jim pomeni nekakšen statusni simbol. Bivanje v stanovanjskih blokih, pa naj bodo stanovanja še tako kvalitetna, večini ne ustreza. Njihovo ravnanje je podobno ravnanju gospodinjstev, ki v življenjskem ciklu dosegajo fazo "otroške mladosti" in fazo "otroške zrelosti".

Številne študije navajajo, da v ožjem vele mestnem območju Toronta prevladuje danes mlado prebivalstvo, ki v okviru življenjskega cikla dosega "predotroško fazo" (Kumove L., 1975; 42). Pri slovenskih gospodinjstvih je nasprotno. Ožje vele mestno območje je v neposrednem zaledju poslovnega središča še vedno poseljeno z ostarelimi slovenskimi priseljenci. To strukturo lahko uvrščamo v nižji in nižji-srednji sloj vele mestne populacije. Na mlajša gospodinjstva, oziroma tista, ki jih uvrščamo v srednji ali srednji-višji sloj, pa naletimo v mirnih soseskah enodružinskih hiš v obrobni mestnih občinah.

Pri slovenskih gospodinjstvih smo v primerjavi s celotno vele mestno populacijo ugotovili manj selitev. Slovenska gospodinjstva se redkeje odločajo za preselitev. To velja še posebej za prvo generacijo priseljencev. Anketa je potrdila relativno imobilnost slovenskih družin. V obdobju 1975–1980 je namreč le 31,8 % gospodinjstev spremenilo kraj bivanja. Glede na to, da se petina severnoameriških gospodinjstev seli vsako leto, so slovenska gospo-

TORONTO ŠTEVILO SLOVENSКИH GOSPODINISTEV PO POPISNIH OKOLIŠIH - 1978
 THE NUMBER OF SLOVENIAN HOUSEHOLDS BY CENSUS TRACTS, 1978

Slika 16: Število slovenskih gospodinjstev v Torontu po popisnih okoliših leta 1978

dinjstva bolj umirjena. Verjetno pa bi nadrobnejša analiza za drugo in tretjo generacijo pokazala drugačno podobo.

Raziskovanje premičnosti slovenskih gospodinjstev je bilo v Torontu podkrepljeno še z ugotavljanjem njihovega današnjega poselitvenega načina. S tem smo pri proučevanju izseljenske problematike v Torontu procesualnemu vidiku dodali tudi strukturalni vidik. Dolgotrajno in zamudno delo z raznovrstnimi podatki je rodilo sadove, saj je bilo v Torontu ugotovljenih več kot 2.000 gospodinjstev s slovenskimi priimki njihovih nosilcev. Na tej osnovi je prikazana razmestitev gospodinjstev po popisnih okoliših (Slika 16). Potrjuje nam prejšnje ugotovitve o koncentraciji Slovencev v zahodnem delu Toronta.

Najizrazitejša zgoštevitev je v že omenjenem Alderwoodu. Tu je sploh največja koncentracija kanadskih Slovencev. Navezuje se na slovensko cerkev in na druge številne ustanove slovenske skupnosti. Kljub temu pa tudi tu ne naletimo na etnično "čiste" slovenske ulice, temveč prebivajo Slovenci v neposrednem sosedstvu s številnimi priseljenci drugih etničnih skupnosti, med katerimi prevladujejo anglosaške (Angleži, Irci, Škoti).

Druga večja koncentracija Slovencev je v severnem in severovzhodnem delu Toronta, na meji občin North York in Scarborough. Tretja večja zgoštevitev pa se ujema s sedanjim razseljevanjem v okolici poslovnega središča. Tu je bila v petdesetih letih po prihodu političnih beguncev največja koncentracija slovenskih priseljencev. Politični begunci so si zgradili prvo slovensko cerkev v Kanadi, v neposredno okolico pa so se priseljevali Slovenci iz domovine in tudi iz drugih delov Kanade. V petdesetih letih je bilo to največje sprejemno središče za slovenske priseljence.

Temeljna značilnost geografske razporeditve slovenskih gospodinjstev v Torontu je torej v razpršeni poselitvi z eno samo izrazitejšo koncentracijo v Alderwoodu. O prostorski segregiranosti ali getu ne moremo govoriti. Naslednja značilnost je razmestitev gospodinjstev na velemestnem obrobju (suburb), kar odraža določene socialnogeografske poteze slovenske populacije. Značilno je dejstvo, da je največja gostota tam, kjer prevladujejo etnične skupnosti priseljencev iz Zahodne, Srednje in Vzhodnje Evrope. Le ostarela gospodinjstva v ožjem območju velemesta najdemo tudi med etničnimi skupnostmi priseljencev iz južne Evrope (Grki, Italijani).

STIKI SLOVENSКИH PRISELJENCEV V KANADI Z MATIČNO DOMOVINO

Opre delitev problematike vračanja izseljencev v domovino

Že v uvodnih poglavjih smo omenili, da je izseljevanje Slovencev v prekomorske dežele večinoma trajnega značaja, čeprav so v začetku večinoma odhajali z namenom, da se po nekaj letih vrnejo v matično domovino. To še posebej velja za obdobje klasičnega izseljevanja pred vojno. V primeru Kanade smo ugotovili, da se je v obdobju med obema vojnoma vrnilo v Slovenijo 1234 oseb ali 26,9 % števila izseljenih v to prekomorsko deželo v istem času.

Po drugi svetovni vojni je bilo vračanje zaradi različnih geografskih, ekonomskih in političnih vzrokov v primerjavi z vračanjem "začasno zaposlenih" iz dežel Zahodne Evrope šibko. Tomović (1978) je ocenil, da se je iz Kanade v Jugoslavijo po drugi svetovni vojni vrnilo le 5 % vseh izseljencev iz jugoslovanskih republik in pokrajin. Tudi v primeru Kanade lahko govorimo o nekoliko večjem vračanju šele v obdobju sedemdesetih let, ko so tudi selitveni tokovi v prekomorske dežele nekoliko pridobili na začasnosti.

Da bi kar najbolj natančno opredelili značaj selitev Slovencev v Kanado, smo se lotili analize namena izseljencev glede trajanja njihovega selitvenega staža ob prihodu v Kanado in tudi analize dejanskega trajanja selitvenega staža. Z anketo smo ugotovili, da je kar 43,9 % Slovencev prišlo v Kanado z namenom trajne naselitve, 25,6 % jih je prišlo z namenom, da se po nekaj letih vrnejo v matično domovino, dobra četrtina prišlekov (27,4 %) pa o tem ni razmišljala. Omenjeni deleži pa veljajo le na splošno. Obstajajo velike razlike po posameznih fazah priseljevanja v Kanado. Anketirani nosilci gospodinjstev, ki so prišli v deželo po posameznih fazah v letih 1931 – 1960, so prihajali predvsem zato, da se v Kanadi trajno naselijo. To si lahko razlagamo predvsem z nadpovprečno vlogo:

- priseljevanja slovenskih političnih beguncev in
- priseljevanja sorodnikov oseb, ki so se predhodno izselile iz Slovenije zaradi ekonomskih ali političnih razlogov.

Analiza podatkov ankete je po drugi strani pokazala, da je v času našega anketiranja le še 14,0 % slovenskih izseljencev v Kanadi razmišljalo o povratku v domovino. Relativnost tega deleža so potrdile dodatne analize podatkov iz ankete, ki so se nanašali na približno časovno opredelitev vrnitve. Tretjina anketiranih, ki še razmišlja o vrnitvi v domovino, je navedla, da se bodo vrnil v prihodnjih petih letih; kar dve tretjini od teh, ki še razmišljajo o vrnitvi, pa še ne ve, kdaj se bodo vrnil. Zanimivo je, da nihče ni opredelil vrnitve v času enega leta. Med tistimi, ki še razmišljajo o povratku je večina prišla v Kanado po letu 1960.

Vsekakor nam navedeni podatki kažejo, da je po obsegu pri slovenskih izseljencih v Kanadi v stvarnosti povratek v domovino izredno majhen in ne dosega stopnje vračanja slovenskih izseljencev v obdobju med obema vojnama. Stvarne razmere kažejo, da se bodo vrnil le redki iz vrst novejšega ekonomskega izseljenstva. Pri izseljencih, ki se nameravajo vrniti v neki daljnji prihodnosti, je vrnitev bolj izraz želja kot pa stvarnih možnosti. Zaposlitev, prisotnost družinskih članov, šolanje otrok, znaten delež mešanih zakonov in še mnogi drugi vidiki onemogočajo povratek v domovino. Skupino, ki časovno še ni opredelila povratka, bi lahko uvrstili v tip abstraktnega vračanja; izseljenci prihajajo v domovino zgolj zaradi zadovoljevanja rekreacijske funkcije življenja (Gosar A., 1979). Anketa nam je potrdila, da ni veliko primerov konkretnega vračanja, nekaj jih najdemo le med tistimi, ki se nameravajo vrniti v teku petih let.

Omenjeno nas vodi k zaključku, da so stiki slovenskih izseljencev v Kanadi z matično domovino bistveno drugačnega značaja kot pri začasno zaposlenih v deželah Zahodne Evrope. Pri slednjih se močno kažejo neposredni posegi v prostor matične domovine zaradi funkcije bivanja in deloma tudi dela; pri izseljencih v prekomorskih deželah pa večinoma le posegi, ki so povezani s funkcijo prostega časa. Ker pride pri izseljevanju večinoma le do občasnih stikov z matično domovino, ki ima v bistvu značaj turističnih tokov, se bomo v nadaljevanju nekoliko bolj zaustavili le pri opredelitvi teh oblik vračanja v Slovenijo.

Opredelitev obiskov priseljencev v domovini

Del slovenskih izseljencev v Kanadi zadovoljuje rekreacijsko funkcijo z občasnimi obiski matične domovine oziroma domovine svojih prednikov (v primeru druge, tretje ali četrte generacije). Tej funkciji smo vsekakor posvečali premalo pozornosti, čeprav ima globlje geografske, ekonomske, sociološke, psihološke in politična razsežnosti. Ker cilj pričujočega dela ni bil samo v analizi tega fenomena, se bomo le na kratko zaustavili pri opre-

delitvi glavnih značilnosti tega povezovanja izseljencev z matično domovino in skušali posredno ugotoviti tudi njegov geografski pomen. Pri tem smo se opirali na podatke ankete in podatke jugoslovanskih DK predstavništov v Kanadi.

Z anketo smo ugotovili, da izseljenci dokaj redno obiskujejo matično domovino. Več kot 80 % jih je po priselitvi v Kanado že obiskalo svoje domače kraje in le 16,8 % jih še ni bilo na obisku v domovini (Tabela 22). Velik delež izseljencev (24,8 %) takorekoč redno obiskuje matično domovino, pri nekaterih smo ugotovili, da preživljajo svoj letni dopust izključno samo v Sloveniji.

Tabela 22: *Obiski izseljencev v domovini*

<i>Pogostnost obiskov</i>	<i>Št.</i>	<i>%</i>
Enkrat	50	22,1
Dvakrat	56	24,8
Trikrat	26	11,5
Večkrat	56	24,8
Nikoli	38	16,8
Skupaj	226	100,0

Vir: Anketa Slovenci v Kanadi

Seveda obstajajo v pogledu pogostnosti obiskov razlike med posameznimi skupinami izseljencev. Domovine ne obiskujejo predvsem osebe, ki so se izselile zaradi političnih razlogov (32,4 %) ali družinskih razlogov (27,0 %). Po drugi strani pa je zanimivo, da je dobra petina "političnih emigrantov" (21,4 %) že večkrat obiskala Slovenijo. Pri osebah, ki so se preselile zaradi družinskih vzrokov, je relativno visok delež razumljiv, če upoštevamo verižni karakter izseljevanja v Kanado in le še prisotnost daljnega sorodstva v matični domovini (Tabela 23).

Pogostnost obiskov je relativno nizka tudi pri predvojnih ekonomski izseljencih v Kanadi. Staronaseljenci so imeli zaradi nizkega socialno-ekonomskega položaja v Kanadi tudi v tem pogledu omejene možnosti, sedaj pa jih ovira tudi starost. Večjemu številu staronaseljencev je uspel le en obisk v Sloveniji, medtem ko smo z anketo ugotovili tudi primere brez obiskov. Slednjo skupino smo zabeležili predvsem v niagarski regiji. Gre za nekdanje slovenske rudarje v rudnikih severnega Ontaria in Quebeca, ki so se v času druge svetovne vojne in po njej preselili na jug ter se posvetili sadjarstvu in vinogradništvu. Čeprav so se jim stvarne možnosti za življenje nekoliko

Tabela 23: Pogostnost obiskov posameznih skupin izseljencev (glede na vzrok izselitve iz Slovenije) v matični domovini (v %)

Pogostnost obiskov	Vzroki za izselitev iz Slovenije					
	Skupaj	Ekonomski	Družinski	Osební	Politični	Drugo
Enkrat	100,0	37,5	16,7	31,3	14,6	0,0
Dvakrat	100,0	50,9	16,4	21,8	9,1	1,8
Trikrat	100,0	40,0	20,0	32,0	0,0	8,0
Večkrat	100,0	39,3	16,1	16,1	21,4	7,1
Nikoli	100,0	21,6	27,0	18,9	32,4	0,0
Skupaj	100,0	38,9	18,6	23,1	16,3	3,2

KONTINGENČNI KOEFICIENT = 0,35

Vir: Anketa Slovenci v Kanadi

izboljšale, je ostal njihov akcijski prostor izredno ozek. Osnovne življenske funkcije so še naprej združevali v eni točki.

Med skupinami, ki so Slovenijo največkrat obiskale, prevladujejo izseljenci iz obdobja petdesetih let in prve polovice šestdesetih let. Omenjena skupina se je v novi družbi že integrirala in si je ustvarila razmere, ki jim omogočajo občasno preživljanje letnega dopusta v matični domovini. Višje socialne skupine si v ta namen preurejajo tudi domačije svojih staršev, ki dobijo s tem funkcijo začasnega počitniškega bivališča. Z obiskom domačega kraja ter potovanji po Sloveniji (v te se vključuje tudi druga generacija, ki želi spoznati predvsem domovino svojih staršev) vplivajo na splošno povečan obseg turističnih tokov in uspešnost turističnega gospodarstva (upoštevati je potrebno močan devizni priliv).

Analiza regionalnega izvora obiskovalcev je pokazala, da je pogostnost obiskov matične domovine najvišja pri izseljencih iz Zahodne Slovenije, Severovzhodne Slovenije in Gorenjske; nekoliko nižja pa pri izseljencih iz Dolenjske in Notranjske. Pri slednjih je pač potrebno upoštevati relativno višji delež oseb, ki so se izselile zaradi političnih razlogov in tudi relativno višji delež predvojnih ekonomskih izseljencev. Skoraj polovica anketiranih nosilcev gospodinjstev, ki še niso obiskali Slovenije, namreč izhaja iz Notranjske in Dolenjske.

Todi analiza podatkov prosilcev potnih dovoljenj za potovanje v Jugoslavijo je potrdila naše zaključke, ki smo jih napravili na osnovi anketnih podatkov. Pri Generalnem konzulatu SFRJ v Torontu smo zbrali podatke o slovenskih

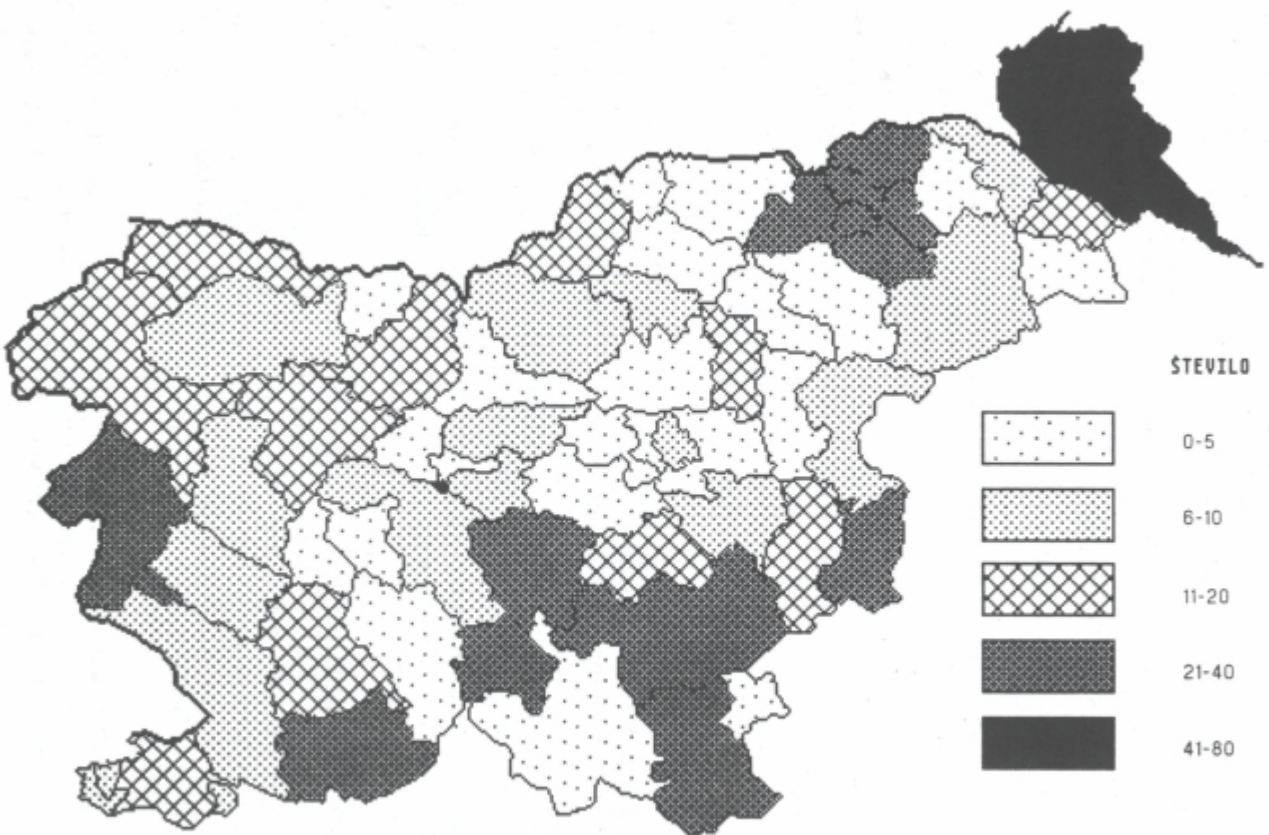
izseljencih, ki so v času od 1. januarja do 1. avgusta leta 1980 prosil za vstop v Jugoslavijo (v to kategorijo spadajo predvsem dvojni državljani) ali za podaljšanje jugoslovanskega potnega lista zaradi potovanja v Jugoslavijo. Ugotovili smo, da je v tem času kar 745 slovenskih Kanadčanov iz provinc Ontario in Manitoba zaprosilo za potno dovoljenje zaradi obiska matične domovine. Med njimi je bilo tudi 188 oseb rojenih v Kanadi (druga ali tretja generacija) ali 25,2 % vseh obiskovalcev.

Tudi to pot smo ugotovili med prebivalci največ izseljencev iz Severovzhodne Slovenije, in še posebej iz Prekmurja. V omenjenem številu smo ugotovili kar 130 ali 17,4 % Prekmurcev. Med njimi pa tudi najvišji delež oseb, ki so zaradi obiska zaprosile za podaljšanje jugoslovanskega potnega lista (17,6 %). V skupnem številu obiskovalcev je bilo le 12,7 % oseb z jugoslovanskim potnim listom. To nam hkrati kaže, da je večina Slovencev v Kanadi že prevzela kanadsko državljanstvo in da bodo v tej prekomorski deželi ostali trajno. Relativno višji delež oseb z jugoslovanskim potnim dovoljenjem pri Prekmurcih pa gre tudi na račun večje prisotnosti prebivalcev te regije v novejših selitvenih tokovih v prekomorske dežele. Med njimi je tudi relativno več začasno zaposlenih oziroma oseb, ki se nameravajo vrniti v domovino po nekajletnem delu v Kanadi.

Omenjena analiza deloma potrjuje tudi regionalni izvor slovenskih izseljencev v Kanadi. Med obiskovalci prevladujejo predvsem izseljenci iz nekaterih občin osrednje in jugovzhodne Slovenije (Ljubljana-Vič, Grosuplje, Ribnica, Novo Mesto, Črnomelj in Brežice), severovzhodne Slovenije (Maribor, Ptuj, Murska Sobota in Lendava) ter zahodne Slovenije (Ajdovščina, Nova Gorica, Sežana in Ilirska Bistrica) (Slika 17).

Podatke prosilcev potnih dovoljenj za vstop v Jugoslavijo smo dopolnili še z informacijami, ki smo jih dobili za konzularnem oddelku jugoslovanske ambasade v Ottawi; hkrati pa smo dopolnili tudi podatke za slovenske priseljence, ki so še v preostalih štirih mesecih leta 1980 zaprosili za vstopne vize oziroma so podaljšali jugoslovanske potne dokumente zaradi potovanja v domovino. Na ta način smo kompletirali podatke za leto 1980. V naši analizah za leto 1980 niso vključeni podatki prosilcev iz British Columbij in deloma Alberte, ki urejajo potna dovoljenja preko Generalnega konzulata SFRJ v Vancouvru. Kljub temu lahko trdimo, da smo v analizo za leto 1980 zajeli okrog 90 % priseljencev in njihovih potomcev, ki so matično domovino obiskali v tem letu.

S pomočjo teh podatkov smo lahko dopolnili karto slovenskih naselbin v Kanadi, dobili pa smo tudi vpogled v poklicno strukturo obiskovalcev. Z naslovi prosilcev potnih dovoljenj smo ugotovili, da so prišli na obisk v

Slika 17: Število slovenskih Kanadčanov na obisku v Sloveniji leta 1980

matično domovino iz skoraj 100-tih kanadskih krajev. Med njimi so prevladovali izseljenci iz Toronta. Skoraj polovica vseh obiskovalcev je prišla ravno iz tega vele mesta z največjo koncentracijo Slovencev (Tabela 24). S tem smo ponovno potrdili naše predhodne analize o koncentraciji izseljencev v Torontu oziroma južnem Ontariu.

Tabela 24: Slovenski priseljenci v Kanadi, ki so v letu 1980 obiskali SR Slovenijo, po krajih in provincah njihovega stalnega stanovanja

Kraji	Province	Št.	%
Toronto	Ontario	570	47,7
Montreal	Quebec	114	9,5
Hamilton	Ontario	54	4,5
London	Ontario	43	3,6
Winnipeg	Manitoba	39	3,3
Ottawa-Hull	Ontario-Quebec	23	1,9
Vancouver	British Columbia	22	1,8
Calgary	Alberta	22	1,8
Edmonton	Alberta	21	1,8
Kitchener	Ontario	15	1,3
Oshawa	Ontario	15	1,3
Brampton	Ontario	12	1,0
Oakville	Ontario	11	0,9
St.Catharines	Ontario	11	0,9
Ostalo		223	18,7
Skupaj		1195	100,0

Podatki se nanašajo na osebe, rojene v SR Sloveniji.

Vir: Podatki jugoslovanskih DK predstavništav v Kanadi.

Dodatna analiza podatkov, ki se nanašajo na regionalno poreklo priseljenцев, ni pokazala odstopanj od že omenjenih karakteristik. Zaradi tega jim ne bomo namenili dodatne pozornosti.

Pač pa je zanimiva analiza strukture obiskovalcev po spolu in poklicu. V ta namen zadostuje že analiza prosilcev, ki so leta 1980 zaprosili za vize na konzularnem oddelku naše ambasade v Otawi.

Pri strukturi obiskovalcev po spolu ni razlik. Razlike med spoloma se pojavljajo pri poklicni strukturi. Medtem ko so med ženskami v prevladi gospodinje, so med moškimi delavci (drugačna opredelitev dejavnosti zaradi skromnih navedb, ki se nanašajo na poklic posameznikov ni mogoča). V strukturi obiskovalcev glede na poklic predstavljajo delavci 28,6 %, gospodinje pa 24,4 %. Obe skupini predstavljata glede na poklic več kot polovico

vseh obiskovalcev. Relativno visok je tudi delež poklicev z visoko in višjo izobrazbo. Tudi ta podatek nam potrjuje predhodne analize o "begu možganov" v Kanado oziroma o vlogi kanadske imigracijske zakonodaje, ki je v obdobju po letu 1952 pri t.i. "neodvisnih prisilcih" vršila strogo selekcijo (Tabela 25).

Tabela 25: *Struktura izseljencev na obisku v Sloveniji glede na spol in poklic leta 1980*

Poklic	Skupaj		Moški		Ženske	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Poklic z visoko in višjo izobrazbo	13	100,0	9	69,2	4	30,8
Poklic s srednjo izobrazbo	20	100,0	12	60,0	8	40,0
Delavec	52	100,0	43	82,7	9	17,3
Gospodinja	48	100,0	0	0,0	48	100,0
Upokojen	9	100,0	7	77,8	2	22,2
Študent ali dijak	30	100,0	15	50,0	15	50,0
Drugo	10	100,0	5	50,0	5	50,0
Skupaj	182	100,0	91	50,0	91	50,0

Vir: Podatki konzularnega oddelka jugoslovanske ambasade v Ottawi.

Občasno delovanje izseljencev v izvornem okolju ima pomembno vlogo tudi pri pretoku informacij, kar lahko sproža nove selitvene tokove. V primeru izseljevanja Slovencev v Kanado so ravno te informacije, ki so prihajale v določeno območje, povzročale, da se je določen delež oseb odločilo za izselitev po oceni dobljenih informacij. V Kanado so prihajali na obisk k sorodnikom ali prijateljem ter pozneje zaprosili za stalno bivanje, nekateri pa so se vrnili domov.

Z opredelitvijo obiskov slovenskih izseljencev v Kanadi in njihovih potomcev smo opozorili samo na nekatere možnosti, ki so značilne za ta pojav. Opredelili smo kategorijo izseljencev, ki se pogosto pojavljajo v domovini in tudi tiste, ki so v teh tokovih sodelovale manj ali celo nič. Njihovo začasno delovanje v izvornem okolju ima posledice širših razsežnosti; za geografijo pa so pomembni predvsem neposredni učinki v prostoru, ki so posledica:

- spremembe namembnosti nekdanje domačije zaradi poudarjene vloge rekreacijske funkcije,

- gradnje novih objektov zaradi zadovoljevanja rekreacijske funkcije,
- gradnje stanovanjskih in drugih objektov, ki bodo namenjeni funkciji bivanja ali celo dela po povratku iz Kanade,
- gmotna pomoč staršem za adaptacijo obstoječih stanovanjskih in gospodarskih poslopij itd.

Posredno imajo velik vpliv z dotokom deviz, ki jih priseljenci potrošijo v času obiska doma ter na potovanju po domovini. Vsekakor so omenjeni vidiki velikega pomena tudi za geografe in jim bo potrebno v bodoče povečati več prostora oziroma bo potrebna bolj kompleksna analiza pojavnih oblik začasnega delovanja izseljencev v domačem kraju.

INSTITUCIJE SLOVENSКИH PRISELJENCEV V KANADI

Institucije priseljencev v imigrantski družbi

Skupnosti priseljencev so zgrajene na medsebojnih primarnih odnosih in na institucionalni mreži. Po prihodu v novo geografsko in socialno okolje začno priseljenci z ustanavljanjem različnih organizacij, ki vključujejo pripadnike iste etničnosti. Vanje se sicer vključujejo tudi pripadniki drugih etničnih skupnosti, vendar je potrebno poudariti, da vključevanje vseh priseljencev določene etničnosti v formalno institucionalno mrežo ni nujno. Tudi v primeru koncentracije priseljencev v zaokroženi geografski enoti, ko imamo opravka s teritorialnimi skupnostmi (naselbine, ulični bloki, geto, soseske, kolonije itd.), niso vedno zrele razmere za vključevanje v različne institucije oziroma se vanje vključuje le določen delež pripadnikov iste etničnosti.

Po Klinarju (1976; 108) je potrebno razločevati med:

- **starimi** institucijami, ki jih priseljenci prenesejo iz izvirne družbe in se v novem socialnem okolju ustrezno spremenijo (cerkev, družina) in
- **novimi** institucijami, ki nastanejo iz potreb priseljencev (banke, podporna združenja itd.).

Vsekakor je njihov pomen velik, saj priseljencem omogočajo premagovanje izolacije oziroma kar najlažjo integracijo v svoji skupnosti ter novi družbi. Tu ne bomo razpravljali o vzrokih njihovega nastanka ali genezi, temveč nameravamo prikazati glavne vrste institucij slovenskih priseljencev v Kanadi, njihovo geografsko razmestitev ter tudi delež slovenskih priseljencev, vključenih v raznovrstne institucije. Slednje bomo prikazali predvsem na primeru južnega Ontaria, kjer prebiva večina slovenskih priseljencev in njihovih potomcev. V tem območju je namreč tudi potekalo naše anketiranje. Na ta način bodo po posredni poti dane možnosti za razpravljanje o stopnji njihove asimiliranosti oziroma integriranosti v novi družbi. Tudi naši izseljenci imajo možnost vključevanja v skupnosti druge etničnosti ali pa v institucije imigrantske družbe. Omenjenega vidika pri takih presojah vsekakor ne gre zanemarjati.

Obstoj institucij je potrebno nadalje povezovati še z obsegom celotne populacije priseljencev, njihovim obnavljanjem, ki je možno ob kontinuiranem dotoku novih priseljencev (pri tem igrajo važno vlogo verižne selitve, ko se priseljencem pridružijo sorodniki, prijatelji, znanci, pripadniki istega regionalnega izvora itd.); po drugi strani pa tudi z ekonomskimi karakteristikami priseljencev ali pa celo s pripadnostjo določenim političnim grupacijam.

Priseljenci se združujejo v posameznih institucijah zaradi zadovoljevanja njihovih kulturnih, socialnih, ekonomskih ali političnih potreb. Seveda imajo te institucije še celo vrsto drugih funkcij, med katerimi je potrebno omeniti tiste, ki zadevajo tudi probleme adaptacije in asimilacije priseljencev ter njihovo povezovanje z imigrantsko družbo. Institucije priseljencev prenašajo v etnično skupnost vrednote in norme imigrantske družbe, ki jih interpretirajo po svoje in priseljence tako povezujejo z novim socialnim okoljem (Klinar P., 1976; 111).

Med sociologi prevladuje mnenje, da manj asimilirane etnične skupnosti priseljencev zgradijo dokaj popolno mrežo organizacij. Na ta način lahko zadovoljujejo večino svojih potreb v novem okolju. Vsekakor se lahko strinjamo s Klinarjevo trditvijo, da je popolnost institucij priseljencev pomembnejša za notranjo kohezivnost etničnih skupin priseljencev in za odnose medsebojnega približevanja med priseljenci kot pa njihova geografska koncentracija ali razpršenost.

Čim popolnejša je mreža institucij, tem manjša je možnost hitre asimilacije; ne glede na prostorsko koncentriranost priseljencev. Kakšna je institucionalna mreža slovenskih priseljencev v Kanadi, in še posebej v provinci Ontario, kjer prebiva večina priseljencev in njihovih potomcev, ter kakšno stopnjo popolnosti je dosegla glede na določeno obliko prostorske koncentriranosti pripadnikov slovenske etnične skupnosti, bo prikazano v nadaljevanju knjige.

Glede na naše dosedanje izkušnje pri proučevanju izseljenske problematike v prekomorskih deželah lahko opredelimo vrste institucij po sledečem vrstnem redu:

- socialno-solidarnostne institucije,
- kulturno prosvetne institucije,
- politične institucije,
- cerkvene institucije,
- ekonomske institucije in
- imigrantska družina.

S tem smo se deloma približali tudi Klinarjevi klasifikaciji, ki sicer posebej

omenja izobraževalne institucije in imigrantski tisk; vendar pa smo sodili, da lahko omenjeni vrsti institucij vključimo med kulturno-prosvetne, cerkvene in politične institucije.

Povsod v prekomorskih deželah, kjer se je naselilo nekoliko večje število Slovencev, so ti osnovali raznovrstna društva. Sprva so bile to v glavnem podporne organizacije, pravzaprav zavarovalniške družbe, ki so svoje člane zavarovale za življenje, bolezni, nesreče, poškodbe itd. Nekatere pa so imele uvedeno tudi starostno zavarovanje; hkrati pa so delovale še na kulturno-prosvetnem, športno-rekreacijskem in založniškem področju. Z omenjenim pojavom smo se srečali tudi pri proučevanju slovenskega izseljenstva v Kanadi. Medtem ko v obdobju pred prvo svetovno vojno Slovenci še niso bili organizirani zaradi njihove skromne prisotnosti ter disperzne poseljenosti širom te prostrane dežele, pa smo zasledili pravi razmah podpornih društev predvsem v obdobju med obema vojnoma. Najprej so se organizirali po vzoru velikih podpornih organizacij v ZDA in ustanavljali odseke bratskih organizacij, ki so imele svoj sedež v velemestih ameriškega severovzhoda in severa. Prednjačili so odseki Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ). Zaradi velike prostorske mobilnosti rojakov v Kanadi, ki je prišla do izraza v obdobju velike svetovne ekonomske recesije (rojaki so se v iskanju zaposlitve selili iz kraja v kraj od vzhoda do zahoda Kanade), so nekatere naselbine Slovencev obstajale le nekaj časa. Ker so bile razmere za delovanje bratskih organizacij v Kanadi v tistem času drugačne kot v ZDA, tudi tečaj kanadskega dolarja je bil drugačen od ameriškega, so odseki SNPJ-a obstajali le nekaj let; popolnoma pa so prenehali delovati med drugo svetovno vojno.

Kljub številnim odsekom podpornih jednot, je bil stvarni delež vključenih rojakov v te organizacije relativno nizek. V začetku tridesetih let je bilo v posamezne odseke SNPJ-a včlanjenih le nekaj več kot 250 Slovencev. Število članov se je zaradi prostorske mobilnosti hitro menjalo, tako da dejansko ni mogoče ugotoviti deleža Slovencev, vključenih v te organizacije. Po študiji Slave Lipoglavšek-Rakovec (1950; 7) je bilo v ZDA v tem času več kot polovico Slovencev vključenih v razne institucije. V Kanadi pa je po naših ocenah dosegel ta delež komaj 10 %. Ta delež se ni bistveno povečal niti potem, ko je bila ustanovljena samostojna bratska organizacija slovenskih izseljencev v Kanadi: Slovensko – kanadsko podporno društvo (pozneje Vzajemna podporna zveza Bled, ki obstaja še danes). Šele tik pred začetkom svetovne vojne, ko je omenjena zveza dobila pravico ustanavljati odseke v posameznih naselbinah, se je delež vključenih v institucionalno mrežo nekoliko povečal. V okviru te socialno-solidarnostne institucije pa se je začelo razvijati tudi kulturno, prosvetno ter družabno življenje Slovencev. Vključevanje Slovencev v t.i. "fraternalistično gibanje" je bilo velikega

pomena tudi za napredno delavsko gibanje naših izseljencev v Kanadi. Ker je bila VPZ Bled med obema vojnama edina samostojna podporna organizacija jugoslovanskih izseljencev v Kanadi, se je vanjo vključevalo tudi izseljenstvo drugih jugoslovanskih narodov (predvsem Hrvati). V času ekonomske recesije, ko so dejansko bivali v bednih razmerah, večinoma kot delavci v rudnikih, gozdovih, pri gradnji prometnega omrežja in deloma tudi v industriji, se je krepila njihova zavest. To je še posebej prišlo do izraza v času druge svetovne vojne, ko so tudi slovenski priseljenci v Kanadi podprli borbo jugoslovanskih narodov in narodnosti za nacionalno osvoboditev ter spremembo socialnega reda. Prekaljeni v borbah kanadskega delavstva so v ta namen osnovali razne politične institucije, pojavil pa se je tudi njihov tisk (časopis *Edinost*). Na koncu kratkega pregleda stanja med obema vojnama je potrebno pripomniti, da cerkvene institucije v Kanadi med Slovenci tedaj niso obstajale. Poizkusi slovenskih župnij v ZDA, da bi tudi na kanadskih tleh ustanavljali cerkvene ustanove niso uspeli. Tako so se nekateri Slovenci vključevali v cerkvene institucije drugih etničnih skupnosti.

Do bistvenih sprememb je prišlo takoj po drugi svetovni vojni s prihodom slovenske politične emigracije, ki se je že v začetku petdesetih let koncentrirala predvsem v Torontu. S prihodom politične emigracije so prišli tudi prvi duhovniki, ki so že konec štiridesetih let začeli z ustanavljanjem raznih cerkvenih organizacij, pojavil pa se je tudi njihov tisk. Prav tako pa se je organizirala tudi politična emigracija, ki je oživiljala "stare" institucije, prenešene iz izvirnega okolja, hkrati pa je ustanavljala tudi nove institucije.

S prihodom mlajših priseljencev, ki so zaradi ekonomskih razlogov ali avanturizma v petdesetih letih skrivoma prestopali tedaj zaprto mejo, se je slovenska skupnost v Kanadi in še posebej v Torontu močno okrepila. Nova društva so začeli ustanavljati tudi v drugih mestih Kanade. Med njimi so prevladovala kulturno-prosvetna ter tudi športna. Omenjeni val priseljevanja je okrepil slovensko skupnost tudi v Hamiltonu, Montrealu in Winnipegu. V omenjenih mestih so v začetku šestdesetih let nastale poleg kulturno-prosvetnih institucij tudi cerkvene. Vsekakor je ob tem potrebno ponovno poudariti, da je bilo izseljevanje iz Slovenije v Kanado najintenzivnejše v obdobju 1955 – 1960. Drugi val izseljevanja po letu 1965 je bil že manj intenziven. Sicer je okrepil slovensko skupnost v Kanadi, vendar pa v pogledu ustanavljanja novih institucij ni bil tako učinkovit kot predhodna dva (prihod političnih beguncev in ekonomskih priseljencev). Vsekakor pa je okrepil članstvo pri obstoječi strukturi institucij. Zaradi tega imamo v Kanadi tudi danes v prevladi institucije, ki so bile ustanovljene pred tridesetimi leti ali pa takoj po naselitvi političnih beguncev. Ob njih pa še vedno

obstaja tudi Vzajemna podpora zveza Bled, ki je bila ustanovljena že pred drugo svetovno vojno.

Kolikšen je delež slovenskih priseljencev in njihovih potomcev, vključenih v raznovrstne institucije slovenske skupnosti v Kanadi, smo ugotavljali z anketo. Rezultati veljajo predvsem za južni Ontario, kjer je koncentracija priseljencev najizrazitejša in biva po naših analizah okrog tri četrtine vseh slovenskih priseljencev v Kanadi. V Torontu, Hamiltonu, niagarski regiji ter Montrealu je vključenih kar 59,3 % priseljencev v raznovrstne institucije. Prav tako pa smo z anketo ugotovili, da je pomemben delež rojakov (23,9 %) vključen tudi v različne institucije kanadske družbe. Pri relativnih frekvencah je pomembno navesti, da v obravnavanem območju obiskuje 42,2 % anketiranih slovensko cerkev (Tabela 26); med njimi se udeležuje cerkvenih ritualov 23,2 % anketiranih redno (tedensko); (Tabela 27). Večina slovenskih priseljencev obvlada angleščino, mnogi pa še kakšen drug tuji jezik. Pri znanju jezikov pride do izraza dejstvo, da je v zadnjih desetih letih med slovenskimi priseljenci vse več tistih, ki so se preselili v Kanado predvsem iz dežel Zahodne evrope in Argentine. Med temi analizami je pomembna tudi ugotovitev, da obiskuje dopolnilni pouk slovenščine kar 31,5 % otrok anketiranih nosilcev gospodinjstev.

Tabela 26: *Jezik pri cerkvenih obredih, ki se jih udeležujejo pripadniki slovenske etnične skupnosti*

Jezik	Število	%
Slovenščina	95	42,2
Angleščina	88	39,1
Drugi jezik	1	0,4
Ne hodi v cerkev	41	18,2
Skupaj	228	100,0

Vir: Anketa Slovenci v Kanadi

Znotraj posameznih anketnih območij obstajajo precejšnje razlike glede članstva v posameznih institucijah. Najvišji delež priseljencev je vključenih v slovenske institucije v naseljih niagarske regije (78,7 %), kjer je v prevladi "farmarski element. Poleg tega pa je tu še relativno visok delež staronaseljencev, predvojnih rudarjev, ki so se sem preselili iz rudarskih naselbin severnega Ontaria. Vključeni so v odsek Vzajemne podporne zveze Bled ali pa v društvo Lipa park. Tu smo zabeležili tudi najnižji delež slovenskih priseljencev z znanjem angleščine. Delež priseljencev, vključenih v institucije slovenske skupnosti je med obravnavanimi najnižji v Hamiltonu, kjer je v

Tabela 27: Pogostnost obiskov cerkvenih obredov v slovenščini

<i>Pogostnost</i>	<i>Število</i>	<i>%</i>
Tedensko	52	23,2
Mesečno	15	6,7
Nekajkrat v letu	60	26,3
Enkrat v letu	28	12,3
Nikoli	69	30,8
Skupaj	228	100,0

Vir: Anketa Slovenci v Kanadi

Tabela 28: Delež anketiranih v slovenskih institucijah po območjih

<i>Območje</i>	<i>Skupaj</i>		<i>Da</i>		<i>Ne</i>	
	<i>Št.</i>	<i>%</i>	<i>Št.</i>	<i>%</i>	<i>Št.</i>	<i>%</i>
Niagara	75	100,0	59	78,7	16	21,3
Hamilton	55	100,0	23	41,8	32	58,2
Toronto	87	100,0	47	54,0	40	46,0
Montreal	9	100,0	5	55,6	4	44,4
Skupaj	226	100,0	134	59,3	92	40,7

Vir: Anketa Slovenci v Kanadi

prevladi mlajše priseljenstvo, vključeno v kanadsko težko industrijo (Tabela 28).

Po drugi strani pa je potrebno upoštevati, da je najvišji delež pripadnikov slovenske etnične skupnosti članov različnih kanadskih institucij tudi v območju niagarske regije (26,7 %), prav tako je zabeležen visok delež tudi v primeru Toronta (26,4 %). Seveda pa je med obema kvalitativna razlika. V primeru niagarske regije gre višji delež na račun večje prisotnosti pripadnikov druge in tretje generacije priseljencev; v Torontu pa se je slovensko priseljenstvo v okviru poslovno-trgovske strukture, ki je tu v prevladi, v novem okolju najbolj uspelo integrirati (mišljena je prva generacija).

Med anketiranimi, ki so navedli, da so se na kanadske razmere privadili in da so v tej deželi zadovoljni, prevladujejo prav tako anketirani nosilci gospodinjstev v niagarski regiji (77,6 %) in Torontu (61,4 %). Z anketo smo ugotovili, da med člani različnih slovenskih institucij prevladujejo predvsem t.i. "poslovneži" (85,2 %), ki so v večini primerov zastopani kot delničarji in farmerji (80,0 %). Na drugi strani pa je analiza pokazala, da se v institucije kanadske družbe vključujejo predvsem slovenski priseljenci s poklici, ki

zahtevajo visoko strokovno izobrazbo. Od skupnega števila priseljencev z visoko strokovno izobrazbo jih je kar 51,4 % vključenih v institucije nove družbe. Delež delavcev, vključenih v te institucije je relativno nizek (14,5 %). Ob tem je potrebno še pripomniti, da so priseljenci z visoko strokovno izobrazbo, kljub svojemu relativno nizkemu deležu v strukturi slovenskih priseljencev glede na izobrazbo, v institucijah kanadske družbe relativno močno zastopani. Med slovenskimi priseljenci predstavljajo v teh institucijah kar dobro tretjino (35,2 %).

Članstvo v različnih slovenskih institucijah smo obravnavali tudi v odnosu na imigracijski staž. Pri tem se nam je pokazal zanimiv rezultat. Priseljenci s krajšim imigracijskim stažem so relativno manj zastopani v institucijah slovenskih priseljencev v Kanadi. To si lahko razlagamo:

- z verižnim tipom priseljevanja, ko za prilagajanje v novem okolju poskrbi jo predvsem sorodniki ali prijatelji priseljencev (ti predstavljajo t.i. dekompresijsko komoro);
- s sedanji pogoji priseljevanja v Kanado, ki poteka v pogojih visoko razvite – lahko rečemo postindustrijske – družbe s proklamiranim multikulturalizmom. Kanada omogoča s sistemom svojih ekonomskih in izobraževalnih institucij kar najlažje vključevanje v novo okolje. Teh sodobnih razmer seveda ne gre enačiti z razmerami med obema vojnoma, ko so institucije priseljencev nudile edino pomoč;
- s strukturo obstoječih institucij slovenskih priseljencev ter s strukturo odnosov znotraj te institucionalnosti. Slednji so namreč precej konservativnega značaja. Njihov razvoj ne gre v skladu s potrebami in ravnanjem človeka v razmerah postindustrijske družbe.

Pomembnejše institucije slovenskih priseljencev v Kanadi

V dosedanjem delu teksta smo že opredelili vrste institucij etničnih skupnosti priseljencev. Preostane nam, da na konkretnih primerih predstavimo posamezne institucije, hkrati pa s priloženo karto ugotavljamo njihovo prostorsko razmestitev v Kanadi. Institucije slovenskih priseljencev v Kanadi so predvsem sledeče:

1. **Socialno solidarnostne** (sem štejejo predvsem bratske podporne organizacije). V Kanadi je to **Vzajemna podporna zveza Bled**, ki je bila ustanovljena leta 1933 v rudarskem mestu Kirkland Lake na ontarijskem severu. Iz majhne podporne organizacije pod imenom **Slovensko-kanadsko podporno društvo**, ki se je razvila iz društva Pipa (bilo je predvsem zabavnega značaja), je nastala za tedanje kanadske razmere relativno močna organizacija s posameznimi odseki v večjih rudarskih naselbinah

Slovencev (Tabelo 29). Jedro slovenske skupnosti je bilo namreč prav v rudarskih mestih severnega Ontaria in Quebeca. Po vojni se omenjena naselja niso razvijala, novi priseljenci pa so se večinoma izognili rudnikov. Višje kvalifikacije so jim omogočile zaposlovanje v industrijskih mestih južnega Ontaria. Hkrati pa se je v južni Ontario po drugi svetovni vojni preselilo tudi znatno število nekdanjih slovenskih rudarjev; predvsem pa njihovi potomci.

Današnja vloga te bratske organizacije je tako v socialno-ekonomskem pogledu kot tudi v političnem veliko šibkejša kot nekoč.

Tabela 29: *Odseki in članstvo Vzajemne podporne zveze "Bled"*

Štev. odseka	Ime	Kraj	Leto ustanovitve	Članstvo (1975)	
				Odrasli	Mladina
1. BLED	KIRKLAND LAKE	1933	34	4	
2. LJUBLJANA	VAL D'OR	1940	5	0	
3. KRKA	TIMMINS	1940	53	26	
4. TRIGLAV	NORANDA	1949	9	3	
5. SLOVENSKI RUDAR	MALATRIC	1941	prenehal delovati		
6. ZVEZDA	VANCOUVER	1941	28	0	
7. JADRAN	THUNDER BAY	1941	25	0	
8. PLANINSKA ROŽA	PASCALIS	1941	prenehal delovati		
9. ZARJA	SUDBURY	1941	8	0	
10. SLAVČEK	WINDSOR	1942	prenehal delovati		
11. EDINOST	TORONTO	1942	46	3	
12. NOVO MESTO	ST.CATHARINES	1943	62	14	
13. PLANINA	HAMILTON	1943	63	26	
14. SLOGA	KORKLAND LAKE	1943	44	19	
15. VIDMAR	MOUNTAIN PARK	1944	prenehal delovati		
16. GORICA	TORONTO	1953	19	0	
17. TURJAK	NORANDA	1957	17	14	
18. BELA KRAJINA	TORONTO	1958	prenehal delovati		
19. PLANICA	BURLINGTON	1959	(združil s št. 13 Planina)		
20. SLOVENIJA	KITCHENER	1963	30	26	
21. OTON ŽUPANČIČ	OSHAWA	1965	9	3	
22. IVAN CANKAR	TORONTO	1977	prenehal delovati		
Skupaj				452	138

¹ Po letu 1975 je prenehal delovati tudi odsek št.4 Triglav iz Norande. VPZ Bled je imela 31.12.1979 finančna sredstva v višini 118.055 CAD. Število članov se glede na stanje leta 1975 ni bistveno spremenilo. Leta 1960 je imela Zveza še vedno preko 700 odraslih članov in 140 v mladinskem odseku. Opaža pa se tendenca upadanja v vsem povojnem času in še posebno po letu 1965.

Pozitivne vrednote, ki so izšle iz borbe naprednega delavskega gibanja pred vojno, so deloma prodrle le v krogih izseljenskega proletariata v območju Hamiltona in St.Catharinesa, kjer se je povojno ekonomsko izseljenstvo nekoliko bolj vključilo v odseke VPZ Bled. V Torontu, kjer je danes jedro slovenskih priseljencev v Kanadi, pa so se izgubili v masi, ki ji je vtisnila poseben pečat povojna politična in ekonomska emigracija.

Za nazadovanje števila članov je potrebno iskati vzroke tudi v sodobni funkciji bratskih podpornih organizacij, ki pri zavarovanju delavcev v okviru sindikalnih organizacij posameznih korporacij izgubljajo prvotno zavarovalniško vlogo. V teh okoliščinah lahko kljubujejo predvsem velike podporne organizacije z močno kapitalno osnovo, kot so v ZDA: *Slovenska narodna podporna jednota*, *Hrvatska bratska zajednica* in deloma *Srbski narodni savez*. Pri manjših je nujno potrebna preorientacija na druge oblike organiziranja. Podporno funkcijo zamenjuje kulturno-prosvetna, družabna itd.

V večjem delu predvojnih centrov slovenskih priseljencev v Kanadi danes ni več rojakov — predhodno pa so prenehali delovati tudi odseki VPZ Bled. Tudi v ostalih rudarskih naselbinah število slovenskih priseljencev in njihovih potomcev počasi nazaduje. Najlepši dokaz za to je Kirkland Lake — center slovenskih priseljencev v Kanadi pred drugo svetovno vojno. Zaradi stalnega nazadovanja števila Slovencev so leta 1978 preselili Glavni odbor VPZ Bled v Hamilton.

2. **Cerkvene institucije.** Cerkev moramo z družino šteti med najbolj opazne socialne institucije, njena moč sloni na čustvih, specifičnih religioznih sankcijah itd. Njena vloga je dvojna. Po eni strani si prizadeva ohraniti nacionalne, etnične karakteristike priseljencev, s tem da pospešuje razvoj nacionalnega jezika in kulture ter utrjuje etnično ideologijo, opravlja obrede v nacionalnem jeziku, organizira šole v maternem jeziku, vzdržuje vezi z izvirno družbo itd. Po drugi strani postaja integralni del družbe; le-tej se prilagaja in tako vpliva na integracijo in asimilacijo svojih članov (Klinar P., 1976; 120).

Vsekakor je cerkev institucija, ki jo priseljenci prenesejo iz izvirne družbe. Praksa je namreč pokazala, da večina priseljencev ohranja pripadnost isti cerkvi tudi v novem okolju. V našem primeru pa je vsaj v prvih povojnih letih igrala močno socialno vlogo (Caritas). V okviru cerkve deluje niz različnih organizacij, ki se po značaju razlikujejo med seboj. Koordinacija je velikokrat poverjena posameznikom iz vrst priseljenjskih aktivistov, ki imajo dejanski pregled nad dogajanjem v sami cerkveni občini in okrog nje.

Omenili smo že, da pred drugo svetovno vojno slovenski priseljenci v Kanadi niso imeli svoje cerkve. Priprave na ustanovitev prve slovenske župnije v Kanadi so se začele kmalu po prihodu političnih beguncev. Med begunci so bili tudi nekateri duhovniki, ki so že konec štiridesetih let v Torontu organizirali cerkvene obrede v slovenščini. Ti so najprej potekali v cerkvah drugih etničnih skupnosti; v petdesetih letih pa so osnovali prvo slovensko župnijo v Torontu, ki je leta 1954 že dobila lastne cerkvene prostore.

Danes je v Kanadi pet slovenskih župnih, od tega sta dve v Torontu. Tako imamo danes v Kanadi sledeče župnije:

- Marija pomagaj, ustanovljena leta 1954 v Torontu,
- Brezmadežna s čudodelno svetinjo, ustanovljena leta 1960 v Torontu,
- Sv. Gregorija Velikega, ustanovljena leta 1965 v Hamiltonu,
- Sv. Vladimirja, ustanovljena leta 1963 v Montrealu in
- Naša gospa iz Lurda, ustanovljena 1962 v Winnipegu.

Okrog župnij poteka pestra dejavnost priseljencev. V tem pogledu prednjači prav slovenska skupnost v Torontu. Tu je slovenska duhovščina in povojna politična inteligenca organizirala duhovno, prosvetno-kulturno, politično in ekonomsko dejavnost.

V okviru župnij delujejo poleg farnih odborov in pastoralnih svetov, ki jih sestavljajo priseljenci, predvsem sledeče organizacije:*

- Zveza katoliških mož in fantov,
- Katoliška ženska liga,
- Mladinski klub,
- Skavti,
- Vincencijeva konferenca (za pomoč bolnim in onemoglim),
- Marijina družba,
- Klub Sava (pri župniji Marija pomagaj organizira tečaj slovenščine),
- Folklorna skupina,
- Slovenska šola (v okviru župnij poteka večina dopolnilnega pouka slovenščine; v vseh petih župnijah v Kanadi obiskuje te šole preko 500 otrok),
- Slovensko gledališče,
- Mešani cerkveni pevski zbor,
- Moški zbor Fantje na vasi (deluje v Torontu).

* Navedbe temeljijo na posebnih anketah in poročilih v reviji slovenskih lazaristov Božja beseda, ki izhaja kot mesečnik v Torontu od leta 1949.

Omenjeni pregled nam kaže, da obstajajo institucije s posvetno, socialno, družabno, kulturno-prosvetno in ekonomsko funkcijo (v primeru župnijske hranilnice, ki jo bomo omenili posebej).

Važno vlogo igra **Župnijski pastoralni svet**, ki ni samo posvetovalni organ župnika, temveč skupnost, ki planira in odloča o vsem pastoralnem delu v župniji. Navedene organizacije lahko zasledimo deloma tudi pri ostalih slovenskih cerkvah v Kanadi, vendar je gornji primer značilen predvsem za Toronto, kjer je institucionalna mreža najbolj razvejana in ima že skoraj štiridesetletno tradicijo.

3. Politične institucije.* Med politične institucije štejemo predvsem tiste z negativnim odnosom do družbeno-politične ureditve v matični domovini.

To so razni odseki predvojnih političnih strank, ki so se porajale in delovale v stari Jugoslaviji, preostanki bivših domobranskih in drugih vojaških formacij, ki so v času druge svetovne vojne delovale proti NOB. V glavnem so to protikomunistične in nacionalistične organizacije, ki so naperjene proti samoupravni socialistični ureditvi Jugoslavije.

V Kanadi je večina političnih formacij združenih v Slovenskem domu (obstaja tudi društvo s tem imenom), ki je bil ustanovljen z namenom, da združi vse organizacije izven cerkve v nekakšen Slovenski svet. Čeprav se ta poizkus ni popolnoma posrečil, združuje večino političnih formacij v Torontu. Med političnimi organizacijami so samostojne ali pa delujejo v okviru Slovenskega doma sledeče:

- **ZDSPB Tabor** (formacija slovenskih protikomunističnih borcev; gre za preostanek domobranskih formacij, ki tiska v Argentini revijo z istim imenom),
- **DSPB Vestnik** (formacija bivših domobrancev in drugih vojaških enot, ki ima sicer svoj sedež v Argentini, kjer tudi izhaja revija z enakim imenom),
- **Slovenska narodna zveza** (nacionalistična organizacija predvojne inteligence, ki tiska v Torontu časopis-mesečnik Slovenska država in
- **Slovenski dom** (že omenjena ustanova, ki združuje preostanke meščanskih strank (SLS, SDS) in v Kanadi živeče člane Slovenskega narodnega odbora.

V ostalih slovenskih naselbinah v Kanadi ni samostojnih političnih or-

* Tudi te navedbe bazirajo na anketi ter poročilih v emigrantskem tisku v Kanadi in za-
mejstvu.

ganizacij; posamezniki iz vrst slovenske politične emigracije se navezujejo na organizacije v Torontu.

4. **Kulturno-prosvetne institucije.** Omenjene institucije smo zasledili v vseh večjih slovenskih naselbinah v Kanadi. Njihov obstoj v veliki meri prispeva pri ohranjanju kulture priseljencev in pri predstavljanju lastne kulture novi družbi. V Kanadi je popularen izraz za te institucije "društvo". Že to ime kaže, da omenjena institucija združuje različne funkcije in kažejo na pestrost udejstvovanja priseljencev.

Prevladujoče funkcije v okviru teh društev so: kulturno-prosvetna, izobraževalna, družabna, športno-rekreacijska, folklorna itd.

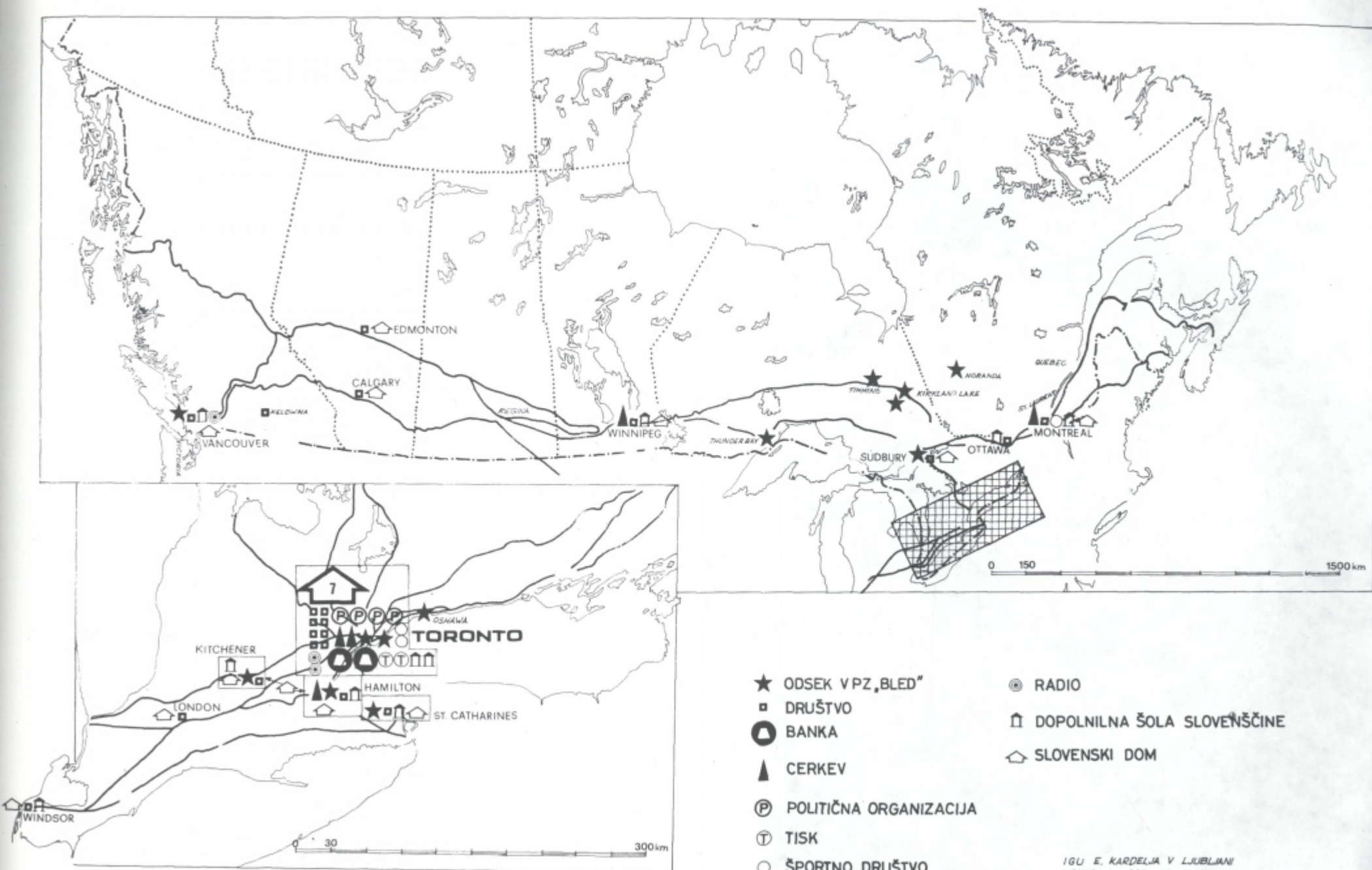
Ekonomsko izseljenstvo, ki je bilo v petdesetih letih močno usmerjeno v Kanado, je že naletelo (še posebej v Torontu) na utečen sistem institucij, ki je deloval predvsem okrog slovenske župnije MP v Torontu. V prevladi je bila mladina iz primorskih, prekmurskih in štajerskih občin. Pri tej skupini priseljencev so se porajale ideje, da bi osnovali društva, ki bi jih združevala neodvisno od že prej ustanovljenih okrog župnij in neodvisno od institucij slovenske politične emigracije. Tako sta nastali v Torontu dve društvi, ki sta združevali priseljence predvsem na regionalni osnovi:

- Slovensko prosvetno društvo Simon Gregorčič in
- Večerni zvon (društvo priseljencev iz Prekmurja).

V nekaterih drugih naselbinah (Hamilton, St.Catharines, Montreal, Winnipeg, Edmonton, Calgary, Vancouver, Windsor, London in Kitchener) je to priseljevanje močno okrepilo slovenske skupnosti. S tem je bila dana dobra osnova za organiziranje novih društev. Na novo pa so se lahko ustanovile še tri slovenske župnije. Številčno močnejša društva so organizirala tudi dopolnilni pouk slovenskega jezika, folklorne skupine, športne in lovske odseke in drugo.

Iz karte je razvidno, da so omenjena društva najštevilnejša v Torontu, z razvejano dejavnostjo pa še: v Hamiltonu, St.Catharinesu, Kitchenerju, Windsorju, Montrealu, Winnipegu (v okviru društva delujejo tudi ter folklorne skupine ter pevski zbor kvintet), Edmontonu, Calgaryju in Vancouveru. Večina omenjenih organizira dopolnilni pouk slovenskega jezika. Za družabnost, kulturne prireditve (znana je "folklorama" v Winnipegu, folklorni festival v St.Catharinesu in Torontu) ter rekreacijo pa je poskrbljeno v domovih teh društev (običajno jih imenujejo "slovenski domovi") in na njihovih letoviščih.

5. **Ekonomske institucije.** Med temi institucijami so najpomembnejše banke in zavarovalnice. Predstavljajo pomembno bazo priseljske skupnosti za

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
 NOSILEC NALOGE: R. GENORIO
 AVTOR KARTE: B. ANTONIĆ, R. GENORIO

Slika 18: Institucije slovenskih priseljencev v Kanadi leta 1980

razvoj njihovih posameznih dejavnosti; lahko pa so tudi pomemben dejavnik za razvoj izvornih območij. Žal je praksa pokazala, da slednje ne velja za ekonomske institucije slovenskih priseljencev v Kanadi. Ekonomska menjava z matično domovino poteka le preko nekaterih zasebnikov, ki se ukvarjajo s trgovino, gostinstvom ali kakšno drugo gospodarsko dejavnostjo. To je pomembno tudi za pripadnike slovenske skupnosti, saj jim z domačo prehrano ter drugimi storitvami približujejo ambient izvornega okolja. Zlasti pomembne so lahko gostilne, ki velikokrat služijo za razna srečanja (sestanke) vodilnih članov nekaterih slovenskih institucij.

Medtem, ko so razne gostilne, trgovine, zavarovalnice, kupoprodajne ustanove v posesti posameznikov, so predvsem banke oziroma hranilnice v lasti širše skupnosti. V Kanadi imajo slovenski priseljenci dve hranilnici (obe sta v Torontu):

- **Župnijska hranilnica in posojilnica Slovenija in**
- **Slovenska posojilnica in hranilnica Janeza Evangelista Kreka.**

Prva deluje poleg slovenske župnije MP v Torontu in ima nekaj tisoč hranilnih vlog. Omenjena hranilnica izdaja tudi glasilo Naša moč. Ker je njeno vodstvo v rokah domovini nenaklonjene emigracije, je njen delež za razvoj kakršnihkoli gospodarskih odnosov z matično domovino nepomemben. Isto velja za hranilnico Janeza Ev. Kreka, ki je bila ustanovljena že leta 1954. Večji pomen ima za nekatere institucije slovenske emigracije.

Ostale institucije slovenskih priseljencev v Kanadi so manjšega pomena. V dosedanjem delu smo že omenili imigrantski tisk; t.j. revijo slovenskih misionarjev Božja beseda in omenjeno Slovensko državo. Med drugimi je potrebno omeniti le še radijske programe slovenskih priseljencev. Na karti je pokazano, da so imeli Slovenci v Kanadi leta 1980 tri oddaje v slovenskem jeziku, od tega sta bili dve v Torontu, tretja pa v Vancouvru. V vseh treh primerih so bile oddaje v okviru "multikulturnega" radijskega programa (Slika 18).

Če na koncu naštevanja slovenskih priseljenjskih institucij omenimo še povezovanje teh institucij z matično domovino preko institucij v SR Sloveniji, ki se ukvarjajo z izseljenko problematiko, lahko brez predsodkov trdimo, da je v tem povezovanju še precej rezerviranosti. Institucije slovenskih priseljencev, ki so v tesnem kontaktu z domovino, so maloštevilne. Za povezovanje z domovino na kulturnem področju skrbijo predvsem razna kulturno-prosvetna društva, ki imajo svoj sedež v južnem Ontariu. Vse ostale oblike sodelovanja pa potekajo v glavnem na individualni ravni.

LITERATURA IN DRUGI VIRI:

1. Ackerman E., 1958: *Geography as a Fundamental Research Discipline*, Chicago.
2. Andersen A. — Friederes J., 1981: *Ethnicity in Canada. Theoretical Perspectives*, Toronto.
3. *Annual Reports of the Department of Agriculture, Ottawa 1868 — 1892.*
4. *Annual Reports of the Department of Interior, Immigration Branch, Ottawa 1893 — 1917.*
5. *Annual Reports of the Department of Immigration and Colonization, Ottawa 1918 — 1936.*
6. *Annual Reports of the Department of Mines and Resources, Immigration Branch, Ottawa 1937 — 1949.*
7. *Annual Reports of the Department of Citizenship and Immigration, Ottawa 1950 — 1965.*
8. *Annual Reports of the Department of Manpower and Immigration, Ottawa 1966 — 1978.*
9. Aranicki F., 1929: *Naša migracijska statistika za godinu 1928, Godišnji izveštaj*, Zagreb.
10. Banović B., 1985: *Iseljavanje iz Jugoslavije i jugoslavenska imigracija na Novi Zeland, Doktorska disertacija na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Ljubljana.*
11. Baučić I., 1971: *Vanjske migracije radne snage kao faktor socialno-ekonomskih promjena u seoskim sredinama, Sociologija sela 31/32, Zagreb, str. 127 — 140.*
12. Baučić I., 1973: *Radnici u inozemstvu prema popisu stanovništva Jugoslavije 1971, Migracije radnika, knjiga 4, Zagreb.*
13. Berry B., 1964: *Approaches to Regional Analysis: A. Synthesis, Annals of the A.A.G. LIV, str. 2 — 10.*
14. Berry B. et al, 1976: *The Geography of Economic System*, Englewood

- Cliff; glej prispevek: "Canada: the Challenge of Growth and Change", str. 271 – 285.
15. Bobek H., 1948: Stellung und Bedeutung der Sozialgeographie, Erdkunde, Bonn, str. 118 – 125.
16. Bošković M., 1980: Antijugoslovenska fašistička emigracija, Beograd – Novi Sad.
17. Brookfield H., 1964: Questions on the Human Frontiers of Geography, Economic Geography XL, str. 283 – 302.
18. Browne L., 1933: Immigration. Cultural Conflicts and Social Adjustments, New York.
19. Burgess E., 1972: The Growth of the City; ponatis v knjigi M. Stewarta: "The City", str. 117 – 129.
20. Chmelar H., 1974: Hohepunkte der österreichischen Auswanderung, Wien.
21. City of Toronto Planning Board: A Report on the Ethnic Origins of the Population of Toronto, Toronto 1960.
22. Colakovic B., 1973: Yugoslav Migrations to America, San Francisco.
23. Constantinou S., – Diamantides N., 1985: Modeling International Migration: Determinants of Emigration from Greece to the United States, 1820 – 1980, Annals of the Association of American Geographers, Vol. 75, no. 3, str. 352 – 369.
24. Corsellis J., 1975: O Slovencih v begunskih taboriščih, Zbornik Svobodne Slovenije 1973 – 1975, Buenos Aires, str. 61 – 105.
25. Čizmić I., 1976: Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama, Teme o iseljeništvu, Svezak 5, Zagreb.
26. Čizmić I. – Mikačić V., 1974: Neki suvremeni problemi iseljništva iz SR Hrvatske, Svezak 1, Dio I, Zagreb.
27. Davie M., 1948: World Immigration, New York.
28. Demko G. et al., 1970: Population Geography, New York.
29. Derado K. – Čizmić I., 1982: Iseljenci otoka Brača, Brački zbornik 13, Zagreb.
30. Economic Council of Canada: The Sixth Annual Review: Perspective 1975, Ottawa.

31. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Svezak 3, Zagreb 1967, str. 198.
32. Evans W., 1973: *The Economics of Residential Location*, Edinburg.
33. Friganović M., 1978: Izvodi iz diskusije, Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb str. 662 – 664.
34. Furlan I., 1974: Poskus opredelitve socialnih vzrokov izseljevanja slovenskih izobražencev v tujino, *Geographica Slovenica* 3, Ljubljana 1974, str. 150 – 161.
35. Ganser K., 1966: Sozialgeographische Gliderung der Stadt München auf Grund der verhaltensweise der Bevölkerung bei politischen Wahlen, *Münchener Geographische Hefte*, H. 28, München.
36. Genorio R. – Klemenčič V., 1981: Adamič v procesu množičnega izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja, Zbornik Luis Adamič – Simpozij, Ljubljana, 16 – 18. september, str. 23 – 30.
37. Genorio R., 1980: Jugoslovani v Kanadi. Razvoj imigracijske politike in imigracija Jugoslovanov, *Naši razgledi* 29, št. 2 Ljubljana, str. 60 – 61.
38. Genorio R., 1976: *Modern Problems of Yugoslav Economic Emigration*, Referat, Washington D.C., Razmnoženo.
39. Genorio R., 1981: Priseljevanje Slovencev v Kanado pred drugo svetovno vojno. Slovenski koledar, Ljubljana, str. 266 – 270.
40. Genorio R., 1979: Prispevek h geografiji slovenskega izseljenstva v Kanadi, *Geografski vestnik* LI, Ljubljana, str. 43 – 53.
41. Genorio R., 1985: Prostorske in časovne razsežnosti izseljevanja Slovencev po svetu, v zbirki Plenuma kulturnih delavcev OF: Skupni slovenski kulturni prostor, Nova Gorica.
42. Genorio R., 1985: Slovenci v Argentini u zajedničkoj borbi jugoslavenkog iseljništva za priznavanje NOB i nove Jugoslavije, Referat, Sarajevo, 19 – 21. november. Razmnoženo.
43. Genorio R., 1988: Slovenci v delavskem gibanju Argentine v obdobju med obema vojnama, *Migracijske teme*, 4, 1 – 2, Zagreb.
44. Genorio R., 1980: Slovenski izseljenci na "Niagarskem polotoku", Slovenski koledar 1980, Ljubljana, str. 205 – 212.
45. Genorio R., 1980: *The Emerging Patterns of The Emigration of Slovenes into Canada, 1900 – 1980*, Referat, Montreal 1980. Razmnoženo.

46. Genorio R., 1980: The Post-war Emigration of Slovenes to Transatlantic Countries: Canadian Case, Referat, Tallahassee, Razmnoženo.
47. Genorio R., 1986: The Slovene Immigrant Community In Argentina Between the Two World Wars, Slovene Studies, Vol.8, no.2, Edmonton, str. 37 – 42.
48. Gentilcore L., 1972: Ontario, Toronto 1972.
49. Gentileschi M., 1978: A Human-geographical Approach to Migration Study, Referat, Pordenone, Razmnoženo.
50. Glenday D., 1979: Federalism in Canada: Problems and Prospects or the Limits of Legitimacy (The Parti Quebecois and the Federal State in Canada), Referat, Tallahassee, Razmnoženo.
51. Goričar J., 1972: Temelji obče sociologije, Ljubljana.
52. Gosar A., 1979: Geografska opredelitev regionalnega migracijskega cikla zdomcev med SR Slovenijo in inozemstvom, Magistrsko delo, Ljubljana.
53. Gosar A., 1975: Migracijski cikel začasno zaposlenih iz SR Slovenije v tujino s posebnim ozirom na odhajanje in vračanje, Raziskovalna naloga, IGU, Ljubljana.
54. Gosar A., 1978: Obseg, vzročnosti in karakteristike slovenskega izseljevanja v tujino, Iseljenišтво naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb, str. 144 – 159.
55. Gould W., 1988: Skilled International Labour Migration: an Introduction, Geoforum, Vol. 19, No.4, str. 381 – 385.
56. Grado A., 1930: Migracijona enciklopedija, Svezak 1, Kanada, Zagreb.
57. Grečič V. – Jovanović M., 1978: Osnovne komponente pretvaranja privremene ekonomske emigracije u iseljenišтво, Iseljenišтво naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb, str. 273 – 287.
58. Grečič V., 1975: Savremene migracije radne snage u Evropi, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
59. Gade O., 1970: Geographic Research and Human Spatial Interaction Theory: A Review of Pertinent Studies in Migration, Migration and Antropology, Seattle, str. 72 – 93.
60. Hagget R., 1965: Locational Analysis in Human Geography, London.

61. Haughlin O., 1965: *Ethnic Factor in Social Mobility, Readings on Economic Sociology*, New York, str. 122–128.
62. Hartke W., 1970: *Die Grundprinzipien der sozialgeographischen Forschung, Geographical Papers 1*, Zagreb 1970, str. 93–111.
63. Hawkins F., 1977: *Canadian Immigration – A New Law and a New Approach to Management*, I.M.R. Vol.XI, No. 1, New York, str. 77–93.
64. Holjevac V., 1967: *Hrvati izvan domovine*. Matica Hrvatske, Zagreb.
65. Hoyt H., 1939: *The Structure and Growth of Residential Neighbourhoods in American Cities*, Washington D.C.
66. Ilešič S., 1979: Glasovi o načelni problematiki geografije, *Geografski vestnik XX–XXXI*, Ljubljana 1948/1949, str. 343–346; Ponatis v: *Pogledi na geografijo*, Ljubljana, str. 55–65.
67. Ilešič S., 1979: Položaj socialne geografije v sklopu geografske znanosti, v: *Pogledi na geografijo*, Ljubljana str. 259–282.
68. Jezeršek C., 1930: Naša povojna prekomorska emigracija, *Geografski vestnik V–VI*, št. 1–4, Ljubljana, str. 176–181.
69. Karp H., 1971: *Migration and Functional Expansion; An Ecological Analysis of Population Redistribution, Land Economies*, Vol. 47, No. 4, str. 365–372.
70. Klemenčič M., 1987: Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji, Maribor.
71. Klemenčič M., 1981: Izseljevanje Slovencev iz Avstroogrske in avstrijska politika izseljevanja do prve svetovne vojne, *Slovenski koledar*, Ljubljana, str. 271–277.
72. Klemenčič M., 1975: Sodobni prelog v SR Sloveniji, *Geografski vestnik XLVII*, Ljubljana 1975, str. 75–89.
73. Klemenčič V., 1972: Geografija prebivalstva Slovenije, *Geografski vestnik XLIV*, Ljubljana, str. 133–157.
74. Klemenčič V., 1978: Karakter, uzroci i posledice iseljavanja iz Jugoslavije, *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije*, Zagreb str. 105–110.
75. Klemenčič V. – Gosar A., 1978: *Le migrationi come fattori di cambiamento delle strutture demografiche e sociali: l'esempio della Slovenia, Italiani in movimento*, Pordenone, str. 141–151.
76. Klemenčič V., 1968: *Migracije stanovništva u Sloveniji*. Cvijićev zbornik, Beograd, str. 199–204.

77. Klemenčič V., 1980: Neki socialni uzroci i posledice prostornih uticaja industrializacije Slovenije, *Geographica Slovenica* 10, Ljubljana, str. 275 – 284.
78. Klemenčič V., 1979: Problemi prebivalstva v socialnogeografskem razvoju mariborske regije v primerjavi s celotno Slovenijo, *Zbornik 11. zborovanja slovenskih geografov*, Maribor, str. 127 – 140.
79. Klemenčič V., 1971: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, *Geografski zbornik XII, SAZU*, Ljubljana, str. 137 – 219.
80. Klemenčič V., 1970: Selitveni tokovi prebivalstva v Sloveniji, *Slovenski izseljenski koledar 1970*, Ljubljana, str. 49.
81. Klemenčič V., 1970: Sezonska ali začasna zaposlitev prebivalstva Slovenije v inozemstvu v letu 1968 v luči socialnega, ekonomskega in regionalnega razvoja, *Tipkopis, IGU*, Ljubljana, Razmnoženo.
82. Klemenčič V. – Račič M., 1988: Slovenes in Australia, Referat na simpoziju o etničnih skupnostih v Avstraliji, Sydney, Razmnoženo. Ponatis v: *Slovenski koledar, 1990*, Ljubljana, str. 193 – 198.
83. Klemenčič V. – Klemenčič M., 1980: The Recent Research on Slovenian Migration to Europe and Overseas, Referat, Montreal, Razmnoženo.
84. Klinar P., 1972: Nekaj teoretičnih izhodišč za sociološko raziskovanje migracij, *Bilten 2*, Ljubljana.
85. Klinar P., 1976: *Mednarodne migracije*, Maribor 1976.
86. *Koledar Svobodne Slovenije, 1951: Slovenci v Argentini*, Buenos Aires, str. 231 – 234.
87. Komarica Z., 1970: *Jugoslavija u savremenim evropskim migracijama*, Zagreb.
88. Kosinski L., 1978: Spatial Patterns of Italian Population in Canada, Referat, Pordenone, Razmnoženo.
89. Kosinski L., 1978: Yugoslavia and International Migration, *Canadian Slavonic Papers*, Vol. 20, No.3, Ottawa, str. 314 – 339.
90. Kubat D., – Thornton A., 1974: *Statistical Profile of Canadian Society Toronto*.
91. Kumove L., 1975: *Metroplan, The Social Structure of Metropolitan Toronto*, Toronto.

92. Lee E., 1966: A Theory of Migration, Demography, Vol. 3, No.1, str. 47–57.
93. Levesque R., 1977: For an Independent Quebec, v: Canadian Federalism: Myth or Reality, Toronto.
94. Lipoglavšek – Rakovec S., 1950: Slovenski izseljenci, Geografski pregled predvojnega stanja, Geografski vestnik XXII, Ljubljana, str. 3–58.
95. Maher A., 1974: A Spatial Patterns in urban housing markets: filtering in Toronto, Canadian Geographer 18, Toronto 1974, str. 18–124.
96. Mallory J., 1977: The Five Faces of Federalism, v: Canadian Federalism: Myth or Reality, Toronto, str. 19–30.
97. Mangalam J., 1968: Human Migration: A Guide to Migration Literature in English, 1955–62, Lexington.
98. Mangalam J. – Schwarzweller H., 1975: Some Theoretical Guidelines Toward a Sociology of Migration, Population Studies, Chicago, str. 173–187.
99. Maučec M., 1933: Prenaseljenost in sezonsko izseljevanje v Prekmurju, Geografski vestnik IX, št. 1–4, Ljubljana, str. 107–118.
100. Medved J., 1974: Vpliv socialnih dejavnikov na izrabo zemljišča, Geographica Slovenica 3, Ljubljana, str. 20–31.
101. Melik A., 1956: Amerika in ameriška Slovenija, Ljubljana, 1956.
102. Melik A., 1963: Slovenija I. Geografski opis, Ljubljana, Druga, predelana izdaja.
103. Mikačič V., 1984: Jugoslovenski doseljenici u Australiji, Doktorska disertacija na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Ljubljana.
104. Morill R., 1965: Migration and the Spread and Growth of Urban Settlements, Lund Studies in Geography, Series B, Vol. 26, Lund.
105. Ogden P., 1984: Migration and Geographical Change, London.
106. Olas L., 1957: Razoj in problemi sezonskega zaposlovanja prekmurskega prebivalstva, Geografski vestnik XXVII–XXVIII, Ljubljana, str. 176–208.
107. Olas L., 1973: Vpliv migracij na socialni in prostorski razvoj Prekmurja, Geographica Slovenica 2, Maribor, str. 52–60.

108. Olas L., 1960: Trajne migracije iz Sebeborec (Prekmurje), *Geografski vestnik XXXII*, Ljubljana, str. 175 – 183.
109. Oliveira – Roca M., 1987: Cirkulacija radne snage. Prilog tipologiji prostorne pokretljivosti na primeru Zagreba, Zagreb.
110. Olsson G., 1965: Distance and Human Interaction, *Geografiska Annaler* 47 – B, str. 3 – 34.
111. Overbeek J., 1980: Population and Canadian Society, Toronto.
112. Pak M., 1980: Industrijska delovna sila v prostorski strukturi Maribora, *Geographica Slovenica* 10, Ljubljana, str. 43 – 53.
113. Pernišek F., 1973: Ob 25 letnici Društva Slovencev, Zbornik Svobodne Slovenije 1971 – 1972, Buenos Aires, str. 347 – 380.
114. Peterson W. – Thomas B., 1972 Migration-Social and Economic Aspects, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 9,10, New York, str. 286 – 300.
115. Podatki prosilcev potnih dovoljenj za potovanje v Jugoslavijo pri Generalnem konzulatu SFRJ v Torontu, 1980.
116. Podatki o izseljevanju in izseljencih pri RSNZ, Ljubljana 1979.
117. Popis prebivalstva SFRJ leta 1971 in 1981, Ljubljana.
118. Priručni leksikon. Zagreb 1967.
119. Rant P., 1956: Gospodarski položaj in uspehi poveljne emigracije v Argentini, Zbornik Svobodne Slovenije, Buenos Aires, str. 217 – 224.
120. Ravbar M., 1974: Slovenski izseljenci po svetu, *Geographica Slovenica* 3, Ljubljana, str. 168 – 179.
121. Roseman C., 1978: Wanderung als raumlicher und zeitlicher Prozess, Probleme der Bevölkerungsgeographie, Darmstadt, str. 250 – 275.
122. Ručigaj V., 1936: Slovenci v Kanadi, Ameriški družinski koledar 1936, Chicago, str. 72 – 77.
123. Rudiger F., 1977: Sozialgeographische Gruppen und ihre Aktivitätsräume – Dargestellt am Beispiel Moosburg a.d. Isar, Doktorska disertacija, München.
124. Ruppert K., 1970: Die Bewahrung des sozialgeographischen Konzeptes, *Geographical Papers* 1, Zagreb, str. 181 – 190.
125. Ruppert K., 1968: Die Gruppentypische Reaktionsweite – Gedanken

- zu einer sozialgeographischen Arbeitshypothese, Zum Standort der Sozialgeographie, Münchener Studien zur Sozial und Wirtschaftsgeographie, Bd.4, München, str. 171–176.
126. Ruppert K., – Schaffer F., 1969: Zur Konzeption der Sozialgeographie, Geographische Rundschau, str. 105–214.
 127. Schaffer F., 1970: Die Mobilität als raumverändernder Prozess, Geographical Papers 1, Zagreb, str. 195–212.
 128. Schaffer F., 1978: Tendenzen städtischer Wanderungen, Probleme der Bevölkerungsgeographie, Darmstadt, str. 276–314.
 129. Schaffer F., 1968: Untersuchungen zur sozialgeographischen Situation und regionalen Mobilität in neuen Grosswohngebieten am Beispiel Ulm-Eselberg, Münchener geographische Hefte, H. 32, München.
 130. Schymik P., 1975: Probleme der Erfassung regionaler Mobilität und Imobilität, Sozialgeographische Fragestellungen, Frankfurt am Main, str. 47–59.
 131. Sheryak J., 1958: Kratek pregled zgodovine kanadskih Slovencev, Slovenski izseljenški koledar, Ljubljana, str. 104–108.
 132. Simmons J., – Bourne L., 1972: Toronto: Focus of Growth and Change, Studies in Canadian Geography, Toronto, str. 83–106.
 133. Short J., 1978: Residential Mobility, Progress in Human Geography, Vol.2, No.3, Oxford, str. 419–448.
 134. Statistični godišnjak Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1929–1940.
 135. Stermole D., 1980: Reaggregation of an Ethnic Group in Toronto, Referat, Louisville, Razmnoženo.
 136. Stermole D. – Gleason H., 1979: Residential Patterns of Ethnic Subgroup in Toronto, The Urban Environment in a Spatial Perspective, Akron, str. 63–67.
 137. Šifrer Ž., 1974: Izseljevanje s slovenskega ozemlja, I. slovenski demografski simpozij, Ljubljana, Razmnoženo.
 138. Šuklje M., 1937: Izseljevanje in doseljevanje v Žumberku, Geografski vestnik XII–XIII, Ljubljana, str. 170–183.
 139. Telišman T., 1978: Statistični pokazatelji o iseljavanju naših ljudi s posebnim osvrtnom na Hrvatsku, Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb 1978, str. 130–143.

140. The Statistics Canada: Census of Canada, 1921 – 1981.
141. The Statistics Canada: The Immigration Statistics, Ottawa 1956 – 1978.
142. The Statistics Canada: The Canada Yearbooks, Ottawa 1900 – 1975.
143. The Department Of Manpower and Immigration: Highlights from the Green Paper on Immigration and Population, Ottawa 1975.
144. Thomale. E., 1974: Geographische Verhaltensforschung, Marburger geographische Schriften, H. 61, Marburg/Lahn.
145. Tomović V., 1978: Broj i društveni položaj naših iseljenika u Kanadi, Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, Zagreb, str. 359 – 378.
146. Tomović V., 1980: The Changing Pattern of Yugoslav Emigration to the U.S.A. and Canada, Case of Professionals, Referat, Tallahassee, Razmnoženo.
147. Tomović V., 1979: The problem of New Constitutional Formulae in Canada, Referat, Tallahassee, Razmnoženo.
148. Trudeau P., 1968: Federalism and French Canadians, Toronto.
149. Trudeau P., 1977: Speech to the Nation: Quebec Election November 24, 1976, v: Canadian Federalism: Myth or Reality, Toronto, str. 493 – 497.
150. Trudeau P., 1962: The conflict of Nationalisms in Canada, v: Cité Libre, Ottawa.
151. Velikonja J., 1985: Las Comunidades Eslovenas en el Gran Buenos Aires, Estudios Migratorios Latinoamericanos, Vol.1., No.1, Buenos Aires, str. 48 – 61.
152. Velikonja J., 1988: Slovenes in the United States – 1980, Slovenski koledar, Ljubljana, str. 216 – 221.
153. Vogelник D., 1975: Neke razvojne značilnosti selitvene mobilnosti prebivalstva SR Slovenije v razdobju 1961 – 1971, Ekonomska revija 26, št. 3 – 4, Ljubljana, str. 609 – 634.
154. Vogelник D. 1965: Razvoj prebivalstva Slovenije zadnjih dvesto let z jugoslovanske in evropske perspektive, Ekonomski zbornik VII, Ljubljana, str. 213 – 344.
155. Vogelник D., 1974: Slovenski demografski trenutek: 1970 – 2000, Ekonomska revija 25, št. 1, Ljubljana, str.4 – 40.
156. Vojvoda M., 1974: Poskus dejavnostne opredelitve slovenskih izseljen-

- cev v Veliko Britanijo, *Geographica Slovenica* 3, Ljubljana, str. 103–107.
157. Vrišer I., 1977: Industrializacija Slovenije, Zavod SRS za družbeno planiranje, področje za prostorsko planiranje, Ljubljana 1977.
 158. Zelinsky W., 1971: The Hypothesis of the Mobility Transition, *Geographical Review*, Vol. 61, str. 219–249.
 159. Wertheimer – Baletić A., 1982: Demografija – stanovništvo i ekonomski razvitak, Zagreb.
 160. Wilkie R., 1968: On the Theory of Process in Human Geography. A Case Study of Migration in Rural Argentina, Doktorska disertacija, Washington University.
 161. Wolpert J., 1970: Behavioral Aspects of the Decision to Migrate, *Population Geography*, New York, str. 298–306; ponatis prvotnega članka v: *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 15.
 162. Wolpert J., 1964: The Decision Process in Spatial Context, *Annals of the A.A.G.* LIV, str. 537–558.
 163. Woods R., 1982: *Population Analysis in Geography*, Longman, London in New York.
 164. Worthington P., 1981: Multiculturalism could destroy Canada, v *St. Catharines Standard*, str. 4.

SLOVENES IN CANADA

Summary

I.

The Slovenes are a nation, living as a majority in the north-western part of Yugoslavia in the Socialist Republic of Slovenia and as a minority in Italy along Yugoslav-Italian border, in Austria (in Koroška and in the part of Štajerska) along Yugoslav-Austrian border and in Hungary (Porabje) along Yugoslav-Hungarian border.

During the last 100 years, industrialization, emigration of Slovenes, formation of the present political-geographic situation, regulation of borders between European countries, especially between Yugoslavia and Italy, Yugoslavia and Austria and Yugoslavia and Hungary, led to the formation of several spatial types inhabited by Slovenes. The formation of these spatial types was caused also by various economic changes and — as a result — change of the social economic structure of the population from the old classical agrarian into the urban society. This led to various forms and degrees of intensity of mutual cultural linking of Slovenes. Two types of areas inhabited by Slovenes can be distinguished:

a) the area of autochthon settling of Slovene inhabitants. It is divided into the area of the Socialistic Republic of Slovenia and into the frontier areas along Yugoslav-Italian, Yugoslav-Austrian and Yugoslav-Hungarian borders, namely Furlanija-Juljska Krajina in Italy, Koroška and Štajerska in Austria and Porabje in Hungary;

b) the area of alochthon settling of the Slovenes as emigrants in European countries and countries outside Europe: in the USA, Canada, South America and Australia.

Although statistical data on national structure of a population at no official census are absolutely reliable, it can still be estimated that among inhabitants in Yugoslavia, in Europe and all over the world there are around 2,4 million Slovenes. The number denotes those people, exhibiting their Slovene origin by various cultural, economic and political activities irrespective of

their domicile. 1.7 million of them live in the Socialist Republic of Slovenia, 40,000 in other parts of Yugoslavia and — as a minority — 120,000 in Italy, 60,000 in Austria and 5,000 in Hungary. Hence it follows that 1,950,000 of Slovenes live on their ethnic area. Around 450,000 Slovenes live as emigrants in other parts of Yugoslavia, in European countries, in North and South America and — as one of the youngest emigrant group — about 30,000 Slovenes in Canada. Causes for such a dispersed settling must be searched for in a specific process of social-economic changes on the Slovene ethnic area as well as in the change from the agrarian society into the urban. The explanation of the effects of the above-mentioned causes makes us understand why this national group that numbered in the middle of the 19. century around 1,300,000 people, could in 110 years not double and has not even reached 2 millions in the area of autochthon settling, although the neighbouring European nations have grown in number considerably.

According to the analyses that have been carried out in the last 100 years, in the years 1870 — 1980 around 500,000 Slovenes have emigrated from the area of autochthon settling. From the middle of the 19. century until 1910 the number reached 320,000. The emigration reached its climax in years 1890 — 1910 and after the second World War. The emigration after the 2. World War was due to political and economic reasons.

II.

Research on various aspects of Slovene emigration to overseas countries has, compared to the steady scientific research work done on Slovene national minorities in Austria, Italy, and Hungary, and temporary employment of Yugoslav workers in the countries of Western Europe, hardly begun. Thus far, studies on migrations have touched on this emigration only in a few respects; in recent years it has been concerned mostly with the more detailed study of migration cycles by temporary workers abroad. Various journalistic and other partial impressions, arising from cursory contracts with individuals from the numerous colonies of ethnic Slovenes in overseas countries, should not be allowed to influence unduly our conceptions of the numerous aspects of the life and settlement of Slovene and other Yugoslav emigrants to other continents. On this level a fleeting acquaintance does not satisfy the needs of the wider emigrant and domestic public; it is even less suitable as a basis for the planning of any kinds of relations with emigrants communities

An indisputable fact is that the emigration flows to overseas countries, the size of the emigrant population of all generations, the settlement structure, spatial mobility within the areas of concentration, cultural and educational

organizations, etc. have been insufficiently explained. Some of the mentioned processes and forms of emigration have been dealt within the literature, but only to a small extent, and the approach to their treatment has frequently been extremely descriptive, without any thorough analysis of the relevant sources of information. The cause for such a state of affairs should be sought in the outlook up till now on this problem, in the inaccessibility of suitable documentation and in the lack of initiative on the part of scientific and other social institutions. A certain change for the better in the planned study of immigration could be marked only at the first symposium on Yugoslav emigration held in Zagreb in 1976. Only two papers from Slovenes were presented there – both of them were geographers.

Both the processual and structural aspects must be taken into consideration in the geographical study of spatial models of settlement by immigrant ethnic groups in areas of destination. The first directs attention to the establishment of new and the changing of existing spatial structures, the second to the comprehension of regionally differentiated spatial models of basic functions of the existence of individual groups of immigrants. According to geographical theory these processes and structures are a reflection of the same kind of spatial treatment of social groups, in which structures are only a momentary cross-section of the state of development. Consideration of the first and the second aspect represents a step forward from the classical and descriptive treatment of the merely statistical physiognomical structure of urban systems.

Immigration to the regions of destination is not same kind of completed or concluding spatial action but rather triggers a new wide variety of different forms of mobility, which have an influence on the geographical changes of these regions. Each immigrant ethnic group in the sense of a social geographic group thus changes the space of its new settlements in its own particular way and participates in the creation of a new spatial-interactive system.

Against this generally negative evaluation of scientific achievements to date in the field of emigration, it can be said that Slovene geographers have given this problem quite a lot of attention. Already in the period before the Second World War some studies were made dealing with the subject of emigration from Slovenia or individual Slovene regions. After a lengthy search for data, just before the war Slava Lipoglavšek-Rakovec presented a survey of the geographical distribution of Slovene settlement concentrations around the world; the work for a long time was regarded as one of the best surveys of the Slovene emigration overseas. In the framework of post-war efforts in this field, Melik's book "*Amerika in ameriška Slovenija*" (America and American Slovenia), written after a visit by the author to the USA, deserves mention.

In the last two decades a number of papers treating Slovene emigration throughout the world, or at least some aspects of this emigration, were authored by Slovene geographers. None of the mentioned works penetrated throughout the emigrant public; on the other hand they confirmed the well-known fact that without a deeper analysis of archival material, existing official and unofficial statistics, well-designed questionnaires, field research etc., results of lasting scientific value cannot be expected.

A survey of the available documentation from the field of emigration quickly brings to light the unpleasant fact that there are no reliable scientific analyses of emigration to Canada. With regard to Slovenes in Canada, we know only that there are from 4,000 to 40,000; estimates for other Yugoslav emigrants are no better. Some say that there are even "half a million" Yugoslavs in Canada, or at least 300,000.

Only intensive field work and firsthand experience with the various aspects of emigrants' lives can give us a more realistic picture of the situation. Not least important are some data from statistical censuses and the immigration service, which, despite occasional errors in the classification of Yugoslav immigrants into the corresponding ethnic structure and the unsuitable definition of some questions for the needs of official statistical censuses, should not result in figures which are incorrect by up to a factor of five.

The present survey, which is based on empirical research in areas of southern Ontario with large concentrations of Slovenes, provides basic characteristics of the spatial treatment of individual groups (pre-war and post-war), from the beginning of mass immigration in the 1920s to the present-day settlement structure. The development of settlement described here, which has helped to create the present-day image of Canada is more understandable when the objective circumstances in Canada after the arrival of the immigrants and the social geographic characteristics of the Slovene group are taken into consideration.

The point of departure for the present book is therefore oriented towards a survey of the migration flows, determination of the numbers of emigrants and their descendants and the geographical distribution of settlement cores in the framework of individual provinces and metropolitan centres. In contrast with previous descriptions, which did not draw on the relevant statistics, this survey of the mentioned processes and phenomena is based on an analysis of official data, collected through Yugoslav and Canadian official and unofficial statistical and other publications.

III.

Canada has a special place in the framework of overseas migration flows. In contrast to the neighbouring United States of America, it accepted the first emigrants from Slovenia and other Yugoslav regions relatively late; they arrived in larger numbers only in the first decade after the First World War. Before this, emigration to Canada was insignificant compared to emigration flows to the USA. Before the First World War the Canadian Immigration Service kept a fairly good record of the number of arriving immigrants, but the Canadian data is more useful for determining the total number of immigrants in the group of Yugoslav peoples than that of individual national groups. Adding together data from the Annual reports of the Department of the Interior, under which the Immigration Service belonged at that time, shows that in the period before the First World War 2937 Slovenes and Croats, 1266 Serbs, 571 Dalmatians, Bosnians and Hercegovians, and, just before the war, 149 Macedonians emigrated to Canada. The number increased after 1910, especially for Serbs and other nationalities from the south (the Balkan Wars). Except for larger number of Croats from the western coast, there were no particularly outstanding spatial concentrations of Yugoslav emigrants. The majority of them spread out throughout the expanse of Canada in search of gold or to the mines in the north. Slovenes settled mainly in British Columbia and Alberta and Saskatchewan, where they engaged in farming. Some sources state that there were no more than 200 of them, but this figure is probably somewhat low. It is necessary to emphasize that a considerable number of Slovenes emigrated via Canada to the United States of America. This brief survey of pre-war emigration can be concluded with the information that the first Slovenes arrived in Canada already before 1910, which is in contradiction to assertions up to now. The statistical category "Croatian and Slovenian" appears in statements of the Canadian Immigration Service as early as 1899; there are also some data on the activities of individuals in the "Migracijona enciklopedija" (Encyclopedia of Migrations). The first contacts of Slovenes with Canada go back as far as the first half of the 19th century, when the missionary and bishop Baraga worked among the Canadian Indians.

Migrations flows during the inter-war period, especially in the 1920s, were directed more towards Canada. These flows gain in significance after 1924, when the neighbouring USA closed the gates to mass immigration. For many Slovenes and other Yugoslav nationalities Canada became the sole hope for escaping the difficult economic situation in old Yugoslavia.

Emigration between the wars achieved a peak in 1928, when 1008 people from Yugoslav Slovenia and 5921 from the whole of Yugoslavia emigrated.

Data from the "Izseljenski komesariat" in Zagreb indicate that in the period between the wars 5493 Slovenes emigrated to Canada and 1234 returned in the same period. Despite some deficiencies (specification of data, which did not correspond to the national structure of the population and regional distribution), these data are a good source for deeper analysis of inter-war overseas migration flows, at least in the citations for the territory of Slovenia at that time and the later Drava province. The littoral part of the Slovene ethnic territory, which at that time was under Italy, is of minimal significance in migration flows to Canada, since the destination for the emigrating population from there was primarily Latin America. The citation of data for other Yugoslav peoples, which has been causing considerable difficulties recently to a number of researchers of Yugoslav emigration, is different. Data from the "emigration commissariat" differs from Canadian data, not so much in the final total as in the citations for each national group individually. Thus Canadian figures for numbers of immigrants of ten years and older who spoke Slovene at the time of their arrival in Canada are lower by almost half than the corresponding Yugoslav data.

In the period between the wars individual concentrations of Slovene colonies took form. The largest was in the mining town of Kirkland Lake in the north of Ontario, which before the war had more than 500 Slovenes, in second place was Timmins with 264, followed by Vancouver (200), Toronto (113), Noranda (109), Sudbury (100), Port Arthur (75), Val d'Or (69), Windsor (60), Sault St. Marié (50), and so on. Slovene settlement centres were concentrated in the region of gold and nickel mines and to a lesser extent in cities with automobile or machine industries. Toronto, the present-day centre of the Slovene immigrant population in Canada, before the war ranked only fourth with respect to the number of Slovene immigrants.

A geographical characteristics of the pre-war migration flows was primarily in the fact that the regions of immigration did not differ greatly from the original environment, not only in the degree of socioeconomic and cultural development, but also in the various natural geographic features and living conditions. In this regard I would call attention mainly to the mining towns in the northern parts of Ontario and Quebec (Kirkland Lake, Timmins, Schumacher, Noranda) and British Columbia, where more than half of Slovene and other Yugoslav immigrants lived in the 1930s. With respect to the geographical aspect of the immigration, there was thus a specific spatial interaction between immigrating individuals and different natural and social phenomena in the area mentioned. Experience thus far shows that modern migration flows did not take place between regions having great differences

in climatic and other natural properties. Maurice Davie (1948) has already noted that the immigrant did not like to leave his natural environment.

The post-war period is characterized by further massive activity in respect of the departure or rather return of a number of Yugoslav emigrants, to whom the difficult life in Canada brought no gain. In the years 1947–1948 1869 immigrants returned home with the intention of helping to rebuild their ruined homeland. The number of Slovenes in comparison to other returnees was small; in the first group of returnees there were 12 Slovenes from Canada, 8 from USA and 3 from Panama. In 1948 Canada has already admitted 3483 Yugoslavs, in the following year 2163, in 1950 and 1951 a further 1558 and 5651 respectively. With this year the immigration of political emigrants somehow concluded (data are based on persons born in Yugoslavia). In the period 1946–1977 109,595 Yugoslavs emigrated to Canada. It is not possible to determine the exact number for Slovenes, since in Yugoslavia migration flows across the border were not recorded. The Canadian statistical and immigration services cited data only for the group “Yugoslavs”. Only the official statistical censuses after 1971 gain cite data on the number of Slovenes, Croats, and Serbs according to their mother tongue. Due to poor methodological design, the mentioned data are of limited use and show a distorted picture of the presence of the three mentioned Yugoslav national groups in Canada, while the remaining ones are not even mentioned; they are included in the group “Yugoslav”. I therefore determined the approximate number of Slovenes of all generations with the help of a simple demographic analysis – from the number of immigrant Yugoslavs according to individual years I subtracted the value of 13.7 %. The calculation showed that after the Second World War 15,086 Slovenes emigrated to Canada. If we add to this the natural increase of the population, then the numbers 23,717 and 26,072 are a fairly realistic estimate of the size of the emigrant population of all generations. In the first case the starting point for the calculation of the natural increase was the number of Slovenes in 1939, in the second case the estimate from 1921. The post-war return was insignificant and I have ignored it in this calculations. The estimate in the range of 24,000–27,000 corresponds to a realistic state which is confirmed by other calculations.

With a brief description of the last two statistical censuses I try to point up the difficulty of the procedure in determining the number of Slovene immigrants and their descendants and at the same time to show the distribution of Slovene settlement centres in Canada according to individual provinces. Official statistical publications show a number of statistical categories which are based on ethnic questions. For us the category “Population by Mother Tongue” is most interest. In the framework of this category data on the

number of Slovenes, Croats, Serbs, and "Yugoslavs" are cited in official statistical publications for the censuses of 1971 and 1976.

The 1976 census cites that in Canada — according to mother tongue — there are 4785 Slovenes, 20,390 Croats, 3855 Serbs and 48,535 Yugoslavs. In comparison to the previous census from 1971 the number of Slovenes has decreased by 25.4 %, at the same time the number of Yugoslavs has increased by 16.4 %. A more detailed discussion of this is not necessary. The census data are confirmed by the following facts:

- questions based on ethnic origin are methodologically inadequate.
- a good part of the population do not identify themselves correctly in responding to questions regarding nationality; they consider this question an invasion of privacy.
- the census does not give a true picture of the second and third generations.

The mentioned census showed that the majority of Slovene and other Yugoslav emigrants to Canada are in the province of Ontario (see map); data from 1976 show that more than 80 % of Slovene emigrants are in this province. Supplementary analyses show that the majority are concentrated in the metropolitan areas of Toronto, Hamilton, St. Catherines — Niagara, London, and Windsor. Outside Ontario there are strong colonies of emigrants in Montreal (Quebec), Winnipeg (Manitoba) and Vancouver (British Columbia); all the mentioned centres have more than 1000 Slovenes of all generations. Toronto and its environs is prominent with regard to the number of emigrants. The nucleus of the emigrant population is in the area of the so-called "Golden Horseshoe" that is, the demographically and economically most active part of Canada, which begins in the metropolitan region of Toronto and ends via the industrial Hamilton in the wine and fruit-growing region of Niagara. In comparison with the pre-war concentration of emigrant colonies in the north, the nucleus today is in the extreme south of the province of Ontario, that is, in the region, which is in socio-economic and natural geographical terms most suits natives of Slovenia.

OPOMBE NEKATERIH ANKETIRANCEV

- *Najlepša hvala prof. Radu Genorio in vsem sodelavcem, ki so pripomogli k tej anketi. Dobro se počutimo, ker se v Sloveniji zanimajo za naše življenje v Kanadi.*
- **Dr. Watson, you are supporting Communist activity and their surveillance of Slovenian people.**
- *Lani poleti se je morilec Frakelj pojavil na Slovenskem Parku (letovišče društva z enakim imenom, op.p.) v družbi Ivana Palčiča iz Hamiltona in drugih zlikavcev. Od kod to poznanstvo? Ali mar iz Barja? Kozlarjeve gošče? Tudi to bomo izvedeli...*
- *Doma je za upokoјence lepše življenje kot tu v Kanadi.*
- *Domov se ne bom vrnil. Pravi odgovor na "NE" je dolg kot slabo leto. Da bom kratek in jedrnat. Občutek imam, da mi iz Kanade z dolarji v žepu nismo dobrodošli doma. Naš način življenja je drugačne barve in okusa, doma pa nam preti zavist. To sem doživel osebno.*

Da omenim še nekaj stvari, ki zanimajo vas osebno pa tudi Matico v Ljubljani. Osebno mislim, da tukaj 70-80 % Slovencev ne želi izraziti svojih osebnih želja. Zakaj? Ker je vedno nekje nekdo, ki bo povedal nekomu. Lahko rečem, da bi se kar veliko ljudi vrnilo v domovino. Kot nam je poznano, so nekateri to tudi naredili. Vrnili so se v Slovenijo, ostali tam nekaj let, potem pa so se vrnili nazaj. Zakaj? Sami so povedali, da so tam na vodilnih položajih osebe naših let (okrog 50 let, op.p.) in nas gledajo drugače kot svoje državljane. Imamo primere, ko so nekateri začeli z obrtnimi dejavnostmi (gostinstvo, avtoprevoznništvo) in so jim dovolili dve leti več ali manj prosto delovanje. Nato pa so začeli nabijati davke, da so morali opustiti obrt ali pa vse izgubiti. Torej tega se Slovenci tukaj bojijo. Tu delamo in napredujemo, doma bi bili onemogočeni iz kdo ve kakšnih razlogov.
- *V Kanadi sem zadovoljen z življenjem. Vendar je to odvisno od poklicnih značilnosti in marljivosti posameznikov. Razočaran sem nad šolskim sistemom, predvsem v osnovnih šolah.*

- *Zelo nas veseli, da se še kdo spomni iz predrage Slovenije nas Slovencev v Kanadi. Povem vam čisto po pravici, kako se tukaj počutimo. Kar dobro smo se vživali, toda naše Slovenije ne moremo in je tudi ne bomo pozabili. Stalno nas nekaj vleče nazaj kot nekakšen magnet. Jaz sem bila stara 24 let, ko sem jo zapustila. Živela sem devet let v Švici, v Kanadi pa sem že sedem let. V Evropi se človek počuti povsod kot tujec. Tega v Kanadi ni, ker smo vsi tujci.*
- *Treba se je boriti za svoj obstoj, posebno pri delu, ker Angleži mislijo, da so več vredni kot ljudje drugih narodnosti. Vendar smo drugi bolj sposobni in delavni kot Angleži oziroma Anglokanadčani. Oni pač bolje obvladajo jezik.*
- *Zadovoljen sem, da sem v Kanadi. A še vedno se počutim kot tujec v drugi deželi.*
- *Hvala lepa. Želim vam mnogo uspeha.*
- *V Kanado sem prišel mlad in sem se privadil razmeram. Imam veliko prijateljev in živim na svojem posestvu že 44 let. Takrat so bili zaradi depresije težki časi, kakor po celem svetu. Sedaj dobivam pokojnino.*
- *Kanada je blagoslovljena dežela.*
- *Prepričan sem, da bi bilo prav in koristno za obe strani, da se stiki med izseljenci in matično deželo po uradni poti vzdržujejo le potom družstvenih uradnikov v dotičnem kraju. Ravno tako naj kulturne skupine, športniki, umetniki, ki nas obiščejo z novinarji, dobijo snov za publikacije od družstvenih delavcev, ki se ali so se aktivno ukvarjali z društvom. Podatke o zgodovini in nas v tem kraju (St.Catharines, op.p.) boste našli največ pri društvih.*
Bili ste poslani sem z namenom, da nas in našo zgodovino raziščete. Zato bi bilo prav, da prisostvujete na društvenem sestanku ali kakšni prireditvi – spoznate ljudi, ki jih obravnavate. Želel bi, da bi bila vaša knjiga objektivna, resnica je vedno le ena. Večkrat je bilo o nas kaj napisanega, na žalost so bili včasih viri informacij ljudje, ki nočejo sodelovati v društvih in je bilo njihovo poročilo le za njihove osebne reklamne namene. To prizadene vse marljive in velikokrat vzame voljo in potrpežljivost, saj se počutijo pozabljene.
Resnično nacionalno ponosni Slovenci so tu le skromni ljudje, ki sodelujejo v društvih. Želim vam veliko uspeha pri vašem delu in prijetno bivanje v Kanadi. Pa brez zamere!
- *Tu v Kanadi sem se kar privadila. Največ zato, ker imamo dosti slovenskih prijateljev in tudi naše društvo veliko pomaga pri tem. Oba z možem sva zelo aktivna pri našem društvu. Jaz sem v odboru že sedem let, nekaj let sem bila tudi tajnica.*

Da se ne nameravamo vrniti v domovino, je več razlogov. Eden največjih so otroci, ki jih je težko vzeti iz angleške šole. V Sloveniji bi morali začeti vse znova. Otroci sicer obiskujejo tečaj slovenskega jezika v okviru dopolnilne šole pri društvu in tudi doma govorimo slovensko, toda njim je angleško misliti veliko lažje.

- *Srečen je lahko vsak Slovenec, ki se je naselil v Kanadi. Tukaj je možnost za vsakega človeka, ki hoče delati in skrbeti.*
- *V Kanadi živim 16 krutih in mrzlih let. Edina tolažba so mi otroci in žena. Najbolj pa čakam dneva, ko se bom za stalno preselil v našo ljubo in toplo domovino Slovenijo oziroma Jugoslavijo. Sem zaveden Slovenec in Jugoslovan. Otroci lepo obvladajo slovenski jezik, na kar sem ponosen. Ostal bom ponosen in zvest sin naše drage domovine Slovenije in Jugoslavije.*
- *Potrebno bi bilo več sodelovanja z matično domovino na kulturni in prosvetni ravni; in tudi na socialno-ekonomski, npr. vprašanje upokojencev.*
- *Težko se je prilagoditi sistemu, ko človek živi 26 let v jugoslovanskem socializmu. Še težje pa je razumeti nekatere naše ljudi. V novem svetu sem tujec in to bom tudi ostal kot vsi priseljenci. Želja za enotnim slovenstvom ali jugoslovanstvom obstaja tudi v Kanadi.*
- *Tu je preveč slovenskih društev in organizacij!*
- *“SVUDA JE PROČI – DOMA JE DOČI” – Starši so samo eni – držav pa je dosti. Želim vsem Slovencem, tudi tistim, ki razumejo slovensko besedo, vse najboljše – mir in svobodo.*
- *Verjetno bi se vrnil že pred leti, če bi doma dobil gradbeno dovoljenje, ko so bili otroci še majhni. Veliko lažje bi bilo, če bi bili oproščeni carine in prometnega davka. Vsak začetek je težak. Če bi vnaprej vedel, kaj me čaka in kako se bom počutil med tujci, bi gotovo ostal raje doma. Pa človek tega ne ve, dokler sam ne spozna. Potem se počasi vživiš v novo okolje, spoznaš ljudi, se naučiš angleščine in je malo lažje. Ne počutiš se izoliranega in lažje slediš dogajanju. Slovenci so v glavnem dobri delavci, varčni in tudi v tujini dobro napredujejo.*
- *Če bi imela Jugoslavija bolj redno in točno avionsko povezavo – mislim na JAT – bi veliko več Jugoslovancev obiskalo domovino in bi prineslo več deviz. Sam ne bom nikoli več potoval z JAT-om.*
- *V materialnih in finančnih ozirih nam ne manjka nič. Pograšamo naše gore in doline, naše veselo družabno življenje. Kanada je bogata, toda ta način*